قاراماي تاريخ ماتيرياللرى

2

3

تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، تارىخىي ماتېرىياللار خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، شىنجاڭ نېفىت سانائىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرايلى.

مەھەممەت نۇر

1987 ـ يىل 20 ـ ئىيۇل.

مەسئۇل مۇھەررىرى: مەمتىمىن تۆمۈر، قابدۇللا
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئوسمان تۇرغۇن

قاراماي تارىخ ماتېرىياللىرى (2)

克拉玛依文史资料（2）（维吾尔文）
جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى قاراماي شەھەرلىك
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللار، ھەيئىتى تۈزگەن.
中国人民政治协商会议克拉玛依市委员会
文史资料委员会编
كۆپەيتىپ بېسىشقا بولمايدۇ ئىچكى جەھەتتە تارقىتىلىدۇ
内部发行　　请勿翻印
شىنجاڭ شىخو ناھىيىلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
新疆乌苏县印刷厂印刷
1988 - يىلى 2 - ئاينىڭ 10 - كۈنى نەشردىن چىقتى

مۇندەرىجە

شىنجاڭ نېفىت سانائىتىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن
ئۆزەمنى بېغىشلايمەن. .... جاڭ يى 1

قاراماي نېفىتلىكىنى تەكشەش بىرلەشمە جىڭگى

نېفىتلىكنىڭ ياشلىق باھارىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش
بىرلەشمە جىڭگى .... ساۋجىنكوي 29
1 - رايوندىكى نېفىتلىكنى تەكشەش بىرلەشمە جىڭگە-
غا دائىر بەزى ئەھۋاللار .... جېڭ لۇنشۇ 59
قاراماي نېفىتلىكىنى تەتقىق قىلىش خىزمىتى توغ-
رىسىدىكى بەزى ئەھۋاللاردىن ئەسلىمە ...... شې جېيى 69

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدىكى مايتاغ نېفىت كانى

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدىكى مايتاغ
كانى .... قابىدوللا 78
ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدىكى مايتاغ
.... سىيىت ئۆمەر 88
مايتاغ - نېفىت سانائىتىنىڭ ماكانى ... مەھەممەت ئەلىيوف 112

目　　录

为发展新疆石油工业而献身………………张　毅（1）

克拉玛依油田调整会战

恢复油田青春的会战………………………曹进奎（29）
一区油田调整会战的一些情况……………郑伦叙（59）
关于克拉玛依研究工作一些情况的回忆…谢知义（69）

三区革命时期的独山子油矿

三区革命时期的独山子油矿……………哈比都拉（78）
三区革命时期的独山子…………塞依提·吾马尔（88）
独山子——新疆石油工业的发详地…买买提·（112）
阿力尤夫

شىنجاڭنىڭ نېفىت سانائىتىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن ئۆزەمنى بېغىشلايمەن

جاڭ يى

مايتاغدىكى چېغىمدا —
مەن بۇرۇلچىك ئىدىم؛ ھەر مىللەتتىن تەركىب تاپقان ئىشچى ئۇستىلار مېنىڭ دوستلىرىم؛ قۇدۇق مەيدانى مېنىڭ ئىككىنچى مەكتىۋىم ئىدى.

شىنجاڭنىڭ نېفىت سانائىتى دۆلىتىمىز ئازاد بولغاندىن كېيىن، يەنى 1951 - يىلى رەسمى راۋاجلىنىشقا باشلىغان. ئازادلىقتىن ئىلگىرى، شېڭ شىسەي سوۋېتلىكلەرنىڭ ياردىمىدە 10 مىڭ توننىدىن كۆپرەك نېفىت ئالغان ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن، دۆلىتىمىز سوۋېت بىلەن شېرىكلىشىپ "جۇڭگو سوۋېت ھەسسىدارلىق نېفىت شىركىتى"نى قۇردى. بۇ شىنجاڭ نېفىت سانائىتىنى تېز سۈرئەتتە راۋاجلىنىش يولىغا ماڭدۇردى. مەن ئەنە شۇ چاغدا شىنجاڭنىڭ نېفىت سانائەت قۇرۇلۇشىغا قاتناشتىم.

مەن 1951 - يىلى 9 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئۈرۈمچىگە كېلىپ، 9 - ئاينىڭ 12 - كۈنى مايتاغقا كەلدىم، 18 - كۈنى

مايتاغدا 23 ـ قۇدۇققا كەچلىك ئىسمېنىغا چىقتىم. شۇنىڭدىن باشلاپ مەن نېفىتلىكتىكى ھاياتىمنى باشلىدىم.

بىز داشۆنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، خىزمەتكە تەقسىم قىلىشتىن ئىلگىرى بېيجىڭغا بېرىپ يېرىم ئايدىن كۆپرەك يىغىپ تەربىيىلەندۇق. مانا بۇ يېرىم ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت داۋامىدا، باش قوماندان جۇدې، سەي چاڭ، بويىبو، ئەن زىۋىن قاتارلىق مەركەزدىكى بىرقانچە رەھبىرى يول-داشلار بىزگە دوكلاد بېرىپ، سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنىڭ گۈللەپ ـ ياشناۋاتقان قۇرۇلۇشى ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ، بىزنى چېگرا رايونلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىشقا چاقىردى ۋە ئىلھاملاندۇردى. ئۇ چاغدا ۋەتىنىمىزنىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى ھەممە جايغا تەرەپ ـ تەرەپلەرگە تارقالغان ئىدى. بىز ئە-دىيىمىزدە جاپالىقمۇ ـ جاپالىق ئەمەسلىكىنى زادىلا ئويلاپ باقمىغان ئىدۇق. مەكتەپ پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە تەقسىم قىلى-نىش جەدۋىلىنى تولدۇرغان چاغدا، سىنىپىمىزدىكىلەرنىڭ بىرىنچى ئارزۇسى پۈتۈنلەي شىنجاڭغا بېرىش؛ ئىككىنچى ئارزۇسى يۈمىنگە بېرىش؛ ئۈچىنچى ئارزۇسى تەقسىماتقا بوي-سۇنۇش، مەكتەپكە قېلىشقا ھېچكىم جەدۋەل تولدۇرمىغان ئىدى. كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى چىن كۆڭلىدىن ئەڭ جاپا-لىق يەرلەرگە بېرىشنى، ئەڭ جاپالىق خىزمەتلەرنى قىلىشنى ئۈمۈت قىلغان ئىدى.

سوۋېتلىكلەرنىڭ تۈزۈمى بويىچە، ئالى مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئاۋال چوقۇم ئىشچى بولۇشى كېرەك ئىكەن. بىز مايتاغقا كەلگەندىن كېيىن، ئاۋال بۇرۇلچىك بولۇپ ئىشلىدۇق. ئەسلىدە بىز نېفىت ئېلىشتا ئىشلەشكە تەييارلانغان ئىدۇق. كېيىن جۇڭگو سوۋېت نېفىت شىركىتى-

ىدىكى جۇڭگو تەرەپنىڭ كادىرى باشقارما باشلىقى يولداش
لى لەن بۇرغۇلاشتا ئادەم كەم دېگەنىدى. شۇنىڭ بىلەن بىز
يەنىلا خوشال - خورام بۇرغۇلاشتا ئىشلىدۇق. شۇ چاغدا
سوۋېتلىكلەرنىڭ جۇڭگوغا كېلىپ شېرىكلىشىشى يولداش
ستالىننىڭ رەھبەرلىكىدىكى ئىنتېرناتسىيوناللىق ئىدى. ئۇلار
بىرىنچىدىن جۇڭگو نېفىت سانائىتىنىڭ راۋاجلىنىشىغا يار-
دەم بېرىپ، ئىككىنچىدىن ئادەم تەربىيىلىدى. ئۇ چاغدا
سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ بىزنى تەربىيىلەشكە مەسئۇل
مەخسۇس كىشىلىرى بولۇپ، كىم تەربىيىلىسە شۇ مەسئۇل
بولغاچقا، ھەممىسى تەربىيىلەش پىلانىنى تۈزۈپ، ماتېرىيال
قىلىپ باسقان ئىدى. شۇ چاغدا بىلىمىز نېفىت تېخنىكى-
سىنىڭ كۈچى ئاجىز بولغانلىقتىن، بۇرغۇلاش ئەترەتلىرىنىڭ
ئاساسى ئىش ئورۇنلىرىدا مەسىلەن بۇرۇلچاك، باش ماتو-
رۇست ھەتتا ياردەمچى بۇرۇلچىكلەرنىڭ ھەممىسىنى سوۋېت-
لىكلەر ئۈستىگە ئالغان. ئۇلارنىڭ ئىنتىزامى چىڭ، مەسئۇ-
لىيەتچانلىقى كۈچلۈك ئىدى. بۇرغۇلاش ماستېرلىرى
بۇرغۇلاش ئەترەتلىرىنىڭ بىردىن - بىر رەھبىرى بولۇپ
ئۇلارنىڭ ئىشقا چىقىش، ئىشتىن چۈشۈش تۈزۈمى يوق
بولۇپ بىر سوتكا ئومۇمى يۈزلۈك مەسئۇل بولاتتى. يەنە
داۋاملىق گاز 51 تىپلىق ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ بىز كۆرەل-
مەيدىغان تاغ جىلغىلىرىدىن كېلىپ تەكشۈرەتتى، بىرەر مەسىلە
سېزىلىپ قالسا قاتتىق بىر تەرەپ قىلىناتتى. بىر سوۋېتلىك
بۇرۇلچىك خىزمەتتە بۇيرۇققا رىئايە قىلمىغانلىقى ئۈچۈن،
ئۇنى خىزمەتتىن توقتىتىپ، كېيىن تېخىغا بېرىپ قاتتىق
قېزىدىشقا ئەۋەتتى. ئۇ چاغدا يەنە بەش مىنوت كېچىكسە
تەبىل چۈشۈرمەسلىكنى بەلگىلىگەن ئىدى. شۇ چاغدا ماشى-

نا ئاز بولغانلىقتىن، ھەممىمىز ئىشقا پىيادە باراتتۇق،
مەيلى ئۈچ ياكى بەش چاقىرىم كەلسۇن ھەممىمىز ئىككى
پۇتىمىزغا تايىنىپ مېڭىپ باراتتۇق. بىز ئىشقا چىققاندىن
سىرت يەنە پارتىيە، ئىتتىپاق، ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى
ئىچىدە ھەر خىل ۋەزىپىلەرنى ئۆز ئۈستىمىزگە ئېلىپ بىر
مۇنچە ئىجتىمائى خىزمەتلەرنى ئىشلەيتتۇق. قاتتىق سوغاق
قىش پەسىللىرىدە كېچىكىپ قېلىشتىن قورقۇپ، پىيما، جۇ-
ۋىلارنى كىيىپ قۇدۇق بېشىغا بېرىپ ئۇخلايتتۇق. پىرېۋىنتىر
تۇتقۇچىنىڭ ئاستى بىزنىڭ داۋاملىق ئۇخلايدىغان يېرىمىز
ئىدى. چۈنكى ئىسمېنا تاپشۇرۇپ بېرىش، تاپشۇرۇپ ئې-
لىشنىڭ بىرىنچى تەرتىپى پىرېۋىنتىرنى تەكشۈرۈش ئىدى،
شۇڭا ئويغىنالمىساق كۆپچىلىك ئويغۇتۇپ قويۇپ كېچىكىپ
قالمايتتۇق. پىرېۋىنتىر تۇتقۇچىنىڭ ئاستىدا ئۇخلاش ناھا-
يىتى تەس ئىدى، نۆلدىن تۆۋەن 30C° چاغلاردا جۇۋا نا-
ھايىتى قىسقا بولغاچقا بەدەننى تولۇق ياپقىلى بولمايتتى.
بىز سوغاق دەستىدىن چاقىلداپ تىترەپ، "قولۇلە" دەك
تۈگۈلۈپ ياتاتتۇق، ئويغانغاندىن كېيىن، پۇت - قوللىرىد-
مىز سېقىراپ، بەللىرىمىز تېلىپ ئاغرىيتتى. شۇ چاغدا
رەھبەرلىرىنىڭ بىزگە قويغان تەلىپى ناھايىتى قاتتىق
بولغاچقا، بىز دەسلەپتە بۇرغۇلاش ئەترىتىگە بارغان چېغى-
مىزدا، بۇرغۇلاش سەھنىسىگىمۇ چىقارمايتتى. ھەر كۈنى
بىزگە سېغىزلىق ئېرىتمە نورىدىن قوم سۈزۈش، سۈچ ئۇ-
لاش. (ئۇ چاغدا قىزىتىپ ئۇلاش تۇرۇبا بازىسى يوق)
ئىستانوكنى سۈرتۈپ يۇيۇپ تازىلاش، سال دول قاچىلاش،
"قېيىق ھەيدەش" لەرنى قىلدۇراتتى. "قېيىق ھەيدەش"
دېگىنىمىز بارىت سېلىنغان سېغىزلىق ئېرىتمىنى ئىشلەشتۇ-

رۆش ئىدى. بارىتقا قوشقان سېغىزلىق ئېرىتمە، تەنىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن سوۋېتلىك ئۇستىلار بىزگە پالاقا ئوخشاش ياغاچ كالتەكلەرنى تۇتقۇزۇپ سېغىزلىق ئېرىتمە كۆلچىكى ئىچىدە توختاتماي ئەلەشتۈرگۈزەتتى. بۇ ئىش ئېغىر بولغاچقا ھەممىمىز ئۇنى "قېيىق ھەيدەش" دەپ ئاتايتتۇق. بىزنى بۇرغا سەھنىسىگە چىقارماسلىققا قاراپ، كۆڭلىمىزدە: 16 يىل ئوقۇپ، جۇڭگونىڭ ئاتاقلىق ئالى مەكتەپلىرىنى پۈتتۈرسەك، بۇرغا سەھنىسىگىمۇ چىقارغۇزماي، ھەر كۈنى قۇم سۈزۈش، "قېيىق ھەيدەش" سالىدول قاچىلاش، مەدىكارچىلىقلا قىلساق، ئالى ماتېماتىكا ئۆگەنگەنىڭ نىمە پايدىسى بار؟ بۇ يەردە ھەتتا قوشۇش بەلگىسىنىمۇ ئىشلەتكىلى بولمايدىغان ئوخشايدۇ دىگەندەك ئىدىيىدىن ئۆتمەيدىغان كەيپىياتلار بولغان ئىدى. ئەلۋەتتە، بۇمۇ پەقەت كىچىككىنە كەيپىياتلا بولۇپ، ھەركەتتە، ھەممىدە پارتىيىنىڭ تەلىپى بويىچە ئىشلەش، ھەممىدە تەشكىلنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ئىشلەش — مانا بۇ قىلچىمۇ تەۋرەنمەيدىغان ئىرادىمىز ئىدى. يوقۇرىنىڭ بىزگە بولغان سىنىقى داۋاملىق قاتتىق ئىدى. بىر قېتىم، ماستېر تۇيۇقسىز مېنى چاقىرىپ كېلىپ، تېپىپ كەلگەن بىر نەچچە بۆلەك كېرەكسىز زەنجىرنى چاراق قىلىپ يەرگە تاشلاپ، مېنى بىر بۆلەك - بىر بۆلەكتىن جۈپلەتكۈزدى، بۇ ئىش ئانچە مۇرەككەپ ئەمەس، بىراق سىز ئەستايىدىل قىلمىسىڭىز يەنە بولمايتتى.

ئۇ چاغدا ئىش كۆپ، تۇرمۇش جاپالىق ئىدى. شۇ چاغدىكى ئۈچ ئىسمېنا ئالتە كۈندە بىر ئايلىنىپ، ئۇيقا - ئۇيقا، تاماق - تاماق بولمايتتى. بۇرغۇلاش ئەترەتلىرىدە

چۈشلۈك تاماق يېيىش تۈزۈمى يوق بولغاچقا سەككىز سا-
ئەت باشتىن ئاخىر تاقەت قىلىپ تۇراتتۇق. قوساق ئاچ-
سىمۇ ئامال يوق ئىدى. ئۇسساق سوغاق سۇ ئىچەتتۇق.
بۇرغۇلاش ئەترەتلىرىدە قايناقسۇ بولمىغاچقا، سوۋېت
مۇتەخەسسىسلىرىدىن تارتىپ ھەممىمىز سوغاق سۇ ئىچەتتۇق.
ئىشتىن چۈشكەندە ئاپىرىپ قويىدىغان ماشىنا نەدە بولسۇن،
ھەممىمىز پىيادە ماڭاتتۇق، بەزى چاغلاردا، سۇ ماشىنىسى،
تىراكتورلارغا ئېسىلىپ چىقالىساق تەلەيلىك
بولدۇق دەپ ھېساپلايتتۇق. تىراكتورلار ماڭغاندا توپا
بەك چىقاتتى. بىز چۈشۈپ قويغان يەردە تۇرۇۋالغاچقا،
راسا توپا يەيتتۇق، چۈشكەندىن كېيىن ھەممىمىز ساپ-
سېرىق توپا ئادەمگە ئوخشاپ قالاتتۇق. بىراق مۇشۇنداق
بولسىمۇ، بىز يەنە ناھايىتى خۇشال ئىدۇق. ئىشتىن
چۈشكەندىن كېيىن، بىز ھەممىمىز ناھايىتى ھېرىپ كې-
تەتتۇق. يەنە تۆت-بەش چاقىرىم يول يۈرىدىغان بولساق
ئۇنىڭ ئازابىنى تارتىپ تۈگەتكىلى بولمايتتى. بىر قېتىم،
بىز بىر سامسۇول ماشىنىغا چىقىۋالدۇق. قىلىقسىز شوپۇر
خۇددى ئەخلەت تۆككەندەك بىزنى ئۆرۈپ تاشلىۋەتتى، پۈ-
تۈن بەدىنىمىز مەينەتچىلىكنىڭ دەستىدە ئادەم قارىغىلى
بولمايتتى. خۇددى بىز تيەنجىندە ئوقۇۋاتقان چېغىمى-
مىزدا، ناھايىتى نامرات ئوقۇغۇچىلار ئىدۇق، پەۋقۇلئاددە
شەھەر ئىچىگە بىرە-بىرە كىرىپ قايتىپ چىقىپ كېتەلمى-
گەن چېغىمىزدا، كىچىك ئاشخانىلارغا بېرىپ بىرەر ۋاخ
تاماق يېگەندە ئەڭ ئەرزان قازان نېنىنىلا يەيتتۇق. شۇ
چاغدا بۇ ئاشخانىلاردا تاماق يەيدىغانلارنىڭ تولىسى جەمى-
يەتتىكى تۆۋەن تەبىقىدىكىلەر بولۇپ، بەزىلىرى يۈك يۆت-

كەش - چۈشۈرۈش ئىشچىلىرى، يەنە بەزىلىرى ئۈچ چاقلىق
هارۋا سۆرەيدىغان كىراكەشلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ كىيىم
كېچەكلىرى، پۇت - قوللىرى كىر بولۇپ كەتكەن، قىش
كۈنلىرى بولسا سوغاقنىڭ دەستىدىن ماڭقىلىرى ئېقىپ
قالغان بولۇپ، كەلسە - كەلمەس يەرلەرگە مىشقىراتتى.
بۇلارنى كۆرۈپ كۆڭلۈم ئېلىشىپ تاماقنىمۇ يېگىم كەل-
مەيتتى. هازىر بىزمۇ شۇلارغا ئوخشاش مېيىت بولۇپ
كەتتۇق، پۈتۈن ئەزايىمىز ماي - لاي بولۇپ، قوللىرىمىز
ئىككەككە ئوخشاپ قالغان ئىدى. بەزى چاغلاردا زەنجىر
ئۇلاشقا يولۇقۇپ قالساق، قوللىرىمىزغا تۆمۈر قىرىندىلى-
رى سانجىلىپ قېلىپ، يۇيۇپمۇ چىقارغىلى بولمايتتى.
ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن ئاشخانىغا بارغىچە قوساقنىڭ
ئاچلىقىدىن قولنى يۇيۇشقا ئۈلگىرمەي، قولغا چىققىنى-
نى ئېلىپلا يەيتتۇق. بولكا يىگەندە ئانچە بايقالمايتتى،
مومىنى يېيىش ئۈچۈن ئالغىنىمىزدا قاپ - قارا بەش قول-
نىڭ ئىزى چىقاتتى. قىش كۈنلىرى سوغاقنىڭ دەستىدىن
ماڭقىلىرىمىز ئېقىپ قالاتتى. ماڭقىنى سۈرتسەك قولىمىز-
دىكى قاپ - قارا مايلار يۈزلىرىمىزگە يۇقۇپ قاپ -
قارا قىلىۋەتسىمۇ، يۇيىۋەتمەي ياكى ئېيتىۋەتمەي تاماقنى
يەۋېرەتتۇق. بۇ چاغدا مەن تيەنجىندىكى ئاشخانىدا تاماق
يەيدىغان يۆتكەش ئىشچىلىرى كىراكەشلەرنىمۇ بىزدەك
مۇنداق مېيىت ئەمەستەك هېس قىلاتتىم.

مايتاغدا قىش كۈنلىرى قاتتىق سوغاق بولاتتى.
بىر ئاز شامال ياكى قار يېغىپ قالسا، سوغاقنىڭ دەستى-
دە بۇرغا سەھنىسىدە تۇرغىلى بولمايتتى. نورمال بۇرغى-
لاۋاتقان چاغدا، بۇرۇلچىكىلارنىڭ بەزىلىرى كەينىدىكى دالدا

جايلارغا كىرىۋالاتتى، بەزىلىرى ناسوسخانىغا كىرىپ، پاكى ئىسسىق جايلارغا بېرىپ بىردەم ئىسسىنىۋالاتتى. بىراق مەن بۆرۆلچىك بولغانلىقىم ئۈچۈن تورمۇز دەستىنى تۇتۇپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ، بولۇپمۇ كەچتە، ئەتىراپ پۈتۈنلەي تاغ بولغاچقا، پەقەت بورغا ئىستانوكىنىڭ بىرخىل گۈلدۈرلىگەن ئاۋازىدىن باشقا ھېچنىمىنى ئاڭلىغىلى بولمايتتى. بوران نەشتىلىرىنى سانچىپ، پۇتلىرىمىزغا پىيما كىيىۋالساقمۇ دالدا بولمايتتى. پۇت توڭلاپ تۇرالمايتتۇق، كېيىن بىر ئامال تېپىپ چىقتىم، پار تۇرۇبىسىنى تەخسە شەكلىدە يۆگەپ، ئۇنىڭ پار چىقىدىغان بېشىنى بورغا سەھنىسىنىڭ ئاستىغا قىستۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىدە تۇرساق بىر ئاز ياخشىراق بولدى. مانا مۇشۇ چاغدا مەن ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ھەقىقەتەن ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان ئىدىم. شۇ چاغلاردا دۆلىتىمىزدە ئاران تۆت يۈز مىليون 500 مىڭ ئادەم بولۇپ، ئۇلار ئىسسىق يوتقان ئىچىدە تاتلىق ئۇخلاۋاتقاق بولسا بىز ئادەم ئاياق باسمىغان چېگرا رايونىنىڭ چۆللىرىدە كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، بوران چاپقۇنغا قارىماي ئىشلىسەكمۇ يەنە بىر ئاز جاپا چەككەندەك ھېس قىلماي، بەلكى بىر بۇرغۇلاش ئىشچىسى بولۇشنىڭ ھەقىقەتەن ئۇلۇغ ۋە قالتىس ئىكەنلىكىنى ھېس قىلاتتۇق.

ئىشچىلار ھەقىقەتەنمۇ ئالىي جاناپ، پاك كىشىلەر، شۇ چاغلاردا خەنزۇ يولداشلار مايتاغدا ناھايىتى ئاز ئىدى. مەن ئەمدىلا بۇرغۇلاش ئەترىتىگە كەلگەن چېغىمدا، بىزنىڭ بەندە مەن بىرلا خەنزۇ ئىدىم. ئۇ چاغلاردا جۇڭگو سوۋېت نېفىت شىركىتىدە 2000 دىن كۆپرەك ئىشچى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە ئۈچتىن بىر قىسمى سو-

ۋېتلىكلەر، ئۈچتىن ئىككى قىسمى شىنجاڭدىكى يەرلىك ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلىرى ئىدى. خەنزۇ يولداشلار يوق دېيەرلىك ئىدى. شۇ چاغلاردا دوكلاتلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇيغۇرچە ئاڭلايتتۇق. ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىدا يىغىن ئېچىشتىن ئىلگىرى ئۇيغۇرچە ناخشا ئېيتاتتۇق. بىراق مەيلى سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى بولسۇن، ياكى ئۇيغۇر يولداشلار بولسۇن ھەممىسىنىڭ ئىتتىپاقى ناھايىتى ياخشى ئىدى. ئازاد بولغاندىن كېيىن، شىنجاڭ نېفىت سانائىتىنىڭ تېز سۈرئەتتە راۋاجلىنىشى، ئاساسەن ئۈچ تەرەپكە تايىنىلىدى: بىرى پارتىيەنىڭ رەھبەرلىكى، شۇۋاقىتتىكى شىنجاڭ شۆبە ئىدارىسى، ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومى بىلەن باراۋەر بولۇپ كونكرېت رەھبىرى يولداش جاڭ يىڭمىڭ ئىدى. شىنجاڭ نېفىت شىركىتىگە شىنجاڭ شۆبە ئىدارىسى بىلەن يولداش جاڭ يىڭمىڭ بىۋاستە رەھبەرلىك قىلاتتى، ئىككىنچىسى جۇڭگو سوۋېتنىڭ دوستانىلىق سىياسىتى، يەنى سوۋېت مۇتەخەسسىلىرىنىڭ كونكرېتنى ياردىمى ئىدى، ئۈچىنچىسى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئىدى. مەن بىلەن بىر بۇرغۇلاش ئەترىتىدە ئىشلەيدىغان ئۇستىلارنىڭ ھەممىسى مېنى ياخشى كۆرەتتى، خۇددى ئاكامغا ئوخشاش مېنىڭ ئۆگىنىش، خىزمەت، تۇرمۇشلىرىدىمغا كۆڭۈل بۆلۈپ، سەۋىرچانلىق بىلەن تېخنىكا ئۆگىتەتتى. خەتەرلىك، ئېغىر، پاسكىنا ئىشلارنى ئۇلار تالىشىپ ئىشلەيتتى. مەن بۇرغۇلاش ئەترىتىدە ئىشلىۋاتقان چېغىمدا، ھازىرقى شىنجاڭ نېفىت باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى روزى ئايۇپ، ئىلگىرى بۇرغۇلاش باشقارمىسى پارتكومىنىڭ سابىق مۇئاۋىن شۇجىسى ئىسمايىللارغا ئوخشاش ناھايىتى كۆپ ياخشى

ئۇستىلىرىم بار ئىدى. مەن ئۇلاردىن نۇرغۇنلىغان قىممەت-
لىك دەرسلەرنى ئۆگىنىۋالغان ئىدىم. ئىشچىلار ئارىسىدى-
كى تۇرمۇش مېنى ھەقىقەتەن سىنىپىنىڭ مېھرىنى ھېس
قىلدۇرۇپ سىنىپى مېھرىۋانلىقتىن تەسىرلەندۈرۈپ، ماڭا
نېمىنىڭ سىنىپى مۇھەببەت، نېمىنىڭ سىنىپى دوستانىلىق،
نېمىنىڭ ئىشچىلار سىنىپى، نېمىنىڭ سىنىپى قېرىنداش
ئىكەنلىكىنى ھەقىقەتەن چۈشەندۈرۈپ بەردى. ھازىرغىچە،
مەن بىلەن بىللە ئىشلىگەن ئىشچى ئۇستىلارنىڭ ھەممىسى
ماڭا شۇنداق قىزغىن، يېقىملىق بولۇپ، بىرەرسىمۇ "جاڭ
شۈجى" "جاڭ جۇيجاڭ" دەپ چاقىرمايدۇ، يەنىلا "چايىسى"
"چايى" (جاڭ يى، جاڭ يى). "چا يى ياخشى تۇردۇڭمۇ"
(جاڭ يى ياخشى تۇردۇڭمۇ) دەپ چاقىرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈس-
تىگە ئۇلارنىڭ نىمە ئىشى بولسا مېنى بىۋاستە ئىزدەيتتى.
مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىدا ئاممىۋى تەشكىلات مېنى 3 –
زاۋۇتقا ئېلىپ چىقىپ "پىپەن" قىلغان چاغدا، چۈشلۈك
تاماق يەيدىغان يېرىم يوق ئىدى. شۇ چاغدىمۇ ئىلگىرى
مەن بىلەن بىللە بىر بۇرغۇلاش ئەترىتىدە ئىشلىگەن بىر
مىللى ئىشچى مېنى مىللى ئاشخانىغا ئېلىپ كىرىپ، بىر
قويىنىڭ بېشى بىلەن ئىككى پوشكال بىر چىنە چاي ئېلىپ
كېلىپ، "قوسىقىڭنى راسا تويغۇزغىن" دەپ، يەنە "چا يى،
يە، يېۋەگىن، ئۇلار بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، قوساقنى
تويغۇزۇپ ئىنقىلاب قىلىمىز" دېدى. مەن قولۇمدىكى ساپ-
سېرىق پوشكالغا چىنىدىكى ئىسسىق چايغا قاراپ، يۈرىكىمدىكى
مېھرى مۇھەببەتنى باسالماي قالدىم. ئىشچى، ئىشچىلار
دىگەن نىمە؟ مانا بۇ ئىشچى. سىنىپىي دوستلۇق دىگەن
نىمە؟ مانا بۇ سىنىپىي دوستلۇق. مەن ئىلگىرى بىللە ئىشلى-

گەن ھەر مىللەت ئىشچى يولداشلارنى مەڭگۈ ئۇنۇتمايمەن.

مايتاغدىكى بۇ تۇرمۇش، بولۇپمۇ بۇرۇلچىك بولغان مەزگىلىمىدىكى تۇرمۇش ماڭا ئۆمۈرۋايەت ئۇنتۇلغۇسىز. بۇ تۇرمۇشنى ماڭا نىسبەتەن ئالاھىدە مۇھىم ئىككىنچى ئالى مەكتەپ دېيىشكىمۇ بولاتتى، بۇ تۇرمۇش — مېنىڭ ئىدىيەۋى ھېسياتىمدا بىر ئاساسى ئۆزگىرىش ھاسىل قىلىپ، ماڭا ھەقىقەتەن ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئۇلۇغ ئورنىنى چۈشەندۈرۈپ بەردى. بۇ تۇرمۇش يەنىلا مېنىڭ تېخنىكىدا ناھايىتى زور ئىلگىرىلەشكە ئىگە بولغانلىقىمنى كۆرسەتەتتى، ئالى مەكتەپلەردە ناھايىتى ئەلا ئوقۇغان بولساقمۇ، بۇرغۇلاش ئەترەتلىرىگە بارغاندا كۆرۈنۈشتە شۇنچە ئاددى كۆرۈنىمۇ، بىراق ئەمەلىيەتتە ئىشلىگەندە ئىشلىگىلى بولمايتتى. ئىشلەپچىقىرىشتا بولۇپمۇ بۇرغۇلاشتا، داۋاملىق مۇرەككەپ مەسىلىلەر كۆرۈلۈپ تۇراتتى. ماڭا بۇلارنى كىتاپ دەپتەرلەردىن، مەكتەپلەردىن زادىلا ئۆگىنىش مۇمكىن ئەمەس، بۇ بىلىملەرگە پەقەت ئەمەلىيەتكە قاتناشقاندىن كېيىن ئىگە بولغىلى بولاتتى. مەكتەپتە نەچچە يىل ئوقۇغان بىلەن، ئەمەلىيەتتە پەقەت بىر ئاز ئاساسقىلا ئىگە بولدۇق. بۇنىڭ ئۆنۈمى بار-يوقلىقىغا كەلسەك، بۇنىڭدا ئاساسەن ئۆزىڭىزنىڭ ئەمەلىيەت جەريانىدا داۋاملىق ئۆگىنىش نەتىجىڭىزگە قاراش كېرەك دەپ ھېس قىلىمەن، زىيالىيلار ئەقلى ئەمگەكچىلەر، يەنىلا ئىشچىلار سىنىپىنىڭ بىر قىسمى، بىراق سىز بىرەر نىمە قىلماقچى بولسىڭىز، چوقۇم ئەمگەكچى خەلق بىلەن بىرلىشىشىڭىز كېرەك. بۇنىڭغا دىققەت قىلمىسىڭىز، ئىشىڭىزنى يېپىپ قويۇپ ئۆي ئىچىدە نۇقۇل نەزەرىيىۋىلىك تەتقىق قىلسىڭىزمۇ بولىدۇ، دەرس

ئۆتسىڭىزمۇ بولىدۇ يۇ، لېكىن نەق مەيدانغا ئىشچىلار بىلەن بىللە، ئىشلەپچىقىرىشقا يارىمايسىز، ئىشلىمىگەنلىكىڭىز ئۈچۈن ئىشچىلارنىڭ دەرت - ئەلەمىنى بىلمەيسىزدە ئاممىدىن ئايرىلىپ قالىسىز. ھەر كۈنلۈك خىزمەتنىڭ ئۇنداق ئاددى ئەمەسلىكىنى بىلمەيسىزدە شۇنىڭ بىلەن ئەمەلىيەتتىنمۇ ئايرىلىپ قالىسىز.

قارامايدىكى چېغىمدا —

جاپاغا چىداپ ئىگىلىك يارىتىش، بەلنى چىڭ باغلاش روھى كىشىلەر قەلبىنى جانلاندۇردى؛ تورنى كەڭ تاشلاپ، چوڭ بېلىق تۇتۇش فاڭجېنى توغرا بولۇپ، نېفىتلىكنىڭ چوڭ دەرۋازىسىنى ئېچىۋەتتى؛ ئىنتايىن «سول-چىل» لىق تەسىرىنىڭ ساۋىقى چوڭقۇر بولدى؛ شىنجاڭ نېفىت سانائىتىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى ئىشەنچىمىز يۈز ھەسسىلەپ ئاشتى.

مەن بىرىنچى قېتىم قارامايغا كەلگەندە، قارامايدىكى بىرىنچى قۇدۇقنى ئەمدى بۇرغىلاشقا باشلاپتىكەن. ئۇ چاغدا مەن مايتاغ كان ئىشلار ئىدارىسى ئىشلەپچىقىرىش تېخنىكا بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئىدىم. مېنىڭ قارامايغا كېلىشىمدىكى سەۋەب، بىرىنچى قېتىم بىرىنچى نومۇرلۇق قۇدۇقنىڭ خىزمەت ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش، ئىككىنچىدىن گېئولوگىيە مۇتەخەسسىلىرى بىلەن بىللە شياۋ شيخۇ ۋە تۆز مازار جىلغىسىدىكى نېفىت ئالامەتلىرىنى كۆرۈش ئىدى. ئىككىنچى قېتىم، ئىككىنچى نومۇرلۇق قۇدۇقنىڭ قۇدۇق فونتانلاش ھادىسىسىنى بىر تەرەپ قىلىشقا كەلگەن

ئىدىم. 1956 - يىلى 3 - ئايدا ئىككىنچى نومۇرلۇق قۇدۇقتا فونتانلاش يۈز بەرگەندە، مەن بېيجىڭغا مەجلىسكە كەتكەن ئىدىم. مەن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئىككىنچى نومۇرلۇق قۇدۇقتا گەرچە پرېۋېنتېر ئورنىتىپ قۇدۇق ئېغىزىنى كونترول قىلغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا سۇ، گازلار ئېتىلىپ چىقىۋاتاتتى. مەن قايتىپ كېلىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن، بىر سوۋېت مۇتەخەسسىسى بىلەن قارامايغا ئىككىنچى قېتىم كېلىپ ھادىسىنى بىر تەرەپ قىلىشقا مەسئۇل بولۇپ، نورمال بۇرغۇلاشنى ئەسلىگە كەلتۈردۇق. بۇ قېتىمقى ھادىسىنى بىر تەرەپ قىلىش داۋامىدا مەن تۆتىنچى قېتىم "ۋاپات" بولۇپ كېتىشكە تاسلا قالغان ئىدىم. مەن نېفىت سانائىتىگە قاتناشقاندىن بۇيان ئىلگىرى كېيىن بولۇپ، تۆت قېتىم ئۆلۈمدىن قالدىم. بۇ تۆتىنچىسى ئىدى. ئىككىنچى نومۇرلۇق قۇدۇقنىڭ تۈگىلاپ قالغان تېك تۇرۇبىسىنى بىر تەرەپ قىلىۋاتقان چاغدا، ئىككى كېچە كۈندۈز ئۇخلىماي ئىشلىگەچكە قاتتىق ھاردۇقلۇق يەتكەن ئىدى. ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە، باشقارما باشلىقى يولداش ما جىشاڭ ماشىنا ئەۋەتىپ مېنى ياغاچ ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ، بىر ئىككى رومكىدىن شىنفىڭ ھارىقى ئىچىپ، بىر ئاز بولكا بىلەن قىزا يېدىم، تاماقتىن كېيىن بىر ئاز دەم ئېلىپ ئىشقا چىقتىم، سوۋېتلىك مۇتەخەسسىس مىخايلوۋ ئۇ يەردە قولىغا لومنى ئېلىپ تېك تۇرۇبىنى كۆتۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، ئۇ تازا ئۇرۇۋاتقان چېغىدا تۇيۇقسىز تېك تۇرۇبا ئۈستىدىكى بېكىتىلگەن مۇھەم قىسقۇچ سۇنۇپ كەتتى.

مەلۇم ھاراقنى ئىچىپلا چىققاشقا باشلىدىم بىر ئاز قېيىپ تۇراتتى (ئىككى كېچە-كۈندۈز ئۇخلىمىغاچ) تۇرۇبا كۆۋرۈكىگە ئەمدىلا چىقىشىمغا تۇرۇبا مەن تەرەپكە يۇمۇلاپ كېلىۋاتاتتى. مەن بايقاپلا، ئويلاشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي ھېچنەرسىگە قارىماستىن بىردىنلا ئۆزۈمنى تۇرۇبا كۆۋرۈكىنىڭ بىر تەرىپىگە ئاتتىم، مەن يەرگە چۈشۈش بىلەن تەڭ 20 نەچچە مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى تۇرۇبىمۇ بايىقى مەن تۇرغان يەرگە چۈشۈپ ئوتتۇرىدىن ئىككى پارچە بولدى. بۇ خەتەرلىك ئەھۋالنى كۆرگەن، شۇ چاغدا ئىككىنچى نومۇرلۇق قۇدۇقنى مۇستەھكەملەشكە قاتنىشىۋاتقان ئىشچىلار ھەممىسى قورقىنىدىن تىللىرىنى چىقىرىشىپ كەتتى.

مېنىڭ رەسمىي قارامايغا يۆتكىلىپ كەلگەن چېغىم 1956-يىلى 8-ئاينىڭ 31-كۈنى بولۇپ، قاراماي كان ئىشلار ئىدارىسى قۇرۇلۇشىنىڭ ئالدىنقى بىر كۈنى كېچىسى ئىدى. ئەسلىدە كان ئىشلار ئىدارىسى قۇرۇلۇشتىن بىر ھەپتە بۇرۇن، مەن يۆتكىلىش بۇيرۇق خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالغان ئىدىم. بىراق مايتاغدىكى 62-نومۇرلۇق قۇدۇقنىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن مۇرەككەپ بولۇپ 2.25 لىك سېلىشتۇرما ئېغىرلىقتىكى سېغىزلىق ئېرىتمىسىنى ئىشلەتكەن تەقدىردىمۇ قۇدۇق يەنىلا گۇمۇرۇلۇپ قۇدۇقنىڭ ئوتتۇرا تۆۋەن قىسىملىرىدا يەنە 14° لۇق قۇدۇق جەينىكى بولغاچقا قۇدۇق پۈتتۈرۈش مەشغۇلاتى ئېلىپ بېرىش ئىنتايىن قېيىن ئىدى. ياخشى ئىشلەنمىسە پۈتۈن قۇدۇق كېرەكتىن چىقاتتى. ئۆز مەسئۇلىيىتىمنى ئادا قىلىش ئۈچۈن چوقۇم بىر تەرەپ قىلىپ بولغاندىن

كېيىن كېتىشكە توغرا كەلدى، شۇڭلاشقا 8 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى تاڭ سەھەرگىچە قۇدۇقنى مۇستەھكەملەپ بولغاندىن كېيىن، ئاندىن خىزمەتلەرنى تاپشۇرۇپ بېرىپ قاراماييغا كەلدىم. ئۇ چاغدىكى قاراماي يېنىدا بىر ئىپتىدائىي چۆل جاي بولۇپ، بىر نەچچە ۋىشكا بار ئىدى. كونا قاراماي (قاراماي تاغ) تەرەپتە، ئۈچ قۇرلا ياغاچ ئۆي بار بولۇپ، بىرى يولداش ما جىشاڭنىڭ ئىش بېجىرىش بۆلۈمى، قوشۇمچە مەجلىسخانا بىلەن ياتاق ئىدى. ئىككىنچىسى مۇتەخەسسىسلەرنىڭ مېھمانخانىسى قوشۇمچە ئاشخانا ئىدى. ئۈچىنچىسى خەۋەرلىشىش باش ئاپپارات ئۆيى ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا بىر نەچچە گەمە بىلەن تۇتۇشۇپ كەتكەن چىدىر ئۆيلەر ئىدى. مەنمۇ كەلگەندە گەمىدە ياتتىم. گەمىنى قاتتىق سوغاقتا قازغان بولۇپ، ئىچىنى قومۇش بىلەن بۆلۈپ، قومۇش ئۈستىگە لاي سۇۋىغان بولۇپ ناھايىتى ئاددى ئىدى. ھاۋا سوغاق كۈنلىرى ئوت ياقساق ئوت تۇتۇشۇش بىلەنلا ئىس يېنىپ، گەمە ئىچىنى ئىس ـ تۈتەك قاپلاپ ئادەم چىداپ تۇرغىلى بولمايتتى. بىر ئاز كۆيگەندىن كېيىن گەمە ئىچى ئىسسىپ تاملاردىن سۇ ئېقىشقا باشلايتتى. ئىشتىن چۈشۈپ قۇدۇقتىن قايتىپ كەلگىچە ئېقىپ چۈشكەن سۇ سوغاقتىن يەنە قېتىپ قېلىپ بىر قاتار مۇز تىۋرۈكلىرى شەكىللىنىپ "سۇ كىرىستال سارىيىغا" ئايلىنىپ قالاتتى. كېچىتە ئۇخلىغان چاغدا مۇز تۈۋرۈكلىرى ئېرىپ بۇ يەرنى يەنە "سۇ پەردىلىك ئۆڭكۈرگە" ئايلاندۇراتتى. مۇشۇنداق بولسىمۇ ھەر بىر گەمىدە 40 — 50 دىن ئادەم ياتاتتۇق، ئۇ چاغلاردا سۇ بەك قىس بولغاچقا يۈز يۇيۇشقا، پۇت يۇيۇشقا،

دىنىڭ ئەينىگىنى پۈتۈنلەي چېقىۋەتكەن ئىدى. بىزنىڭ بۆلۈمىدىكى تېخنىك شىن چىمىن قورىقىدىن يالاڭاياق، ئاسما مايكا كۈسار بىلەن مېنىڭ ياتىقىمغا قېچىپ كىرىۋالغان ئىدى. (مېنىڭ ياتىقىم شامالغا دالدا بىر تەرەپتىكى بىر ئېغىز كىچىك ئاشخانا ئۆي). بۇ قېتىمقى بوران نېفىتلىك ئىشلەپچىقىرىشقا ئۇرغۇنلىغان زىيانلارنى سالدى. ئۇچاغدىكى ۋىشكا شوتىلىرى ياغاچ بولغاچقا جۇڭگوۋەيدىكى بىر بۇرغىلاش ئەترىتىنىڭ شوتىسىنى 5 — 6 كىلومېتىر يەرگە ئۇچىرىۋەتكەن ئىدى. ھەممە بۇ بوران 2000 دىن كۆپ ئىشچىنى ماكانسىز قالدۇردى. مانا 11 - ئاي كىرىپ، ھاۋا قاتتىق سوغاق بولۇشقا باشلىدى. ئامال بولمىغاچقا، كۆپچىلىك ئۆز ئارا قىستىلىشىپ يېتىشىپ ئۇخلايتتى. ھەممە سوۋېتلىك مەسلىھەتچىنىڭ ئىش بېجىرىش بۆلۈمىنىڭ يەرلىرىمۇ ئادەمگە تولۇپ كەتكەن ئىدى. قارامايى نېفىتلىكىنى ئۆزلەشتۈرۈشنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە ياتاي دېسە ياتىدىغان يەر يوق، يەي دېسە يەيدىغان كۆكتات يوق، ئىچەي دېسە ئىچكىدەك سۇ يوق بولۇپ، ھەقىقەتەن كىشىلەرنىڭ ئەڭ ئاددى تۇرمۇش شارائىتىمۇ يوق دېيىشكە بولاتتى. بىراق مۇشۇنداق جاپا - مۇشەققەتلىك شارائىتتا بىرەر يولداشمۇ قارامايى قىيىنچىلىقتىن بولماي قالدى، تېزىرەك كېتەيلى دېمىگەن ئىدى. يەنە ئۇرغۇنلىغان كىشىلەر گىدروسۇلفىد سۇلىرىنى ئىچىپ ئىچى سۈرۈپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن بىرەر كۈن خىزمەتكە تەسىر يەتكۈزمىگەن ئىدى. كۆپچىلىك بىر نىيەت بىر مەقسەتتە ئىشلەپ، دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىغا

چىش چوتكىلاشقا پۈتۈنلەي گىدرۇسىزلىقىدىن ئارىلاشقان سۇدىن ئىشلىتەتتۇق، بۇنىڭ پۇرىقى ناھايىتى سېسىق ئىدى. شۇنداقتىمۇ دائىم ئىشلىتىۋەرگەچكە ئاستا - ئاستا كۆنۈپ قالدۇق، 1956 - يىلى 3 - ئاي يەنە بىر ئاز ياخشى بولدى، شۇ يىلى بەك سوغاق بولۇپ، قار ناھايىتى قېلىن ياققان بولغاچقا بىز قار ئېرىتىپ يۈزىمىزنى يۇيۇپ، چىشلىرىمىزنى چوتكىلايتتۇق. سۇ ئىچسەكمۇ يوقشاشلا، بىر ئاز قار ئەكىلىپ ئۇنى چۆگۈننىڭ ئىچىگە سېلىپ ئېرىتاتتاق، سۇ ئەڭ ئېسىل سۇ بولاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆكتات ناھايىتى قىس ئىدى. داۋاملىق پىنتوزا بىلەن خەيدەيىنى قورۇپ بەرگەچكە نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنىڭ چىشىنىڭ تۈۋىدىن قان چىقىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى.

قاتتىق بوران قاراماي نېفت ئىشچىلىرىغا نىسبەتەن يەنە بىر سىناق بولدى. كان ئىشلار ئىدارىسى قۇرۇلغان كۈنى كەچتە 12 بال بوران چىققان ئىدى. ئۇ چاغدا قاراماي نۇرغۇنلىغان كىشىلەر يۆتكىلىپ كەلگەن بولۇپ ئۇلارغا گەمە يېتىشمەي چېدىرلاردا ياتقان ئىدى. بۇ بوران چېدىرلارنى يىرتىپ پارچە - پارچە قىلىۋەتتى. قىزىل تاغ تەرەپتىكى بىر قانچە بۇرغۇلاش ئەترەتلىرى بار ئىدى. ئۇلار قۇدۇق بېشىدىن قايتىپ كەلسە ئۇلارنىڭ چېدىر، يوتقان - كۆرپىلىرىنى پۈتۈنلەي بوران ئۇچۇرۇپ كەتكەن ئىدى. 11 - ئايغا كەلگەندە بىز ھازىرقى قارامايىنىڭ ئىككىنچى ئاشخانا ئەتراپىدىكى 42 - كورپۇسىغا كۆچۈپ كەلدۇق، كۆچۈپ كەلگەن كۈنى كەچتە يەنە 12 بال بوران چىقىپ، بىزنىڭ ئۇدۇلىمىزدىكى دېرىزىسى بوران تەرەپكە قارايدىغان كورپۇسنىڭ دېرىز-

پۈتۈن قاراماي بىر چوڭ مۇنكلىنال بەلۋىغى، ھەم نېفت بار رايون، بۇ يەرگە يېتەرلىك مىقداردىكى چوڭ بۇرغىلاش ستانوكىنى ئېلىپ كېلىپ كەڭ كۆلەمدە بۇرغۇلاپ - چارلاش ئېلىپ بېرىش كېرەك دەپ قاراشتى. 1956 - يىلى 3 - ئايدا، شۇ چاغدىكى نېفت مىنىستىرلىگى مىنىستىرىنىڭ ياردەمچىسى يولداش كاڭ شىئېن سوۋېت گېئولوگىيە مۇتەخەسسىسى ئەندىلوك قاتناشقان 20 دىن ئارتۇق كىشىدىن تەشكىل تاپقان خىزمەت گۇرۇپپىسىنى قاراماي‌غا ئېلىپ كېلىپ نەق مەيدانغا بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى. خىزمەت گۇرۇپپىسى قاراماي، جەرەنبۇلاق، ئاقبۇلاق، ئورقۇ قاتارلىق جايلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۈرۈمچىگە قايتىپ بېرىپ يىغىن ئاچتى. شۇ چاغدا كاڭ شىئېننىڭ كۆز قارىشى ئەندىلوكنىڭ كۆز قارىشى بىلەن بىردەك بولۇپ، قارامايىنى بىر چوڭ مۇنكلىنال، بۇ مۇنكلىنالدا چوقۇم نېفت بولۇشى كېرەك، ھېچ بولمىغاندا قىزىل تاغدىن ئورقۇغىچە ئىككىنچى دەرىجىلىك ئىستىراكتۇرا بەلۋىغى دەپ مۇئامىلە قىلىش كېرەك دەپ قارىدى. كەسكىن مۇنازىرىلىشىش ئارقىلىق، ئەڭ ئاخىردا "تورنى كەڭ تاشلاپ، چوڭ بېلىق تۇتۇش" تىن ئىبارەت فاڭجېننى تۈزۈپ چىقتى. ئەمەلىيەت بۇ فاڭجېننىڭ تامامەن توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. شۇ چاغدا بۇ فاڭجېننىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن جەنۇبى قاراماي تاغ بىلەن شىمالى قاراماي تاغ ئوتتۇرىسىدا بىر قۇدۇق قازغان ئىدى. بۇ بىر قىسمەن ئويمانلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ساقلانغان ئارقا كۆرۈنۈشى ياكى ئاساسى يەنىلا نىسبىي ئېگىز-

كۆپلەپ تۆھپە قوشتى. خەلق گېزىتىدە چاقىرىق قىلىش بىلەنلا سىچۈەن، خۇنەن، شاڭخەي قاتارلىق مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ياش قىز - ئوغۇللار بەس - بەس بىلەن قارامايغا كەلدى. ھەر بىلىكتىن كەسىپ ئالماشقان جەڭچىلەرمۇ تۈركۈم - تۈركۈملەپ قارامايغا كەلدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بىلەن خەلق ھۆكۈمىتى قارامايغا ياردەم بېرىشكە پۈتۈن كۈچىنى سەرىپ قىلدى. تاش يول ياساش ۋە كان رايونلىرىنىڭ قۇرۇلۇشلىرىنى، پۈتۈنلەي ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىڭتۈەنلىرى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. شۇ چاغدىكى قارامايىنىڭ ھەممە يېرىدە قاينام - تاشقىنلىققا چۆمگەن سوتسىيالىزم ئۈچۈن قاتتىق ئىشلەيدىغان مەنزىرىنى كۆرگىلى بولاتتى.

نېفىتلىكنى چارلاشنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، بىرىنچى قۇدۇقتىن نېفىت قۇنتانلاپ چىققاندىن كېيىن، نېفىتلىككە قانداق باھا بېرىش توغرىسىدا مۇنازىرە تۇغۇلدى، بىر خىل پىكىردىكىلەر قارامايدىكى نېفىت قاتلىمى بىر قانچە مۇستەقىل كىچىك تۈزۈلمىدىنلا ئىبارەت، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆپ قىسمىدىكى تەبىئىي نېفىت قاراماي تاغدىكى كۆزدە ئېقىپ چىقىپ، پەقەت بىر ئاز قالدۇق نېفىت قالغان، شۇڭا ئاز ساندىكى كىچىك تىپتىكى بۇرغا ستانوكى بىلەن قېزىپ چارلىساق كۇپايە قىلىدۇ دەپ قاراشتى. چۈنكى شىنجاڭ نېفىت باشقۇرۇش ئىدارىسىدىكى سوۋېت مەسلىھەتچىلىرىنىڭ ئاساسى مەسئۇلى بۇ كۆز قاراشتا بولغانلىقتىن بۇ خىل پىكىر ئاساسلىق ئورۇننى ئىگىلىدى. يەنە بىر خىل پىكىردىكىلەر

خەلقىنىڭ زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىشىدە، ئاپتونوم رايون بىلەن نېفىت مىنىستىرلىكىنىڭ كونكرېتنى رەھبەرلىكىدە قاراماي نېفىتلىكىدىكى ھەر مىللەت ئىشچى - خىزمەتچىلىرى گىدروسۇلغىد سۇيى ئىچىپ يۈرۈپ، تىرىشچانلىق - جاپالىق بىلەن ئىگىلىك يارىتىپ، ناھايىتى تېز سۈرئەتتە بۇ نېفىتلىكنى قولغا كەلتۈردى. 1957 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا، قىزىل تاغ، جەرەنبۇلاق، ئاقبۇلاق، ئورقۇ قاتارلىق يەرلەرنىڭ ھەممىسىدە نېفىت تېپىلدى. نېفىتلىكنىڭ پۈتۈن ئىزنالىرى كىشىلەر ئالدىدا نامايان بولدى. 1957 - يىلى يولداش خۇيىاۋباڭ قاراماينى كۆزدىن كەچۈرگەن چاغدا، نېفىتلىكنىڭ يىللىق مەھسۇلات مىقدارى 70 مىڭ توننىغا يەتكەن ئىدى. شۇ چاغقا نىسبەتەن ئېيتقاندا، شىنجاڭ تارىخىدىكى ئەڭ يۇقىرى مەھسۇلات مىقدارى ئىدى.

قاراماي نېفىتلىكى 1955 - يىلى باشلىنىپ، 1958 - يىلغا كەلگەندە كەڭ كۆلەمدە ئۆزلەشتۈرۈشكە كىرىشتۈرۈلۈپ راۋاجلىنىشى ناھايىتى تېز بولدى. لېكىن بىر مۇنچە مەسىلىلەرمۇ كۆرۈلگەن ئىدى. ئاساسلىقى نېفىتلىكنى ئۆزلەشتۈرۈشنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، بىز ئالدىراپ قۇدۇق قېزىش بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، نېفىتلىكنى ئېچىش ۋە ياخشى باشقۇرۇشتا تەجرىبە بولمىغانلىقتىن ئىككىنچى ئوتتۇرا رايون نېفىتلىكىنى ئۆزلەشتۈرۈش، بىرىنچى رايون نېفىتلىكىنى ئېچىش ئۆزلەشتۈرۈش، شەرقى يەتتىنچى رايوت نېفىتلىكىنى ئۆزلەشتۈرۈش لايىھەلىرىنى موسكىۋا نېفىتلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئىلمىي تەتقىقات مەھكىمىسى ئىشلىگەن ئىدى. ئۇلار بىزنىڭ نېفىت قاتلاملىرىمىزنى

لىكتىكى چوڭ مۇنكىلنىال بەلۇنغى ئىدى، لېكىن ئالدىنقى
بىر خىل كۆز قاراشقا ئاساسەن بۇنداق تۆۋەن ئويمان-
لىقلاردا چوقۇم نېفىت بولماسلىق كېرەك ئىدى. بىراق
قېزىشىمىزغىلا نېفىت چىقتى. بىز ئۇلاپلا سەككىز چوڭ
كەسمە يۈز ئورۇنلاشتۇردۇق. بۇ سەككىز كەسمە يۈزگە
تۇتۇش قىلىش بىلەنلا، قېزىلغانلا قۇدۇقتىن نېفىت چىقىشقا
باشلىدى. ئالدى بىلەن مايتاغ كان ئىشلار ئىدارىسى
قارامايىنى بىر مۇھىم نۇقتا قىلىپ، 1956 - يىلى 3 -
ئايدا قاراماي بۇرغۇلاپ - چارلاش دادۈيى قۇرۇلۇپ
ئۇنىڭغا مايتاغ كان ئىشلار ئىدارىسىنىڭ بۇرغۇلاش
باشقارمىسى رەھبەرلىك قىلىدىغان بولدى. 1956 - يىل
5 - ئايدا قاراماي بۇرغۇلاپ - چارلاش باشقارمىسى
قۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا مايتاغ كان ئىشلار ئىدارىسى رەھبەر-
لىك قىلدى، باشقارما باشلىقلىقىنى چېن فېڭ قوشۇمچە
ئۈستىگە ئالدى، مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ماجىشىڭ
بولغان ئىدى. 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى قاراماي كان
ئىشلار ئىدارىسى قۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا باشقۇرۇش ئىدارىسى
بىۋاستە رەھبەرلىك قىلىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن
قارامايىنىڭ ۋەزىيىتى كىشىنى خوشال قىلارلىق تېز سۈرئەت
بىلەن راۋاجلاندى. خەلق گېزىتى باشماقالا ئېلان
قىلىپ، شىنخۇاشې ئاگېنتلىقى خەۋەرلەرنى تارقىتىپ،
پارتىيە مەركىزى كومىتېتى ۋە پۈتۈن مەملىكەتتىكى خە-
لىققە قاراماي نېفىتلىكىنىڭ بۇرغۇلاپ - چارلاش
نەتىجىسىنى دوكلات قىلىپ، ئارقا - ئارقىدىن پۈتۈن
مەملىكەت خەلقىنى قارامايغا ياردەم بېرىشكە چاقىردى.
پارتىيە مەركىزى كومىتېتىنىڭ غەمخورلۇقىدا پۈتۈن مەملىكەت

دىنمۇ پاخشى بولدى.

نېفىتلىكنى تەكشۈرۈش بىرلەشمە جىگى قىينچىلىقى ھەم كەلمەس تۈلۈپ بىرلادى. قاراماي نېفىتلىكىنىڭ ئۆزلەشتۈرۈلۈشى باشتىن ـ ئاخىرغىچە جاپالىق شارائىتتا بولدى. بىرىنچىدىن قاراماي سۇ، ئوت ـ چۆپ يوق، ھەتتا قۇشقاچلارمۇ ئۇچمايدىغان ناچار تەبىئى شارائىتتا ئىدى. ئىككىنچىدىن نېفىتلىكنىڭ راۋاجلىنىشى تېز، ئادەملەرنىڭ كۆپىيىشىمۇ تېز بولۇپ تۇرمۇش خىزمەت شارائىتلىرى تېز راۋاجلىنىۋاتقان ۋەزىيەتكە ماس كېلەلمەي قالدى. شۇڭا قاراماي نېفىت ئىشچىلىرى باشتىن ـ ئاخىر مۇشكۈل ئەھۋاللارغا قارشى كۆرەش قىلدى. 50 ـ يىللارنى "تىرىشچانلىق بىلەن ئىگىلىك يارىتىش" دەيتتۇق، ئۇ چاغدا مەيلى قانداق بولمىسۇن، كۆپچىلىك قورسىقىغا تويغىدەك تاماق يېيەلەيتتى، 60 ـ يىللارغا بارغاندا دۆلىتىمىز ئۈچ يىللىق تەبىئى ئاپەتكە دۇچ كېلىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ خىزمەتتىكى سەۋەنلىكىمىز تۈپەيلىدىن، قاراماي نېفىت ئىشچىلىرىنىڭ قىيىنچىلىقلىرى كۆپىيىپ، قورسىقى تويغۇدەك تاماقمۇ يېيەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇ چاغدا ئىدارە پارتكومى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ تەن ـ سالامەتلىكىنى ئاسراش ئۈچۈن، كەچ سائەت 10 دا چوقۇم ئىشخانىدىن كېتىشنى بەلگىلىگەن ئىدى. ئۇ چاغدا ئىشلىتىۋاتقىنىمىز شىنجاڭ ۋاقتى بولۇپ، يەنى بېيجىڭ ۋاقتى 12 ئىدى. ھەممە ئورگان پارتكومىدىكى رەھبىرى يولداشلار ئىشخانىلارغا كىرىپ تەكشۈرەتتى. بىراق ئىشلەپچىقىرىشقا مەسئۇل بىر قانچە تارماقتىكىلەر، ھەر قانچە تەكشۈرسىمۇ

بىردەرسالىك كىتابىنىڭ ئۈستىگە ئوخشاش بىر پارچە
تەگپۈك ماددىلىق چوك پۈتۈن قاتلام دەپ قاراپ،
ئاددى تۈز سىزىق سىزىپ لىنىيالار بويىچە قاتارسىغا
سۇ بېرىش سىخىمىسىنى ئىشلىگەن ئىدى. ئەمەلىيەت شۇنى
ئىسپاتلىدىكى، بولۇپمۇ بىرىنچى رايون، شەرقى يەتتىنچى
رايون بەكىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغاچقا يەر ئاستىنىڭ
ئەمەلىي ئەھۋالىدىن پۈتۈنلەي باشقىچە بولۇپ چىقتى،
ئەمەلىيەتتە بىزنىڭ نېفىت قاتلاملىرىمىز ئۇۋا شەكلىدە
تۈپلانغان ھالەتتە ئىدى. 60 - يىللارنىڭ دەسلەپكى
مەزگىللىرىدە، نېفىت كارخانىلىرى داچىڭدىن ئۆگىنىشنى
باشلىۋەتتۇق. داچىڭ تەجرىبىلىرىنىڭ ئىلھام بېرىشى
ئاستىدا، "ئىككى ئەسەر بىلەن ئىگىلىك يارىتىپ" نېفىت-
لىكنى يېڭىۋاشتىن بىلىشكە بەل باغلىدۇق. شۇ چاغدا
بىز 100 دىن كۆپرەك ماتېرىيال ئېلىش قۇدۇغى قېزىپ
ئون مىڭ مېتىردىن كۆپرەك كېرىن ئالدۇق. نېفىتلىكنى
ئېنىق تونۇغاندىن كېيىن، 1963 - يىلى تەييارلىنىپ،
1964 - يىلى نېفىتلىكنى تەگشەش بىرلەشمە جېڭىنى
تەشكىللىدۇق، قاراماي نېفىتلىكىنىڭ يەر ئاستى ئەمەلى
ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتۇپ قاتارسىغا بۆلۈپ سۇ بېرىشتىن،
كۆلەملەر بويىچە سۇ بېرىشكە (1 - رايوندا). ياي سىزىقلىق
قاتارسىغا بۆلۈپ سۇ بېرىشكە (شەرقى يەتتىنچى رايوندا)،
قاتارسىغا نۇقتىلىرىنى قوشۇش ھالىتىدە سۇ بېرىشكە ئۆز-
گەرتتۇق (ئىككىنچى ئوتتۇرا رايونىدا). شۇنىڭدىن باشلاپ،
قاراماي نېفىتلىكىنى ئۆزلەشتۈرۈش لايىھەسىنى پۈتۈنلەي
بىز ئۆزىمىز قىلىدىغان بولدۇق. ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپات-
لىدىكى، بىزنىڭ لايىھەلەش سۈپىتىمىز سوۋېتلىكلەرنىڭكى-

نېفىت سانائىتى ئارقىدا قالغاچقا، چەتئەللىكلەر بىزنى نېفىتتە كەمبەغەل دىگەن ئىدى، شۇڭا كۆپچىلىك بۇ نېفىتتە كەمبەغەل، نېفىت سانائىتى قالاق دىگەن قالپاقنى ئېلىپ تاشلىۋېتىشكە بەل باغلىغان ئىدى. بولۇپمۇ سوۋېتلىكلەر خىزمەتنى تاپشۇرۇپ بەرگەندىن كېيىن، كۆپچىلىككە يەنە باشقىدىن كۈچ كىردى، بۇ بولسىمۇ: سەن بار چاغدا، بىز ياخشى ئىشلىگەن ئىدۇق، سەن كەتكەندىن كېيىن بىز تېخىمۇ ياخشى ئىشلەيمىز دىگەنلىك ئىدى.

ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى 50 - يىللىرى بىز چاپالىق بىلەن ئىگىلىك يارىتىپ ياخشى ئىشلىدۇق، 60 - يىللىرى بەلنى چىڭ باغلاپ، چەتئەلنىڭ ھەسسىنى تاشلىۋېتىپ، ئۆزىمىزنىڭ سانائەت تەرەققىيات يولىدا مېڭىپ ناھايىتى چىرايلىق ئىشلىدۇق. مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىغىچە ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، قارامايىنىڭ خىزمىتى ساغلام ئىدى. ئەلۋەتتە، ئۇسكۈنىلەر جەھەتتىن ئېيتقاندا بىز چوڭ يېڭىلىقلارغا ئىگە بولالمىدۇق، بۇ دۆلىتىمىز سانائىتىنىڭ راۋاجلىنىشى مەسىلىسى بىلەن چەكلىنىدۇ. بىراق كارخانا باشقۇرۇشنى ئېلىپ ئېيتقاندا، يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى، ئاممىۋى لۇشەن، تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىش، ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىشتەك بۇ بىر يۈرۈش جۈڭگو ئۆزىنىڭ سانائىتىنى تەرەققى قىلدۇرۇش يولىدا مېڭىش فاڭجېنى توغرا ئىدى. بىراق 50 - يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدىن 60 - يىللارغىچە، بىز خالى بولغىلى بولمايدىغان "سول" چىللىقنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدۇق، ئوڭچىللارغا قارشى تۇرۇشتا، بىر قىسىم

يەنىلا كەچ سائەت ئىككىدە (يەنى بېيجىڭ ۋاقتى تۆتتە) ئاندىن قايتىپ بېرىپ ئۇخلايتتۇق. بولۇپمۇ چۈش ۋاقلىرى كىشىنى بەك بىتاپ قىينايتتى، چۈنكى ئەتتىگەنى دىگىدەك تۈزۈك تاماق بولمىغاچقا بەزى كۈنلىرى بىرەر ئىككى تال ياڭيۇلا يەپ ئىشقا چىقىپ كەتكەشكە، چۈش بولغىچە ئورگاندىكى كادىرلارنىڭ قورساقلىرى ئېچىپ جوزا ئۈستىدە يېتىپ قالاتتى. مۇشۇنداق تۇرۇغلۇق بىرەر كىشىمۇ ئىش ئورۇنلىرىدىن كېتىپ قالمىغان ئىدى. خىزمەت ئالدىراش بولغانلىقى ئۈچۈن، مەن ھەر كۈنى ئەتتىگەن سەھەر ئىشقا ماڭغاچقا، بالىلىرىم ئۇخلاۋاتقاچقا مېنى كۆرەلمەيتتى، كەچلىرى بەك كەچ قايتىپ كەلگەچ-كە بالىلىرىم ئۇخلاپ قېلىپ يەنە مېنى كۆرەلمەيتتى، بەزى چاغلاردا بىرەر ھەپتىگىچە بالىلىرىم بىلەن بىرەر ئېغىز گەپ قىلىشالمايتتىم، بەزىدە بالىلىرىم ئاغرىپ قالسا، ئۇلارنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ كۆرسىتىشكە ۋاقىت بولمىغاچقا، تولاراق يېرىم كېچىلىرى جىددى كېسەل بۆلۈمىگە ئاپىرىپ كۆرسىتەتتىم. 50 - يىللىرى، كىشىلەر كىدروسۇلغىد سۆيى ئىچىپ، ئىچلىرى ئاغ-رىپ يۈرسىمۇ ئىش ئورنىدىن قايتمايتتى. 60 - يىللاردا كىشىلەر ئاچلىقتىن جوزىلاردا يېتىپ قالغان بولسىمۇ قىلچە زارلانماي داۋاملىق خىزمەت قىلغان ئىدى، بىزنىڭ كادىرلىرىمىز ۋە ئىشچىلىرىمىز ناھايىتى ئۇلۇغ، ئۇلار جاپا چېكىشتىن قورقماي پارتىيە ئۈچۈن، دۆلىتىمىز ئۈچۈن ئېغىر يۈكنى زىممىسىگە ئېلىپ، خەلق ئۈچۈن ناھايىتى ئوبدان خىزمەت قىلالىدى. كىشىلەر نىمە ئۈچۈن مۇنداق قىلالايدۇ؟ 50 — 60 - يىللىرى جۇڭگو

پولات تاۋلاشقا كەلدۇق. بۇ رايونلارغا 30 - يىللارغا بارغاندا ئاندىن قۇدۇق قېزىش ئەسلىگە كېلىپ قايتىدىن ئارقا - ئارقىدىن ئاتلاندۇق، توپتوغرا 22 يىل تاشلىۋېتىلدى. بۇخىل "سول" چىللىقنىڭ تەسىرى مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىغىچە داۋاملاشتى. مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىدىكى 10 يىل ئىچكى قالايمىقانچىلىقتا، "سول" چىللىقنىڭ تەسىرى چېكىگە يېتىپ، نېفىت ئىشچى - خىزمەتچىلىرى گەرچە ئىشلەپچىقىرىشتا، ئىستىپاقلىقتا چىڭ تۇرۇپ، ھەر يىلى ۋەزىپىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلىغان بولسىمۇ بىراق كارخانا باشقۇرۇش تۈزۈمى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر قوشۇنىنىڭ ئىستىلى قاتتىق بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. "سول" چىللىقنىڭ تەسىرى تېز سۈرئەتتە راۋاجلىنىۋاتقان قاراماي نېفىتلىكىگە زور دەرىجىدە توسالغۇ قىلغان بولۇپ، بۇ مەڭگۈ ئىبرەت ئالىدىغان ساۋاق بولۇپ قالدى.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزى كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، بولۇپمۇ 12 - قۇرۇلتايدىن بۇيان "سول" چىللىقنىڭ تەسىرىنى تازىلاپ، مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىنىڭ قالدۇرغان جاراھەتنى داۋالاپ، زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمەللەشتۈرۈپ، ئاپپاراتلارنى ئىسلاھ قىلىپ، ئەمگەككە قاراپ ھەق بېرىشتەك سوتسىيالىزم پىرىنسىپىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، قاراماي نېفىتلىكىمىزنىڭ بىر قەدەر تېز سۈرئەتتە راۋاجلىنىشقا ئىمكە قىلدى، قاراماي تارىخىنى، شىنجاڭ نېفىت سانائىتىنىڭ تەرەققىيات تارىخىنى ئەسلىگەندە، تەجرىبىلەرنىڭ قىممەتلىكلىكىنى، ساۋاقلارنىڭ چوڭقۇرلىقىنى ھېس قىلىمىز. تەجرىبىلەر بولسا 50 - يىللاردىكى تىرىشىپ چاپالىق

ئۆگىتىش ئەمەلىيىتىمۇ ئۆگىتىش قىلىپ قويىدى. ئۇ چاغلاردا
زىيالىيلار بۇرژۇئازىيە سىنىپىي ھىمايىلىناتتى. ئېچىمىزدا توقۇل
تەركىبچىلىق قىلماسلىق دېيىلگەن بولسىمۇ ئەمەلىيەتتە تو-
قۇل تەركىبچىلىق قىلىنغان ئىدى. يەنە بىز زىيالىيلارغا
قارىتا "قەلبىنى تاپشۇرغۇزۇش"، "ئاق بايراقنى
يۇلۇۋېتىش" دېگەنلەرنى بار ئىدى. ئىنژېنېرلاردىن يۇقىرى
زىيالىيلارنى سەپكە تۇرغۇزۇپ، داقا - دۇمباق چالغۇزۇپ
دوستلۇق سارايغا مەجبۇرلىكە ئېلىپ كېلىپ "قارا يۈرۈ-
گۈڭنى" ئېلىپ چىقىپ "قىزىل يۈرەككە" ئالماشتۇر دەپ
ئۇلارنىڭ دىلىغا ئازار بەرگەن ئىدى. نۇرغۇنلىغان
مېنىڭمۇ ئۆتكۈر يولداشلارنى، تېخنىكا كادىرلىرىنى نېفىت
ئىشچىلىرى قوشۇنلىرىدىن چەتكە قاققانلىقتىن ئىش
ئورۇندىكى يولداشلار ئارتۇقچە ئېھتىياتچان قورقۇنچاق
بولۇپ قېلىپ، رەھبەرلەر دېسە ئىشلەيدىغان، رەھبەرلەر
دېمىسە ئىشلىمەيدىغان، ئىددىيىدە چەكلىنىپ قېلىشتەك ئەھ-
ۋاللارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. يەنە پولات - تۆمۈر تاۋلاش
بىلەن كەك شۇغۇللىنىپ بورغا ستانوكلىرىنى توختىتىپ
"پولات تاۋلاش دېۋىزىيىسى" "پولات تاۋلاش تۈەنى"نى
تەشكىللەپ تاش چاقتۇرۇپ، دۇقۇغا ئوخشاش داشقال
تۆمۈرلەرنى تاۋلاتقان ئىدى. ھەتتە نېفىتتە ئۆلگە تىكلەش
پولات تاۋلاشتا قىزىل بايراق قاداش" شۇئارىنىمۇ
دېگۈزدى. كېيىن "ھەممە نەرسىنى ئېلىپ چىقىپ پولات
تاۋلاش بىلەن شۇغۇللىنىشنى يولغا قويدى". ئۇ چاغدا
شازىگەي، قىزىل بايراق توسمىسى، لۈلياڭ قاتارلىق-
لارنىڭ ھەممىسىگە بورغىلاش ئەترەتلىرى بېرىپ قۇدۇق
كېزدۇراتقان ئىدۇق، ئۇنى يېرىم يولدا توختىتىپ قويۇپ،

نېفىتلىكنىڭ ياشلىق باھارىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش بىرلەشمە جېڭى

— 60 - يىللارنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىكى قاراماي نېفىتلىكىنى تەكشەش خىزمىتىنى ئەسلەش

ساۋ جىنكوي

I

1955 - يىلى قاراماي نېفىتلىكىنىڭ بىرىنچى چارلاش قۇدۇقىدىن نېفىت چىقىپ، ئىككى يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت چارلاش ۋە سىناق تەرىقىسىدە نېفىت ئېلىش ئارقىلىق 1958 - يىلدىن باشلاپ چارلاشنى كېڭەيتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، چارلاپ ئېنىقلانغان 1 -، 2 -، 3 - رايون قاتارلىق بىر قانچە رايونلار ئارقا - ئارقىدىن ئۆزلەشتۈرۈشكە كىرىشتۈرۈلۈپ، نېفىتلىكتىن ئۇزۇن مۇددەت يۇقۇرى تۇراقلىق مەھسۇلات ئېلىش ئۈچۈن، سۇنئىي سۇ بېرىش بېسىمىنى ساقلاپ قېلىش ئۇسۇلى قوللىنىلدى، 1958 - يىلدىن 1960 - يىلغىچە ئۆزلەشتۈرۈشكە كىرىشتۈرۈلگەن رايونلارنىڭ كېڭەيتىلىشىگە ئەگىشىپ، تەبىئىي نېفىت مەھسۇلاتى زور دەرىجىدە ئاشتى؛ 1958 - يىلى 330 مىڭ توننا، 1959 - يىلى 980 مىڭ

بىلەن ئېگىلىك يارىتىش روھى، 60 - يىللاردىكى بەلنى چىڭ باغلاپ ئىشلەش روھى ئىدى. مەملىكىتىمىز چوڭ مەملىكەت، ئىقتىسادتا بىر قاتار ئارقىدا قالغان. شۇڭا ھەر قانداق ۋاقىتتا بۇ خىل تىرىشىپ چاپا - مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىش روھىنى تەشەببۇس قىلىشىمىز كېرەك. ساۋاق بولسا "سول" خىل نەرسىلەرنىڭ كىشىلەرگە قىلغان زىيىنى ئاز ئەمەس، ئۇنى چوقۇم قەتئىي تازىلاش كېرەك. تارىخنى ئەسلەپ، ھازىرقى ۋەزىيەتكە قارىغىنىمىزدا، مەن شۇنى ھېس قىلىمەنكى، بىزنىڭ ھازىرقى بۇ مەزگىلىمىز، دۆلەتنىڭ قۇرۇلغاندىن بۇيانقى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئەڭ ياخشى مەزگىل بولدى. بۇ مەزگىل ئىچىدە، ھەقىقىي يوسۇندا قىلچىمۇ ئەندىشە قىلماستىن قەدەمنى كەڭ تاشلاپ دادىللىق بىلەن ئىشلىشىمىز كېرەك. بىز پەقەت ھەقىقىي تۈردە سىياسىي، ئىدىيە، ھەرىكەت جەھەتلەردە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىردەك بولۇپ، 3 - ئومۇمىي يىغىننىڭ ۋە 12 - قۇرۇلتاي روھىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرساقلا، شىنجاڭ نېفىت سانائىتى چوقۇم تېز سۈرئەتتە تەرەققىيات تاپالايدۇ.

1983 - يىلى 12 - ئاي قاراماي

تەرجىمە قىلغۇچى: ئىسمائىل قاسىم

دۆيى، قۇدۇق رېمونت دۆيىدىن ئىبارەت ئۈچ دۆي سۇ ئاققۇزۇش لىنىيىسى، نېفىت ئاققۇزۇش لىنىيىسىدىن ئىبارەت ئىككى لىنىيە" كۆچەيتىلگەن، بەزى تەشكىلى تەدبىرلەر قوللىنىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئەھۋال تۈپتىن ئۆزگەرمىدى. پۈتۈن نېفىتلىكىنىڭ تەبىئى نېفىت مەھسۇلات مىقدارى زور دەرىجىدە داۋاملىق تۆۋەنلەۋەردى؛ 1961 - يىلى 1960 - يىلغا قارىغاندا مەھسۇلاتنىڭ 1/3 قىسمى تۆۋەنلەپ، يىللىق مەھسۇلات بىر مىليون 50 مىڭ تونناغا چۈشۈپ قالدى. 1962 - يىلى يەنە 855 مىڭ تونناغىچە تۆۋەنلەپ، ئەينى ۋاقىتتىكى «نېفىتلىكنىڭ قىسمەن ناچارلىشىشى» دەپ ئاتالغان پاسسىپ ئەھۋال كېلىپ چىقتى.

مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا بەزى ئۈمۈتسىزلەنگەن يولداشلار ھەسرەت چېكىپ، قاراماي نېفىتلىكىنىڭ ياشلىق باھارى كەلمەسكە كەتتى دەپ قارىدى. يەنە بەزى كىشىلەر قاراماي نېفىتلىكىنى ئۆزلەشتۈرۈپ پايدىلىنىش پەقەت 20 يىلدىن ئاشمايدۇ دېگەن قاراشتا بولدى. نېفىتلىكنىڭ رەھبەرلىرى بولغان كىشىلەرمۇ مۇشۇنداق ئېغىر رىياللىق ئالدىدا قاتتىق ئەندىشىدە قالدى. ئەگەر نېفىتلىك راستىنلا ناچارلىشىدىغان بولسا دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىنى ئېغىر ئىقتىسادى زىيانغا ئۇچرىتىپلا قالماستىن، سىياسى جەھەتتىمۇ ئىچكى - تاشقى دۈشمەنلەرگە سۆز - چۆچەك تېپىلىپ بىزنىڭ چوڭ نېفىتلىكنى ئۆزلەشتۈرۈش ئىقتىدارىمىز ھەقىقەتەنمۇ بولمىغاندەك بىلىنەتتى. نېفىت سانائەت مىنىستىرلىكىنىڭ رەھبەرلىرى ئەينى ۋاقىتتىكى نېفىتلىكنىڭ ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتۇپ، بىزنىڭ 1959 - يىلىنىڭ ئاخىرقى يېرىم يىلىدىن كېيىنكى بىر مەزگىلدە ئىلمى

توننا نېفىت ئېلىندى. 1960 ـ يىلى نېفىت مەھسۇلاتى بىر مىليون 636 مىڭ تونناغا يېتىپ، خەلق ئىگىلىكى قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇلدى.

لېكىن نېفىتلىك ئۆزلەشتۈرۈلۈشكە كىرىشتۈرۈلۈپ ئۇزۇن ئۆتمەي بىر نەچچە ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىش رايونلىرىنىڭ ھەممىسىدە "ئىككى تۆۋەنلەش، بىر ئۆرلەش" ئەھۋالى يۈز بەردى، يەنى تاق قۇدۇقلارنىڭ مەھسۇلات مىقدارى، يەر قاتلاملىرىنىڭ بېسىمى تۆۋەنلەپ، نېفىتنىڭ گاز نىسپىتى ئۆرلەپ كېتىپ، نېفىتلىكنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى تۇراق-سىز بولدى. بىر قەدەر بالدۇر ئۆزلەشتۈرۈشكە كىرىشتۈرۈل-گەن Ⅱ ـ 2 ـ رايوننى ئېلىپ ئېيتساق 60 ـ يىلىنىڭ دەسلەپكى يېرىم يىلىدا تاق قۇدۇقلارنىڭ كۈندىلىك مەھسۇلات مىقدا-رى 15 توننىدىن 4.5 تونناغا، يەر قاتلىمىنىڭ بېسىمى 87 ئاتموسفېرا بېسىمىدىن 74 ئاتموسفېرا بېسىمىغا چۈشۈپ قالدى. نېفىت ـ گاز نىسپىتى 50 توننا/كۇب مېتىردىن 300 توننا/كۇب مېتىرغا ئۆرلەپ كەتتى. 1958 ـ يىلدىن باشلاپ سىناق تەر-قىسىدا ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلۈپ، 1960 ـ يىلى 7 ـ ئايدا رەسمىي سۇ بېرىلىپ ئۆزلەشتۈرۈلگەن 1 ـ رايوندىكى تاق قۇدۇقلارنىڭ ئوتتۇرىچە كۈندىلىك مەھسۇلات مىقدارى 1962 ـ يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدا 8.5 توننىدىن 3.8 توننىغىچە تۆۋەنلەپ، نېفىت ـ گاز نىسپىتى ئۈچ ھەسسىدەك ئۆرلەپ كەتتى. پۈتۈن رايوننىڭ يىللىق مەھسۇلات مىقدارى 459 مىڭ 600 توننىدىن 248 مىڭ 400 توننىغىچە تۆۋەنلىدى. ئەينى ۋاقىتتا گەرچە بۇرغۇلاش ۋە باشقا ساھەلەردىن زور تۈركۈمدىكى كادىرلار تېخنىكا خادىملىرىنى، تېخنىك ئىش-چىلار يۆتكەپ كېلىنىپ، "نېفىت ئېلىش دۈيى، سۇ بېرىش

تىن، بەلكى توغرىلىق دەرىجىسى تۆۋەن، ۋەكىللىك خارەك-
تېرى ناچار بولدى. نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ما-
تېرىيالى بولغان كېرىننى ئېلىشتا، شۇ چاغدا ئىشلەتكىنىمىز
سوۋېتنىڭ، دىيامېتىرى ئاران 4 مىللىمېتىر كېلىدىغان سىدىك
كېرىن ئېلىش سايمىنى بولۇپ، ئېلىنغان كېرىننىڭ دىيامې-
تىرى كىچىك، ئۈنۈمدارلىقى تۆۋەن، ئادەتتە ئاران 30%
ئەتراپىدا بولاتتى. دانچىلىرىنىڭ دىيامېتىرى چوڭراق بول-
غان قۇرام تاشلارنى ئېلىشقا پەقەت مۇمكىنلىك بولمايتتى.
ئېلىنمىدىغانلارنىڭ ھەممىسى ئۇششاق قۇم تاش ۋە ئەشمە
قۇم تاش بولاتتى. دەسلەپتە مۇشۇنداق سانى ئاز، توغرى-
لىق دەرىجىسى تۆۋەن، ۋەكىللىك خارەكتېرى ناچار بولغان
چەكلىك ماتېرىياللارغا ئاساسلىنىپ، شۇنداقلا بەزى چەتئەل
نېفىتلىكلىرىنىڭ پارامېتىرىدىن پايدىلىنىپ، تەگپۈك ماددىلىق
قۇم تاشلىق ۋە چوڭ تېپتىكى ئۈزۈلمە بۆلەكلىك نېفىت
ئۇۋىسىغا ئاساسەن تەرتىپ بويىچە قاتارىسىغا سۇ بېرىپ،
قارامايىنىڭ يوقارقى، تۆۋەنكى گۇرۇپپىلىرىدىن ئىبارەت ئىككى
يۈرۈش نېفىت قاتلاملىرىنى بىرلەشتۈرۈپ نېفىت ئېلىش ۋە بىر-
لەشتۈرۈپ سۇ بېرىش قائىدىسى بويىچە ئۆز لەشتۈرۈش لايىھەسى
لايىھىلەندى. شۇنداقلا بۇ لايىھە قاراماي نېفىتلىكىدە يولغا
قويۇلدى.

قاراماي زادى تەگپۈك ماددىلىق، قۇم تاشلىق نېفىت-
لىكمۇ؟ نېفىتلىكنىڭ يەر ئاستى ئەھۋالى زادى قانداق؟
1961 - يىلىدىن باشلاپ ھەرقايسى ئورۇنلاردىن 80 دىن
كۆپرەك گېئولوگ، تېخنىك خادىملار، ئاجرىتىلىپ نېفىت-
لىكنى تەتقىق قىلىش دادۇيى قۇرۇلۇپ، نېفىتلىكنىڭ ئىنىس-
تىروكتوراسى، نېفىت قاتلىمى، نېفىت-گاز سۇنىڭ جايلى-

يۇسۇندا نېفىت ئېلىش قانۇنىيىتىگە خىلاپلىق قىلىپ، ئىش-
تۇتسىرلى چوڭايتىۋېتىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، بىر تەرەپلى-
مىلىك بىلەن تەبىئى نېفىت مەھسۇلات مىقدارىنى ئاشۇرۇش-
نى قوغلاشقان خاتالىقىمىزنى تەنقىت قىلدى؛ بىزگە تەبىئى
نېفىت ئېلىشتىكى "ئىش ئورنى يەر ئاستى بولۇش، كۆرەش
ئوبيېكتى نېفىت قاتلىمى بولۇش" كېرەك دەپ يوليورۇق
بەردى. بىزدىن ئىشنى نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى
تونۇشتىن باشلاپ، يەر ئاستىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى
ئاساس قىلىپ نېفىتلىكنى ئوبدان تەكشەشنى تەلەپ قىلدى.
شۇنىڭ بىلەن نېفىتلىك پارتكومىنىڭ رەھبەرلىكىدە پۈتۈن
نېفىتلىكتىكى كادىرلار، ئىشچىلار، زىيالىيلار بىرنەچچە يىلغى-
چە داۋام قىلغان، نېفىت قاتلىمىنى تونۇش، نېفىت قاتلىمىنى
ئۆزگەرتىش نېفىتلىكنى تەكشەش بىرلەشمە جىڭىگە پائال
كىرىشىپ كەتتى.

II

نېفىتلىكنى تەكشەش خىزمىتى — نېفىتلىكنى يېڭى
باشتىن تونۇشتىن باشلاندى.

قاراماي نېفىتلىكى ئازادلىقتىن كېيىنكى دۆلىتىمىز
تاپقان تۇنجى چوڭ نېفىتلىك بولۇپ ئاساسەن چوڭ نېفىت-
لىكنى ئۆزلەشتۈرۈشتىكى تەجرىبە كەمچىل، ئۇنىڭ ئۈستىگە
ئەينى ۋاقىتتىكى خىزمەت سەۋىيەسى، ئەسۋاپ - ئۈسكۈنە
ۋە تېخنىكا شارائىتىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقتىن چار-
لاش مەزگىلىدە قولغا كەلتۈرگەن يەر ئاستى نېفىت قاتلام-
لىرىدىن ئالغان ماتېرىياللارنىڭ سانى ئاز بولۇپلا قالماس-

چىقالايدىغان كېرىننىڭ دىيامېتىرى 120 مىللىمېتىرگە يېتىپ، دىيامېتىرى ئون نەچچە سانتىمېتىر كېلىدىغان قورام تاشنىمۇ ئېلىپ چىقالايدىغان بولۇپ، ئۈنۈمدارلىقى 90% تىن ئاشىدۇ. بىر نەچچە يىل ئىچىدە مۇشۇنداق ماتېرىيال ئېلىش قۇدۇقى ۋە تەكشۈرۈش قۇدۇقلىرىدىن جەمئىي 135 قۇدۇق بۇرغىلىنىپ 15 مىڭ مېتىردىن ئارتۇق كېرىن ئېلىندى. ئوتتۇرىچە ئۈنۈمدارلىقى 89% بولۇپ، بەزى بۇرغۇلاش دۆيلىرىنىڭ ئايرىم قۇدۇقلىرىنىڭ كېرىن ئېلىش ئۈنۈمدارلىقى 98% گە يېتىپ، نېفىتلىكنى يېڭىباشتىن تونۇشقا بىرىنچى قول ماددى ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىدى.

كېرىن ئېلىشنىڭ ئۈنۈمدارلىق نىسبىتىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ھەربىر جىنىستىكى كېرىن ئېلىش نۇقتىسىنىڭ ئارىلىقى بىر قەدەر قىسقا بولغان ئەھۋال ئاستىدا، بۇرغۇنى كۆپ قېتىم كۆتىرىپ - چۈشۈرۈشكە توغرا كېلەتتى. بۇرغىلاش ئىشچىلىرى كېرىن ئېلىش ئۈچۈن مۇشۇنداق جاپالىق ئەمگەك قىلىپ چوڭ ئەجىر سىڭدۈردى. ھەربىر كۆزلۈك كېرىننى ئېلىش ئۈچۈن ئوخشاش بولمىغان ئۆلچەمدىكى نەچچە ئون جىڭ قىرلىق تاشنى سېلىشقا توغرا كېلەتتى. بۇرغۇلاش ئىشچىلىرى بۇرغىنى چۈشۈرۈش - كۆتۈرۈش ۋاقتىدىكى بوشلۇقتىن پايدىلىنىپ، تاشنى ئۇششاقلاپ ئۇۋۇتۇپ ئايرىپ قوياتتى. ھەربىر كۆزلۈك كېرىن ئېلىش مېتىراژىنى قېزىپ بولغاندىن كېيىن مەيلى قىشنىڭ قاتتىق سوغۇقى، يازنىڭ ئىسسىق كۈنلىرى بولسۇن ھەممىسىدە ۋىشكىغا چىقىپ تەييارلاپ قويغان تاشنى تىك تۈرۈبىغا بىر نەچچە قېتىم بۆلۈپ سالاتتى. بۇنىڭغا بەزىدە بىر سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت كېتەتتى. چىقىرىپ ئېلىنغان كېرىن-

شىشى، نېفىت قاتلىمىدىكى ئاقار جىسىملارنىڭ خۇسۇسىيىتى، تەبىئىي نېفىت زاپىسىنى ئەمەللەشتۇرۇش، تەڭشەش لايىھە-سىنى تۈزۈش قاتارلىق ئالتە جەھەتتىن تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، نېفىتلىكنى يېڭى باشتىن تونۇشقا باشلىدى. شۇ چاغدا دەل خەلق ئىگىلىكىنىڭ ئېغىر قىيىنچىلىقتا قالغان نېفىت سانائىتىدە ئادەم كۈچى، مالىيە كۈچى، ماددى كۈ-چىنى توپلاپ داچىڭ نېفىت بىرلەشمە جېڭىنى ئېلىپ بې-رىۋاتقان مەزگىل ئىدى. دۆلەتتىن سېلىنىدىغان مەبلەغ ئىن-تايىن ئاز بولغان ئەھۋال ئاستىدا يېڭى باشتىن بىر تۈركۈم ماتېرىيال (مەلۇمات) ئېلىش قۇدۇقلىرىنى بۇرغۇلاشقا بەل باغلاندى. يەر ئاستى نېفىت قاتلىمىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالىنى پۈتۈن گەۋدە جەھەتتىن كونترول قىلىشنى مەق-سەت قىلىپ، 1 ـ تۈركۈمدە "ئۆلچەملىك چارلاش قۇدۇقى" دەپ ئاتىلىدىغان 49 قۇدۇقنى بۇرغۇلاش قارار قىلىندى. بۇ تۈركۈم قۇدۇقلارنىڭ ھەممىسىدىن دىيامېتىرى چوڭ بولغان كېرىنلارنى ئېلىپ، بىۋاستە كۆزىتىش ئارقىلىق نېفىت قات-لاملىرىنى بىلىش تەلەپ قىلىندى. ئۈنۈمدارلىقنى 90% تىن ئاشۇرۇپ، نېفىت قاتلىمى چوڭقۇرلۇقىنىڭ توغرا بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش، نېفىت قاتلىمىغا يەتكەندىن كېيىن داۋاملىق كېرىن ئېلىش، ئوتتۇرا يولدا توختىتىپ قويماس-لىق تەلەپ قىلىندى. مۇشۇ تەلەپلەرگە يېتىش ئۈچۈن بۇر-غۇلاش تېخنىك خادىملىرى "تاق كالۇنكىغا قوم قۇيۇش ئارقىلىق بېسىم بىلەن چىڭقاپ" كېرىن ئالىدىغان سايماننى سىناق قىلىپ نەتىجە قازاندى، بۇ يۈرۈش تېخنولوگىيە گەرچە ئىپتىدائىي بولۇپ، ئىشچىلارنىڭ سەرىپ قىلىدىغان ئەمگەك سىجىللىقى بىر قەدەر چوڭ بولسىمۇ، لېكىن ئېلىپ

كۆزىتىش ئارقىلىق خارەكتېرلەپ تونۇشنى پەيدا قىلىدۇ. خىمىيىلىك تەجرىبە ياساش ئارقىلىق ئانالىز قىلىش خادىملىرى ئىلگىرىكى پەقەت كىچىك دىيامېتىرلىك كېرىنلاردىلا ئانالىز قىلىنىدىغان ئاپپاراتلارنى ئۆزگەرتىپ، چوڭ كېرىن ئەۋرىشكىسىنى بىۋاستە ئۆلچەپ چىقالايدىغان، ئېلىنغان كېرىننىڭ ھەربىر 10 سانتىمېتىرىدىن ئەۋرىشكە ئېلىپ ئۈزۈلدۈرمەي ئانالىز قىلالايدىغان بولدى. بىر نەچچە يىل ئىچىدە جەمئىي 36 مىڭ دانىدىن كۆپرەك ئەۋرىشكىنى ئانالىز قىلىپ، 120 مىڭدىن ئارتۇق سانلىق مەلۇماتلارنى قولغا كەلتۈرۈپ، نېفىت قاتلاملىرى توغرۇلۇق مىقدارلىق بىلىمگە ئېرىشتى. قۇدۇق ئۆلچەش ئىشچىلىرى نېفىت قاتلاملىرىنىڭ جىنىس خۇسۇسىيىتىنى، فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتىنى، ئېلېكترلىك خۇسۇسىيىتىنى ئومۇميۈزلۈك تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، قاراماي نېفىتلىكىنى چۈشەندۈرۈش سىخېمىسىنى سىزىپ چىقىپ، نېفىت قاتلاملىرىنىڭ جىنىس خۇسۇسىيىتى، فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتى، ئېلېكترلىك خۇسۇسىيىتى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى تېپىپ، ھەربىر ئىشلەپچىقىرىش قۇدۇقى، ھەربىر نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزلىرىگە تېگىشلىك جىنىس خۇسۇسىيەت ۋە فىزىكىلىق خۇسۇسىيەتلىرىنىڭ سانلىق مەلۇماتىغا ئىگە قىلدى. نېفىت سىناشتا، كىچىك قاتلاملارغا بۆلۈپ نېفىت سىناش؛ كىچىك قاتلاملارغا بۆلۈپ بېسىم بىلەن ئېرىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. گېئولوگىيىلىك تەتقىقات خادىملىرى يەر ئاستىدىن ئېلىنغان كېرىن ماتېرىياللىرىغا، توك بىلەن ئۆلچەش ماتېرىياللىرىغا نېفىت سىناش نەتىجىلىرىگە ئومۇميۈزلۈك تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، ھەرخىل نېفىت

نىڭ قۇدۇققا چۈشۈپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بۇرغىنى كۆتەرگەندە روتورنى قوزغالتىشقا بولمايتتى. رەزۋىنى ئارغامچا يۆگەپ يېشەتتى. چۈنكى كېرىن بىلەن كېرىن كالونكىسىنىڭ ئىچكى دىيامېتىرىنىڭ زازورى ناھايىتى كىچىك بولۇپ يەنە سېلىنغان تاش قىسىۋالىدىغانلىقتىن ھەربىر بۇرغۇلاش سايمىنىنى يەشكەندە كالونكىغا توشقان راستور بۇرغۇلاش سەھنىسىگە قۇيۇلۇپ تۇراتتى. بۇرغۇلاش ئىشچىلىرىنىڭ پۈتۈن بەدىنى راستورغا چىلىنىپ لاي بولۇپ كېتەتتى.

چىقىرىپ ئېلىنغان كېرىندىن تولۇق پايدىلىنىش ۋە ئىلگىرىكى كېرىننى خاتىرىلەش بىر قەدەر ئاددى بولۇشتەك ھالەتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كېرىن خاتىرىلەش قائىدىسىنى مەخسۇس تۈزۈپ چىقىپ، كېرىننىڭ دانچىلىنىش دەرىجىسىنى، تەركىپىنى، يېپىشقاقلىقىنى، نېفىت تەركىپىنى دەرىجىگە بۆلۈشنى، ھەمدە تاغ جىنسلىرىنىڭ قەۋەتلىنىشىنى، بۆلەكلەنمىلىكىنى، يېرىلىش قانۇنىيەتلىرىنى خاتىرىلەپ تۇرۇش، كېرىننىڭ بەش سانتىمېتىر قېلىنلىقتىكى جىنس خۇسۇسىيىتىنىڭ ئۆزگىرىشىنى بۆلەكلەرگە بۆلۈپ خاتىرىلەش شۇنداقلا 1/50 لىك كېرىن ۋېرتىكال سىخېمىسىنى سىزىش بەلگىلەندى. نېفىتلىك تەتقىقات ئورنىنىڭ مۇدىر گېئولوگى يولداش گوۋەن پىڭچاڭ نەق مەيدانغا بېرىپ، قۇدۇقلارنى بىر-بىرلەپ ئارىلاپ، ئېلىنغان كېرىنلارنى بىر سانتىمېتىر-بىر سانتىمېتىردىن تەكشۈرۈپ تۇردى. مۇشۇنداق قىلىش يەر ئاستىدىكى نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ئەھۋالىنى يەر ئۈستىگە كۆچۈرۈپ كەلگەن بىلەن باراۋەر بولۇپ، كىشىلەردە نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ئەھۋالى توغرىلىق ئۈزۈلدۈرمەي بىۋاستە

ئىككى قاتلام سىستېمىسىدىن بۆلۈپ نېفىت ئېلىش؛ 3. كونا قۇدۇقلاردىن تولۇق پايدىلىنىش؛ 4. نېفىت قاتلاملىرىنى يوقۇرى، ئوتتۇرا، تۆۋەن دەپ ئۈچ دەرىجىگە بۆلۈپ، كىچىك رايونلار بويىچە ئوخشاش بولمىغان قۇدۇق تورى ۋە ئوخشاش بولمىغان نېفىت ئېلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىش؛ 5. ھەر قايسى كىچىك رايونلارغا قۇدۇق ئورۇنلاشتۇرغاندا، ئاساسى نېفىت قاتلاملىرىنى ئوبيېكتى قىلىپ، ئاساسى قۇدۇق تورىنى بەلگىلەش؛ 6. بۇنىڭدىن كېيىن يەر ئۈستىدىكى قۇرۇلمىلارنى ئۆزئارا پايدىلىنىش ئۈچۈن قاراماينىڭ يوقارقى ۋە تۆۋەنكى گۇرۇپپىلىرىدىن ئىككى يۈرۈش قۇدۇق تورىنى بىر بىرىدىن ئايرىپ ئورۇنلاشتۇرۇش. كېيىنكى ئەمەلىيەت بۇ تەڭشەش پىلانىنىڭ يەر ئاستىنىڭ ئەمەلى ئەھۋالىغا بىر قەدەر ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

III

نېفىتلىك توغرىسىدا بىر قەدەر ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن تونۇشقا ئىگە بولغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن II - 2 - رايون، VII - 1 - رايوندا كىچىك كۆلەملىك تەڭشەش ئېلىپ بېرىلىپ، ئۇنىڭدىن كۆرۈنەرلىك نەتىجە قولغا كەلتۈرۈلدى. مەھسۇلات مۇقىملىشىپ، ئازىراق قايتا ئۆرلەش بولدى، يەنى يەر قاتلىمىنىڭ بېسىمى قايتا ئۆرلەپ، نېفىت - گاز نىسبىتى تۆۋەنلىدى. شۇنىڭ بىلەن نېفىت قاتلىمىغا بولغان تونۇشنىڭ توغرىلىقى، تەڭشەش لايىھەسىنى يولغا قويۇشقا بولىدىغانلىقى ئىسپاتلىنىپ، نېفىتلىكنى ئوبدان تەڭشەشكە ئىرادە تىكلەندى.

قاتلاملىرىنىڭ ئۆلچىمىنى ۋە ئۇلارنىڭ فىزىكىلىق پارامېتى-
رىنى تۇراقلاندۇرۇپ، ھەرقايسى رايون، ھەرقايسى قاتلام
ۋە ھەربىر قۇدۇقنىڭ زاپىسىنى ھېسابلىغان. يەنە نېفىت
ئېلىش ئىشچىلىرى بىلەن بىرلىكتە نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ھەر-
كەت ھالىتىنىڭ ئۆزگىرىشىنى تەكشۈرۈپ، ئىلگىرى - كېيىن
بولۇپ نېفىت قاتلاملىرىنىڭ تىنچ ھالەت ماتېرىياللىرى ۋە
ھەركەت ھالەت ماتېرىياللىرىنى يۈز نەچچە قېتىم سېلىش-
تۇرۇپ، سۇ بېرىش قۇدۇقى ۋە نېفىت ئېلىش قۇدۇقى ئوت-
تۇرىسىدىكى ھەركەت ھالىتى ۋە نېفىت قاتلاملىرىنىڭ فىزى-
كىلىق خۇسۇسىيىتى، تۇتاشلىقى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت-
لەرنى ئىگەللەپ، نېفىتلىكنىڭ يەر ئاستى ئەھۋالىنى يەنىمۇ
ئىلگىرىلىگەن ھالدا تونۇدى.

مۇشۇنداق زور مىقداردا، چاپانلىق، ئىنچىكە ۋە پۇختا
خىزمەت قىلىش ئارقىلىق ئاخىرى قاراماي نېفىتلىكىدىكى
نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ئېنىقلاپ چىقتى؛ ئۇ،
ئىلگىرىدىكى قاراشتىكى تەگچۆكمە ماددىلىق قۇم تاشلىق نېفىت-
لىك بولماستىن، بەلكى قۇم قورام تاشنى ئاساس قىلغان،
تىك ۋە توغرىسىنىڭ تەگچۆكمە ماددىلىق بولماسلىق دەرىجىسى
بىر قەدەر چوڭ، چاڭگا ھالىتىدە تارقالغان تۆۋەن ئۆتكۈ-
زۈشچان نېفىتلىك دەپ تونۇلدى. شۇنداقلا، مۇشۇنىڭغا
ئاساسلىنىپ 1963 - يىلى قاراماي نېفىتلىكنى تەكشۈرۈش پىلا-
نىنى تۈزۈپ چىقىپ، تەكشۈرۈشنىڭ نىشانىنى — نېفىتلىكنىڭ
ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىنى مۇقىملاشتۇرۇش ۋە كېڭەيتىش
دەپ بەلگىلىدى. ئۇنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپى: 1. قاتىرىسىغا
سۇ بېرىشنى كۆلەملىك سۇ بېرىشكە ئۆزگەرتىش؛ 2. قارا-
مايىنىڭ يوقارقى ۋە تۆۋەنكى گۇرۇپپىلىرىدىن ئىبارەت

تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 30 دىن كۆپرەك ئادەمدىن
تەشكىللەنگەن قوماندان شتابى دەسلەپتە 1 ـ ئاۋغۇست سۇ
بېرىش پونكىتىدىكى بىر چوڭ گەمىدە تەسىس قىلىنىپ،
ئەچچە ئون كىشى بىر سۇپىدا يېتىپ ـ قوپۇپ، زوڭزىيىپ
ئولتۇرۇپ تاماق يەيتتۇق. كېيىن نېفىت ئېلىش 3 ـ زاۋۇتىغا
كۆچۈپ بېرىپ ھەممىمىز بىر چېدىردا ياتتۇق. 5 ـ ئايدىن
كېيىن چۆللۈكتە كۈن ئوتتەك قىزىپ، چېدىرنىڭ ئىچى خۇد-
دى بىر شامال ئۆتۈشمەيدىغان قىزدۇرۇپ قورۇتۇش دېچىگە
ئوخشايتتى. بەزىدە خىزمەت قىلىشقا پەقەت مۇمكىنلىك
بولمىغاندا، ئاگرېگات ئاپتوموبىلى بىلەن چېدىرغا سۇ چې-
چىپ، تېمپېراتۇرىسىنى تۆۋەنلىتەتتۇق. مانا مۇشۇنداق شا-
رائىت ئاستىدا قوماندانلىق شتابىدىكى يولداشلار ھەر كۈنى
نەق مەيداندىكى ھەر خىل ئىش يۈرگۈزۈش ۋە ئۆزگىرىش
ئەھۋاللىرىنى يىغىپ، ئانالىز قىلىپ، خۇلاسە چىقىرىش
ئارقىلىق تۈرلۈك تەدبىرلەرنى مۇزاكىرە قىلىدى ۋە تۈزۈپ
چىقتى، ھەم ئىش يۈرگۈزۈش دۆيلىرىنى تەشكىللەپ ۋە قو-
ماندانلىق قىلىپ ئەمەلىلەشتۈردى.

نېفىتلىكنى تەكشۈرۈشنىڭ ئەڭ ئېغىر خىزمىتى قۇدۇق
ئاستى مەشغۇلاتى بولۇپ، كونا قۇدۇقلارنى تەكشۈرۈشتە قۇدۇق
ئاستى مەشغۇلاتىنى قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. نېفىتلىك ئىش-
لەپچىقىرىشقا ۋە سۇ بېرىشكە كىرىشتۈرۈلگەندىن كېيىنكى
تەدبىر قوللىنىشتىكى قىيىنچىلىقنى ئازايتىش ئۈچۈن، بىر
قىسىم يېڭى قۇدۇقلارغىمۇ قۇدۇق ئاستى مەشغۇلاتىنى قىلىشقا
توغرا كېلەتتى. شۇ چاغدا نېفىت ئېلىش زاۋۇتلىرى ۋە
نېفىت ئېلىش دۆيلىرىدىكى يولداشلار قۇدۇق ئاستى مەش-
غۇلاتى قىلىشنى ئويلايتتى ھەم قورقاتتى. ئويلايدىغىنى —

1964 ـ يىلى يۇقۇرىنىڭ تەستىقلىغان لايىھەسى بويىچە تەكشەش بىرلەشمە جېڭى ــ تەكشەش خىزمەت مىقدارى ئەڭ ئېغىر بولغان 1 ـ رايوندا قانات يايدۇرۇلدى. 1 ـ رايون ئەينى ۋاقىتتا ئۆزلەشتۈرۈلگەن نېفىتلىكتىكى ئاساسى رايونلارنىڭ بىرى بولۇپ، نېفىتلىك ناچارلاشقان چاغدىمۇ، 1 ـ رايوننىڭ مەھسۇلات مىقدارى يېرىمىغا يىقىن تۆۋەنلەپ كەتكەن ئەھۋال ئاستىدىمۇ، مەھسۇلاتى يەنىلا پۈتۈن نېفىتلىك مەھسۇلاتىنىڭ 1/3 قىسمىنى ئىگەللىگەن ئىدى. ئۇنى تەكشەش خىزمەت مىقدارىمۇ چوڭ بولۇپ، كونا قۇدۇقتىن 284 نى تەكشەشكە، 196 قۇدۇقنى يېڭىدىن تولۇقلاپ بۇرغۇلاشقا توغرا كېلەتتى.

نېفىتلىكنى تەكشەشتىن ئىبارەت بۇ بىر ھەل قىلغۇچ جەڭنى ئوبدان قىلىش ئۈچۈن، ئىدارە رەھبەرلىرى بىرلا ۋاقىت ئىچىدە ھەرقايسى ئورۇنلارغا بۆلۈنۈپ، كادىرلار ۋە كەڭ ئاممىغا چوڭ يىغىن ئېچىپ، ھەممە ئادەمنى 1 ـ رايون تەكشەش بىرلەشمە جېڭىدە كۈچ چىقىرىشقا سەپەرۋەر قىلدى. 3 ـ ئاي يەنىلا باھار مەزگىلىدىكى سوغۇق قايتمىغان ۋاقىت ئىدى. بەش بۇرغۇلاش دۈيى، ئۈچ نېفىت ئېلىش زاۋۇتىنىڭ 20 قۇدۇق ئاستى مەشغۇلات دۈيى، ئىككى ئاساسى قۇرۇلۇش دۈيى ۋە نېفىتلىك تەتقىقات ئورنى، نېفىتلىك تېخنولوگىيە تەتقىقات دادۈيى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان جەمئىي 3400 كىشىلىك قوشۇن 1 ـ رايون بىرلەشمە جېڭىنىڭ ئالدىنقى سېپىگە ئاتلاندى. يولداش جۇ يى ئىككىمىز بۇيرۇققا بىنائەن ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق شتابىنى تەشكىللىدۇق. ئىشلەپچىقىرىش، تېخنىكا، گېئولوگىيە، پەن ـ تەتقىقات، سىياسىي خىزمەت قاتارلىق

"يەر ئاستى ئەھۋالى ئېنىق بولۇش، ئىش باشلاش تەييار-
لىقىنى ياخشى بولۇش، تەدبىر توغرا بولۇش، خىزمەت
پىشىقتا بولۇش، ساپاسىنى چىڭ تۇتۇش، تولۇق تەكشى
ماسلىشىش كېرەك" دېگەن بىرنەچچە ئېغىز سۆزگە يىغىن-
چاقلاندى. كېيىن ئۇنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ:
"يېنىك بىسىم بىلەن تېز ئىشلەش، ئەلا سۈپەتلىك،
بىخەتەر بولۇش، بىر قېتىمدىلا نەتىجە قازىنىش"
دىن ئىبارەت تېز سۈرئەت بىلەن قۇدۇق رېمونت قىلىش
تەجرىبىسى دەپ خۇلاسىلىدى. شۇنىڭ بىلەن قۇدۇق ئاستى
مەشغۇلات سۈرئىتىنى بىرنەچچە ھەسسە ئاشۇرۇپ، ساپاسىنىمۇ
زور دەرىجىدە ئۆستۈرۈپ، نېفىتلىكنى تەكشۈرۈش نىشانىنى
ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىدى. نېفىت
سانائەت مىنىستىرلىكى 1964 - يىلى 5 - ئايدا يەنە
1 - رايون بىرلەشمە جېڭىنىڭ ئالدىنقى سېپىدە بىر
قىسىم نېفىتلىكلەرنىڭ ۋەكىللى قاتناشقان قۇدۇق رېمونت
قىلىش نەق مەيدان يىغىنى ئېچىپ، تېز سۈرئەتتە قۇدۇق
رېمونت قىلىش تەجرىبىسىنى كۆزدىن كەچۈردى ۋە
ئومۇملاشتۇردى. ئەينى ۋاقىتتىكى قۇدۇق رېمونت ئىشچى-
لىرىنىڭ ئەمگەك قىزغىنلىقىمۇ ئۇنتۇلغۇسىز ئىدى. راستۇر
بىلەن نېفىت قاتلىمىنى چىلاش ۋاقتىنى ئازايتىش،
ئىشلەش سۈرئىتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن ھەر قايسى قۇدۇق
رېمونت دۈيىدىكىلەر تۇرۇشلۇق جايىنىڭ ئالدىغا
بىر تۇرۇبىنى تىكلەپ ئورنىتىپ، دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدا
زەنجىرلىك كۆلۈچ ئىشلىتىش ماھارىتىنى مەشىق قىلاتتى.
ئەڭ تېز بولغانلىرى مىنۇتىغا 23 قېتىم ئۇرۇپ،
ھەممىسىدە بىر قېتىمدىلا مۇۋەپپەقىيەت قازىناتتى. نېفىت

نىفىتلىكنى تەكشەش، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن جەزمەن قۇدۇق ئاستى مەشغۇلاتى قىلىش يەنى قۇدۇقنى رېمونت قىلىش كېرەك؛ قورقىدىغىنى — بەزىدە قۇدۇق رېمونت قىلىنسا مەھسۇلات ئاشقاننى قويۇپ، ھەتتا مەھسۇلاتى تۆۋەنلەپ كېتەتتى. بەزى كىشىلەر: "قۇدۇق چوڭ رېمونت قىلىنسا، مەھسۇلات كۆپ تۆۋەنلەيدۇ. كىچىك رېمونت قىلىنسا ئاز تۆۋەنلەيدۇ. مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇشنىڭ ئەڭ چوڭ تەدبىرى رېمونت قىلماسلىق" دەپ قۇدۇق رېمونت دۈيىدىكىلەرگە چاقچاق قىلىپ، ئۇلارنىڭ چىشىغا تېگەتتى. بۇنداق بولۇش ئاساسەن، قۇدۇق رېمونتقا ئىشلىتىلگەن راستورنىڭ سىلىشتۇرمە ئېغىرلىقى چوڭ، ئىشلەش سۈرئىتى ئاستا، نېفىت قاتلىمىنى راستور بىلەن چىلاش ۋاقتى ئۇزۇن بولۇپ، نېفىت قاتلىمىنىڭ توسۇلۇپ قېلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ، مول چەرلەنگەن مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇش مەقسىتىدە يېتەلمىگەنلىكتىن بولغان بىرلەشمە جەڭ باشلانغاندىن كېيىن قۇدۇق رېمونت قىلىشتا "سۈپەتتى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش، ئۈنۈم ھاسىل قىلىشنى ئاساس قىلىش" تەلىپىنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويدۇق. يولداش جاڭ يى كىشىلەرنى باشلاپ، قۇدۇق رېمونت دۈيلىرىگە تەكشۈرۈش يۈرگۈزۈپ، رەھبەرلىك، تېخنىك كادىرلار، ئىشچىلار بىرلىشىش؛ كېنولوگىيىلىك لايىھەلەش، قۇدۇق رېمونت دۈيى، نېفىت ئېلىش دۈيى بىرلەشىشتىن ئىبارەت ئىككى «ئۈچ تەرەپ بىرلىشىپ لايىھىلەش» تەجرىبىسىنى خۇلاسىلاپ چىقىرىپ، يۈز بېرىش مۇمكىن بولغان ھەر خىل ئەھۋاللارنىڭ ئالدىنى ئېلىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. قۇدۇقنىڭ ئېغىزىنى ئاچقاندىن كېيىن توختىماي ئىشلەپ، بىر قېتىمدىلا نەتىجە قازىنىش ئۇسۇلىنى—

(1) كونا قۇدۇقلارغا ئاخىرقى كالوننى چۈشۈرۈش تېخنولوگىيەسى. يېڭىباشتىن قۇدۇق قېزىشنى ئازايتىش ئۈچۈن، ئىلگىرىكى كونا قۇدۇقلاردىن پايدىلىنىپ، پەرىكتۇرۇپ نېفىت ئېلىش، پېرىكتۇرۇپ سۇ بېرىدىغان قۇدۇقلارغا ئاخىرقى كالوننى چۈشۈرۈپ، قۇدۇقنى مۇستەھكەملەپ، قارامايىنىڭ تۆۋەنكى قاتلىمىدىن نېفىتنى ئايرىم ئېلىپ، سۇنى ئايرىم بېرىپ، تەڭشەش سۈرئىتى تېزلىتىلدى، سېلىنىدىغان مەبلەغ تېجەلدى.

(2) قاتلاملارغا بۆلۈپ، بېسىم بىلەن يېرىش ئارقىلىق نېفىت قاتلاملىرىنى ئۆزگەرتىش تېخنولوگىيەسى قاراماي نېفىتلىكىنىڭ نېفىت چىقىدىغان ئاساسى ئىككى قاتلام سىستېمىسىنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پەرقى چوڭ، چوڭ قاتلاملار ئىچىدە يەنە كىچىك قاتلاملار بولۇپ، ئۇلارنىڭمۇ پەرقى چوڭ بولۇش ئالاھىدىلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، بىر يۈرۈش قاتلاملارغا بۆلۈپ بېسىم بىلەن قاتلام يېرىش تېخنولوگىيەسىنى ۋە سايمانلىرىنى يەنى شارىك تاشلاپ بېسىم تاللاش، سىرىلما قاپ ئارقىلىق بېسىم بىلەن قاتلام يېرىش، ئالدى بىلەن تۆۋەن ئۆتكۈزۈشچان قاتلامدا تۆشۈك ئېچىپ، بېسىم بىلەن قاتلام يېرىشتا ئۆزگەرتكەندىن كېيىن، يۇقىرى ئۆزگۈرۈشچان قاتلامدا تۆشۈك ئېچىش، ئىزوتوپ قۇملارنى سىقىپ كىرگۈزۈش ئارقىلىق بېسىم بىلەن يېرىلىدىغان قاتلامنىڭ ئورنىنى ئۆلچەش قاتارلىقلارنى تەرەققى قىلدۇرۇش قاتلاملار ئوتتۇرىسىدىكى زىدىيەتلەرنى ھەل قىلىش، تۆۋەن ئۆتكۈزۈشچان قاتلاملارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىنى ۋە سۇ سۈمۈرۈش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈشتە ناھايىتى ئوبدان

ئېلىش 3 - زاۋۇتىنىڭ قۇدۇق رېمونت قىلىش 2 - دۈيى مەخسۇس بېسىم بىلەن قاتلام يېرىدىغان دۈي بولۇپ، ئۇلار "قول بىلەن تۈگمەن تارتىش" ئۇسۇلىنى قوللۇنۇپ، تۇرۇشلۇق جايلىرىنىڭ ئالدىدىن 30 مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى بىر تەقلىت قۇدۇقنى قېزىپ، ھەر كۈنى ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن پاكىز چۈشۈرۈش ماھارىتىنى مەشق قىلاتتى. نېفىت ئېلىش 3 - زاۋۇتىنىڭ قۇدۇق رېمونت 1 - دۈيى ئەمگەك تەشكىللىنى ياخشىلاپ، بۇرۇنقى تۆت ئىسمېنىلىق تۈزۈمنى بەش ئىسمېنىلىق تۈزۈمگە ئۆزگەرتىپ، بىردەپچە قۇدۇقنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇپ، گىرەلەشتۇرۇپ مەشغۇلات ئېلىپ بېرىپ، ھەم قۇدۇق رېمونت قىلىش سۈرئىتىنى ئۆستۈرۈپ، ھەم ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ دەم ئېلىشىغا يېتەرلىك ۋاقىت چىقىرىپ بېرىپ، سالامەتلىكىگە كاپالەتلىك قىلدى. بىر ئايدا ئەڭ كۆپ بولغاندا 11 قۇدۇق رېمونت قىلىپ، ساپاسىنىمۇ ياخشىلاپ، نېفىت سانائەت مىنىستىرلىكىنىڭ ئومۇمىي ئوقتۇرۇش چىقىرىپ تەقدىرلىشىگە سازاۋەر بولدى.

نېفىتلىكنى تەكشەش ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن ئىنژېنېر - تېخنىك خادىملار ئىدىيىنى ئازاد قىلىپ، قايتا - قايتا سىناق قىلىش ئارقىلىق قاراماي دەك قورامتاشلىق نېفىتلىكنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ماس كېلىدىغان زور بىر تۈركۈم يېڭى تېخنولوگىيە ۋە تېخنىكىلارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىپ چىقتى. ھازىر قارىشىمىزچە، ئەڭ ئاز دېگەندە تۆۋەندىكى بىرنەچچە يۈرۈش ئىشلەشلىرىمىز مۇۋەپپەقىيەتلىك ھەم قارامايىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە خاس دەپ ھېسابلايمىز:

باشقۇرۇش خىزمىتىنى زور دەرىجىدە يۈكسەلدۈرۈش جېڭى بولدى. ئۆتكەندە نېفىت ئېلىش ئىشچىلىرى پەقەت يەر ئۈستىدىكى ئۈسكۈنىلەرنىلا باشقۇرۇپ، يەر ئاستىدىكى نېفىت، سۇلارنىڭ ھەرىكەت ھالىتى بىلەن كارى بولمايتتى. ئۇلاردا ئاتالمىش «تۇرۇبا كولۇچى، مانامېتىر، شتۇتسېردىن ئىبارەت ئۈچ گۆھەر بار» دېيىلەتتى. تەڭشەش بىرلەشمە جېڭى باشلانغاندىن كېيىن 80 دىن ئارتۇق گېئولوگ - تېخنىك كادىرنى نېفىت ئېلىش دۇيلىرىگە، سۇ بېرىش پونكىتلىرىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئىشچىلارغا گېئولوگىيە بىلىملىرىنى سۆزلەشكە، نېفىت - سۇ قۇدۇقلىرىنى تەھلىل قىلىش ئۇسۇلىنى ئۆگىتىشكە، ئىشچىلار بىلەن بىرلىكتە نېفىتلىكنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ، نېفىت قۇدۇقلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قانۇنىيىتىنى تېپىشقا، ئۆزگىرىش ئەھۋالىغا ئاساسلىنىپ، تەڭشەش لايىھەسىنى ۋە تەڭشەش تەجرىبىسىنى تەكشۈرۈپ مۇكەممەللەشتۈرۈشكە تەشكىللىدۇق. نېفىت ئىشچىلىرىنىڭ گېئولوگىيە بىلىملىرىنى ئۆگىنىپ، نېفىت قۇدۇقلىرىنى ئانالىز قىلىش قىزغىنلىقى ئىنتايىن يۇقىرى بولۇپ، نېفىت - سۇ قۇدۇقلىرىنى باشقۇرۇش ۋە ئانالىز قىلىشنىڭ زور بىر تۈركۈم ماھىرلىرى بارلىققا كەلدى. نېفىت ئېلىش 1 - زاۋۇتىدىكى لى شىيېن، چاڭ فۇتيەن، نېفىت ئېلىش 2 - زاۋۇتىدىكى جېڭ يىڭۋېن، تاۋ يۇشېڭ، نېفىت ئېلىش 3 - زاۋۇتىدىكى گۇشياۋشيەن، خۇ كەنچۈەن قاتارلىقلار ناھايىتى ئوبدان تەجرىبىلەر يارىتىپ، ناھايىتى چوڭ تۈرتكىلىك ۋە ئىلگىرىلىتىش رولىنى ئوينىدى. نېفىت ئېلىش 2 - زاۋۇتىدىكى 5008 - قۇدۇقنى باشقۇرىدىغان جېڭ يىڭۋېن نېفىت قۇدۇق-

رول ئوينىدى.

(3) تۆۋەن مېتىدلاردا سۇ بېرىشكە مۇۋاپىق كېلىدىغان لېنىيە ۋە تېخنولوگىيە. ئېلگىرىكى سۇ بېرىش - قۇدۇق يۇيۇش بىر لېنىيەدە بولىدىغان "ئېسىلغان پانۇس" شەكلىدىكى لېنىيەنى ئايرىم - ئايرىم سۇ بېرىش، قۇدۇق يۇيۇشتىن ئىبارەت ئىككى يۈرۈشلۈك لېنىيە قىلىپ، ئۇسكۈنە باشقۇرۇش كۈچەيتىلىپ، مەشغۇلات ياخشىلاندى. ئەينى ۋاقىتتىكى 300 — B2 تىپلىق دىېزىل ماتور بىلەن 3 — u8 تىسسالىق سېغىزلىق ئېرىتمە نەسوسىنى ئىشلىتىپ سۇ بېرىلىدىغان شارائىتتا، يەتتە كۈندە بىر قېتىم نەسوس يەڭگۈشلىنىپ، نەسوس يەڭگۈشلەشنىڭ قېتىم سانى ئازايتىلدى. نەسوس يەڭگۈشلىگەندە پونكىت باشلىقى ۋە تېخنىكلار ئۆزلىرى زادۇڭكىنى كونترول قىلىپ، بېسىمنىڭ تەۋرىنىشىنى ئىككى ئاتموسفېرا بېسىمدىن ئاشۇرمىدى. شۇنىڭ بىلەن سۇ بېرىش بېسىمىنىڭ تۇراقلىق بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىندى.

(4) بۆلۈپ سۇ بېرىش، بۆلۈپ نېفىت ئېلىش تېخنولوگىيىسى. بۆلۈپ سۇ بېرىش جەھەتتە، سۇنى بۆلۈپ بېرىش پاكېرى، كاۋاكلىك سۇ تەقسىملىگۈچ، نېفىت تۇرۇبىسى ۋە كالونلارغا بۆلۈپ سۇ بېرىش، بۆلۈپ نېفىت ئېلىش جەھەتتە، قوش تۇرۇبىدىن ئايرىم - ئايرىم نېفىت ئېلىش؛ نېفىت تۇرۇبىسى بىلەن كالونلاردىن بۆلۈپ ئايرىم - ئايرىم نېفىت ئېلىشتەك بۆلۈپ سۇ بېرىش ۋە بۆلۈپ نېفىت ئېلىش قاتارلىق ناھايىتى ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشتى.

نېفىتلىكنى تەكشۈرۈش بىرلەشمە جېگى بىر قېتىملىق گېئولوگىيە خىزمىتىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە نېفىت قۇدۇقلىرىنى

ھېسابچوت سېتىۋالغان. شۇ چاغدا ئىشچىلار نېفىت قۇدۇقلىرىنى ئاتالمىز قىلىش پاالىيىتىنى «يەر ئاستى سارىيىنى ساياھەت قىلىش» دەپ ئاتىغان. بەزى يەر ئاستىدىكى نېفىت-گاز-سۇلارنىڭ ئەھۋالىنى بەش قولدەك بىلىپ، «ئىش ئورنى يەر ئاستى بولۇش، كۆرەش ئوبيېكتىسى نېفىت قاتلاملىرى بولۇشىنى دەقىقى تۈردە ئەمەلدە كۆرسەتكەن. تەكشۈرۈش ۋە باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ئارقىلىق ئۆزلەشتۈرۈلگەن رايوندىكى زور تۈركۈم نېفىت قۇدۇقلىرىدا ئىشلەپچىقىرىشنىڭ توختاپ قېلىشىنى، ئىشلەپ-چىقىرىشتا كېمىيىشتۈرۈشكە ئۆزگەرتىش، تۆۋەن مەھسۇلاتنى يۇقىرى مەھسۇلاتقا ئۆزگەرتىش، يۇقىرى نېفىت-گاز نىسبىتىنى تۆۋەن نېفىت-گاز نىسبىتىگە ئۆزگەرتىش، توختاپ-توختاپ ئىشلەپچىقىرىشنى، ئۈزۈلدۈرمەي ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتىش، يۇقىرى بېسىم پەرقىنى تۆۋەن بېسىم پەرقىگە ئۆزگەرتىش-تىن ئىبارەت «بەشنى ئۆزگەرتىش» سۇ بېرىش قۇدۇقلىرى-دا تۆۋەن مىقداردا سۇ بېرىشنى يۇقىرى مىقداردا سۇ بېرىشكە ئۆزگەرتىش؛ سۇ بېرىش مۇقىم بولمىسلىقىنى، مۇقىملىقىغا ئۆزگەرتىش؛ تاق قاتلاملىق سۈمۈرۈشنى كۆپ قاتلاملىق سۈمۈرۈشكە ئۆزگەرتىش؛ سۇ سۈيىتىنىڭ لاياقەتسىز-لىكىنى لاياقەتلىك بولۇشقا ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت «تۆتنى ئۆزگەرتىش» ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇپ، تەكشۈرۈشنىڭ نەتىجىسى مۇستەھكەملەندى.

بىرىنچى يىللىق تەكشۈرۈش ئارقىلىق 1964 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە نېفىتلىكنىڭ بىرىنچى ئۆزلەشتۈرۈلگەن رايونلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى ئاساسى جەھەتتىن مۇقىملاشتى. پۈتۈن نېفىتلىكنىڭ مەھسۇلاتى 1964 - يىلدىن

نىڭ ھەرىكەت ھالەت ماتېرىيالى بىلەن تېنچ ھالەت ماتېرىيالىنى قايتا - قايتا سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق، بۇ قۇدۇقنى يەر ئاستى ئەھۋالىغا ئاساسلىنىپ باشقا قۇدۇق گۇرۇپپىغا ئايرىش كېرەكلىكىنى بايقىدى. ھەم تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئۈنۈمى ناھايىتى ياخشى بولدى. نېفىت ئېلىش 3 - زاۋۇتىدىكى نېفىت ئېلىش ئىشچىسى گۆشياۋشيەن 1 - رايوننىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا سۇ بېرىش رايونى بولمىغان شارائىتتا مىقدارنى ۋە بېسىمنى 24 سائەت داۋاملىق قايتا - قايتا ئۆلچەش ئارقىلىق نېفىت قۇدۇقىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قانۇنىيىتىنى تېپىپ، 2508 - قۇدۇقنىڭ نېفىت - گاز نىسبىتى يۇقىرى بولۇپ، ئۇنى تۇراقسىز ئىشلەپچىقىرىدىغان قۇدۇق قىلىپ ئېچىشتىن، ھەر كۈنى ۋاقىت بەلگىلەپ ئاچىدىغان قۇدۇققا ئۆزگەرتىپ، نېفىت - گاز نىسبىتىنى تۆۋەنلىتىپ، مەھسۇلاتنى مۇقىملاشتۇردى. شۇ چاغدا نېفىتلىكتە نېفىت، سۇ قۇدۇقلىرىنى ئانالىز قىلىش قىزغىن دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى. كىچىك قاتلاملارنىڭ ھەرىكەت ھالىتىنى ئانالىز قىلىش، نېفىت، سۇ چېگراسىنى ھېسابلاشتا ھېسابلاش سىزغۇچى، ھېسابچوت، قەلەم بىلەن ھېسابلاشلار تەڭ ئىشلىتىلەتتى. بەزى ئىشچىلارنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى تۆۋەن بولۇپ، سانلىق مەلۇماتلارنى ئۆيىگە ئاپىرىپ، يولدىشىغا ھېسابلىتاتتى. نېفىت ئېلىش 3 - زاۋۇتىدىكى نېفىت ئېلىش 1 - دۈيىنىڭ نېفىت ئېلىش ئىشچىلىرىنىڭ ھەممىسى ھېسابلاش سىزغۇچى ئىشلىتىشنى ئۆگىنىۋالدى. (ئەينى ۋاقىتتا ھېسابلاش سىزغۇچى ئىلغار ھېسابلاش سايمىنى ھېسابلىناتتى). ئۇلارنىڭ ئىچىدە 13 ئىشچى ھېسابلاش سىزغۇچىنى، ئىككى ئىشچى

چوڭ يېرلەرنى بويلاپ چارلاپ، يېرلەردىن يۇقىرى مەھسۇلات ئېلىش قانۇنىيەتلىرىنى تېپىپ، نېفىتلىكنىڭ كۆلىمى ۋە زاپىسىنى داۋاملىق كېڭەيتتى.

ئۇلار ئەسلىدىكى بىلىملىرىگە ۋە تەجرىبىلىرىگە قانائەتلىنىپ قالمىدى. تېخنىكا جەھەتتىن ئىزدەندى. ئامما بىلەن زىچ بىرلىشىپ ھەم نەتىجىگە ئېرىشتى، ھەم قابىلىيەتلىرىنى يېتىلدۈردى ۋە ئاشۇردى. نېفىتلىكنى تەكشەش جەريانىدىكى تۈرلۈك تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى مانا مۇشۇنداق قولغا كەلگەن. شارىك تاشلاپ تاللاش خارەكتېرلىك بېسىم بىلەن قاتلام يېرىشتا، يەر ئۈستىدە 251 قېتىم سىناق قىلىش ئارقىلىق ئالتە خىل تۆشۈك توساش مۇناسىۋىتىنى، ئۈچ خىل شارىك تاشلاش ئۇسۇلىنى، تۆت خىل ئوخشىمىغان ماتېرىيالدىن ياسالغان توسقۇچ ساقىنىڭ 12 ئەگرى سىزىقىنى قولغا كەلتۈرۈپ، يەر ئاستىدا ئىش يۈرگۈزۈشكە قوماندانلىق قىلدى. ھەم بۇ بىر تۈرلۈك مۇۋەپپەقىيەتلىك تېخنولوگىيىگە ئايلىنىپ قالدى.

ئۇلار پارتىيىنى، سوتسىيالىزمنى، نېفىت ئىشچىلىرىنى قىزغىن سۆيدى، ئۆزلىرىنىڭ پايدا زىيىنى بىلەن ھېسابلاشمىدى. ئەينى ۋاقىتتا دۆلەت ئىقتىسادى، يەنىلا بىر قەدەر قىيىنچىلىقتا بولۇپ، تۇرمۇش ۋە خىزمەت شارائىتى بىرقەدەر ناچار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى زور كۆپچىلىكنىڭ مۇئاشى بىر قەدەر تۆۋەن، ئائىلە تۇرمۇش يۈكى ئېغىر بولۇپ، «سولچىل»لىقنىڭ تەسىرىدە يەنە بەزىلىرى ئادالەتسىز مۇئامىلىگە ئۇچرىغان ئىدى. لېكىن ئۇلار نېفىتلىكنى تەكشەش ۋە ئۆزلەشتۈرۈش ۋەزىپىسىنى تەشەببۇس-

باشلاپ قايتا ئۆرلەپ، 1965 - يىلى 930 مىڭ توننىغا يېتىپ، شۇنىڭدىن كېيىن يىلدىن - يىلغا ئېشىپ، قاراماي نېفىتلىكىنىڭ ياشلىق باھارى قايتىدىن ئەسلىگە كەلدى.

IV

60 - يىللارنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىكى نېفىتلىكنى تەكشۈرۈش بىرلەشمە جېڭىنى ئەسلىگەندە، ئەينى ۋاقىتتا نېفىتلىكتە ئىشلىگەن زور بىر تۈركۈم پەن - تېخنىكا خادىملىرىنى ئىنتايىن سېغىنىمەن. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئىنژېنېرلىك، بەزىلىرى گېئولوگلىق، بەزىلىرى باشقۇرۇش بىلەن شۇغۇللانسا، بەزىلىرى رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان، بەزىلىرى نامى چىقمىغان ئادەتتىكى تېخنىك كادىرلىرى بولۇپ، ھەممىسى نېفىتلىكنى تەكشۈرۈش بىرلەشمە جېڭى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى ۋە كۈچ - قۇۋۋىتىنى تەقدىم قىلدى.

ئۇلار بىلىملىك، ئۆتكۈر بولۇپ «نوپۇز»غا ۋە دوگماچىلىققا خۇراپىلارچە ئىشەنمەستىن، ئۆزلىرىنىڭ توغرا كۆزقاراشلىرىدا قەتئىي چىڭ تۇراتتى. 1962 - يىلى مەلۇم چەتئەللىك نېفىتلىك ئۆزلەشتۈرۈش مۇتەخەسسىسى قارامايغا كېلىپ: «قاراماي ئۈزۈلمەس قاتلاملىق نېفىتلىك» دەپ كېسىپ ئېيتقان ئىدى. نېفىتلىكتىكى تېخنىك خادىملار داۋلىي سۆزلەپ، تالاش - تارتىش قىلدى. شۇندىلا، قەتئىي تۈردە ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىيەتتىن ئالغان توغرا تونۇشلىرى بويىچە، قاراماي - ئورقۇ ئوتتۇرىسىدىكى

سائەت ئۈچ، تۆتلەردە ئۇخلايتتى. بىر قېتىم سائەت تۆتلەردىن ئاشقاندا ئەمدىلا ئۇخلىشى بىلەن تېلېفون جىرىڭلاپ، رېمونت قىلىنىۋاتقان بىر قۇدۇقنىڭ ئىچىگە نېفىت تۇرۇبىسى چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى دوكلات قىلدى. ئۇ دەرھال تۇرۇپ، نەق مەيدانغا بېرىپ ئەھۋال ئىگەللەپ، بىر تەرەپ قىلىشقا تەشكىللىدى. ئىككىنچى كۈنى يەنە بارلىق قۇدۇق رېمونت دۈيىدىكىلەرگە نەق مەيدان يىغىنى ئېچىپ، بىخەتەرلىككە دىققەت قىلىش، سۈپەتكە كا- پالەتلىك قىلىش تەلىپىنى ۋە تەدبىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. كەينى - كەينىدىن كېچە - كۈندۈزگە ئۇلانغان ئۇيقۇسىزلىقتىن ئۇنىڭ كۆزلىرى دائىم قىزىرىپ يۈرەتتى. ئۇ يانچۇقىغا ھەر دائىم بىر قۇتا سالقۇنلىتىش مېيىنى ئېلىپ يۈرەتتى. ھەر قېتىم يىغىن بولغاندا چېكىسىگە پات - پات سۈركەپ، ئۇيقۇسىنى ئاچاتتى. يولداش جاڭ يى نېفىتلىكنى تەكشەش جېڭىگە زور تۆھ- پىلەرنى قوشتى.

يولداش ۋاڭ داجۈن گېئولوگىيە باشقارمىسىنىڭ ئايال گېئولوگى بولۇپ، ياش ۋاقتىدا دالا گېئولوگىيە چارلاش دۈيىسىنىڭ دۈيجاڭى بولغان. ئەينى ۋاقىتتا ئۇمۇ قوماندانلىق شتابىدا ئىشلىدى. ئۇنىڭ يولدىشى چارلاش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان مۇدىر گېئولوگ ئىدى. دائىم سىرتتا ئىشلەيتتى. يولداش ۋاڭ داجۈنمۇ نەق مايدانغا كېلىپ ياتتى. نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ھەرىكەت ھالىتىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن ئۇ ياش يولداشلار بىلەن بىرلىكتە نېفىت ئېلىش دۈيلىرىگە چوڭقۇر چۆكۈپ، ئىشچى- لار بىلەن بىللە قۇدۇق بېشىدا نېفىت قۇدۇقلىرىنىڭ

كارلىق بىلەن ئۇستىلىرىگە ئېلىپ ئۆز خىزمەت ئورۇنلىرى-
دا باش چۆككۈرۈپ، جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ ئىشلەپ
تۆھپە ياراتتى.

نەچچە ئون يىلدىن بۇيان، مۇشۇ تۈركۈمدىكى يول-
داشلار پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى نېفىتلىكلىرىگە
تارقىلىپ كەتتى. ئۇرغۇنلىرى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت،
تېخنىكا، پەن-تەتقىقات جەھەتلەردىكى رەھبەرلىك ۋەزىپىلە-
رىنى زىممىسىگە ئالدى. بەزىلىرى ئاجايىپ نەتىجە ياراتقان
مۇتەخەسسىسكە ئايلاندى. بولۇپمۇ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك
مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان تېخىمۇ
كۆپ يولداشلار ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورۇنلىرىغا
ئۆستۈرۈلۈپ، نېفىت سانائىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش
ئۈچۈن مۇھىم رولىنى جارى قىلدۇرماقتا. بۇ يەردە
مەن بىر ئىككەيلەننى مىسال قىلىپ، مۇشۇ يولداشلارغا
ئالىي ئېھتىراملىق ھېسسىياتىمنى بىلدۈرىمەن.

يولداش جاڭ يى 1951-يىلى ئالىي مەكتەپ
پۈتتۈرگەن. ئەينى ۋاقىتتا، باش دېسپېتچېر باشلىقى
بولۇپ، مەن بىلەن بىرلىكتە جېڭمىنىڭ تەشكىل-
لەش، قوماندانلىق قىلىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.
يولداش جاڭ يى شۇ چاغدىلا ئوتتۇرا ياشلاردا ئىدى.
ئۇنىڭ يولدىشى ئۇزۇن مۇددەت ئاغرىپ، يېتىپ قالغان
بولۇپ، ئەڭ چوڭ بالىسى 11 ياشتىن ئاشمىغان ئىدى.
يولداش جاڭ يى بىرلەشمە جەڭ باشلىنىش بىلەنلا
كۆپچۈلۈك بىلەن بىللە نەق مەيداندا يېتىپ، كۈندۈزى
ئىش مەيدانىغا بېرىپ، كەچتە چېدىردا كېلەر كۈنلۈك
خىزمەتلەرنى مۇزاكىرە قىلىپ، تەشكىللەپ، ھەر كۈنى

ئۇ قاراماي نېفىتلىكىنى مۇۋاپىق ئېچىش ۋە تەڭشەشنىڭ يولىنى تېپىپ بەردى. زور بىر تۈركۈم تېخنىك خادىملارنى ۋە تېخنىك ئىشچىلارنى چېنىقتۇردى ھەم يېتىشتۈرۈپ چىقتى. بۇ كىشىلەر قارامايدىلا ئەمەس، پۈتۈن مەملىكەتتىكى نۇرغۇن نېفىتلىكلەردە مۇھىم روللارنى ئويناماقتا.

يېقىنقى ئىككى يىلدا ئىككى قېتىم قاراماي نېفىتلىكىگە كېلىپ ئېكسكۇرسىيە قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشتىم. بۈگۈنكى قاراماي نېفىتلىكىنى 60 ـ يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى كەڭ دائىرىلىك نېفىتلىكنى تەڭشەش خىزمىتى ئاخىرلاشقان ۋاقىتتىكى بىلەن سېلىشتۇرساق، چارلاش ساھەسى كەڭ دائىرىدە كېڭەيتىلىپ، تەبىئىي نېفىت زاپىسى ئۇ چاغدىكىدىن ئىككى ھەسسىدىن ئارتۇق ئېشىپ، نېفىتلىكنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قىياپىتى مۇقىملىنىپ، تەبىئىي نېفىت مەھسۇلات مىقدارى كەڭ كۆلەمدە ئاشقان. نېفىتلىكتىكى ھەر مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى پات ئارىدا تېخىمۇ كۆپ گېئولوگىيىلىك زاپاسقا ئىگە بولۇش ۋە مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا يىللىق مەھسۇلاتنى 20 مىليون توننىغا يەتكۈزۈش نىشانى ئۈچۈن كۆرەش قىلماقتا. مەن قاراماي نېفىتلىكىنىڭ ياشلىق باھارى مەڭگۈ ياشناپ تۇرۇشقا چىن قەلبىمدىن تىلەكداشمەن.

1984 ـ يىل. قاراماي

تەرجىمە قىلغۇچى: قابدۇس.

ئىشلەپچىقىرىش قانۇنىيىتىنى تېپىش ئۈچۈن، بەزىدە ئارقا - ئارقىدىن بىرنەچچە كۈن قۇدۇق بېشىدىن قايتماستىن، تاماقنى قۇدۇق بېشىدا يەپ، ئاساسەن تالا- دا ياتتى. نېفىتلىكنى تەڭشەشتىكى ئۇرغۇنلىغان تەدبىر- لەر توغرىسىدا، ئۇ ناھايىتى كۆپ، ناھايىتى ئوبدان، ناھايىتى چوڭقۇر كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

V

«ھەش - پەش، دېگىچە 23 يىل ئۆتۈپ كەتتى». ئەگەر «نېفىتلىكنىڭ قىسمەن ناچارلىشىشى»نى بىلگەندىن باشلاپ ھېسابلىساق قاراماي نېفىتلىكنى تەڭشەش خىزمىتىدىن تارتىپ ھازىرغىچە توپ - توغرا 23 يىل بولدى. نېفىتلىكنى تەڭشەش ئاخىرلىشىپ، ئۇزۇن ئۆتمەي 1965 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا مەن ئون نەچچە يىل خىزمەت قىلغان شىنجاڭدىن كەتتىم. 20 نەچچە يىلدىن بۇيان ئۇرغۇنلىغان بوران - چاپقۇنلارنى باشتىن ئۆتكۈزدۇق. غەلبە خۇشاللىقلىرىمۇ بولدى. قىيىنچىلىق ۋە ئوڭۇشسىزلىقلارمۇ بولدى. ھەر قېتىم بەزى ياشانغان يولداشلار جەم بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتىكى نېفىتلىكنى تەڭشەش توغرىسىدا پاراڭلاشقىنىمىزدا ھەممىمىز: ئۇ بىر مۇۋەپپەقىيەتلىك، ئەھمىيەتلىك خىزمەت بولغان ئىدى دېيىشىمىز. ئۇنىڭ ئەھمىيىتى پۈتۈنلەي ئەينى ۋاقىتتىكى تەڭشەلگەن بىر نەچچە رايوننىڭ نېفىت ئېلىش ئۈنۈمدارلىقى بىر قەدەر ياخشى بولغانلىقىدا ئەمەس، بەلكى ھازىرغا قەدەر قاراماي نېفىتلىكىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى ئۈچۈن كۈچ چىقارغانلىقىدا. ئەڭ مۇھىمى:

تۇتۇپ، 1 ـ رايوندىكى نېفىتلىكنى تەكشەشنى قارار قىلدى. 1964 ـ يىلى مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى ساۋ جىنكۇي، باش ئىنژېنېر جاڭ يىلار قوماندانلىق قىلىپ، ئىدارە ئورگانىدىكى مۇناسىۋەتلىك مەمۇرىيەت، ئىشچىلار ئويۇشمىسى، ئىشلەپچىقىرىش ۋە نېفىتلىكتىكى ئىككىنچى دەرىجىلىك ئورۇن-لارنىڭ كادىرلىرىنى باشلاپ، بىرلەشمە جەڭنىڭ ئالدىنقى سېپىدە چوڭقۇر چۆكۈپ، 1 ـ رايوننى تەكشەشنى دەرگەز قىلغان نېفىتلىكنى تەكشەش بىرلەشمە جېڭىنى پۇختا، داغدۇغىلىق ئۇيۇشتۇردى. بۇ قېتىمقى بىرلەشمە جەڭدە ئەمەلىيەت ـ بىلىش ـ يەنە ئەمەلىيەت ـ يەنە بىلىشتىن ئىبارەت دىئالېكتىكىلىق ماتېرىيالىزمنىڭ بىلىش نەزەرى-يىسىنى باشتىن ـ ئاخىر ئىزچىللاشتۇرۇپ، بىر قەدەر ياخشى نەتىجە ھاسىل قىلىندى.

بىرلەشمە جەڭ باشلىنىشى بىلەنلا كەسپىي تېخنىكا خادىملىرى ۋە كەڭ ئامما ئەمەلىيەتكە چوڭقۇر چۆكۈپ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشتا سەپەرۋەر قىلىنىپ، كۆپ مىق-داردىكى توغرا ئاساس ماتېرىياللارنى قولغا كەلتۈرۈپ، يەر ئاستى ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان تەكشەش لايىھە-سىنى تۈزۈپ چىقىشتا ئاساس سالىندى.

شۇ چاغدا نۇرغۇن تەكشۈرۈش قۇدۇقلىرى قېزىلىپ، كۆپ مىقداردا كېرىن ئەۋرىشكىسى ئېلىندى. بۇرغىلاش دۈيلىرى كېرىننى ئوبدان ئېلىش ئۈچۈن، ئامىمىنى قوز-غاپ، تەدبىر بەلگىلەپ كېرىن ئەۋرىشكىسى ئېلىش ئۈنۈ-مىنى 90% كە يەتكۈزدى. نۇرغۇنلىغان گېئولوگ تېخنىك خادىملار مەسىلەن: گېئولوگ گەن پېڭچاڭ قاتارلىقلار قۇدۇق بېشىغا بىۋاسىتە بېرىپ، ئېلىنغان كېرىنلارنى كۈزۈ-

1 - رايوندىكى نېفىتلىكنى تەڭشەش بىرلەشمە جىبىڭىغا دائىر بەزى ئەھۋاللار

چېڭ لۇنشۇ

قاراماي نېفىتلىكى 1 - رايونىنىڭ ئەسلىدىكى ئۈزلەشتۈرۈلۈش لايىھەسى، تەكشى ماددىلىق قۇمتاش جىنسىنى ئاساس قىلىپ تۈزۈلگەنلىكتىن، يەر ئاستىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئۇيغۇن بولماي، ئۈزلەشتۈرۈشكە كىرىشتۈرۈلگەندىن باشلاپ، زىددىيەت مانا مەن دەپ ئاشكارلىنىپ چىقتى. بولۇپمۇ ئىلگىرى لايىھىلىگەن قاتاردىمىغا سۇ بېرىش قۇدۇق تورى يەر ئاستى ئەھۋالىغا ماس كەلمىگەنلىكتىن، سۇ بېرىشنىڭ ئۈنۈمى ئانچە ياخشى بولمىدى. نېفىت قۇدۇقلىرىنىڭ بېسىمى جىق تۆۋەنلەپ، تەدرىجىي كېمىيىشى بەك تېز بولدى؛ قاراماي يۇقىرى، تۆۋەن ئىككى چوڭ قاتلامنى بىرلەشتۈرۈپ نېفىت ئېلىشتا بىر - بىرىگە دەخلى يەتكۈزۈپ، نېفىت قاتلاملىرىنىڭ يوشۇرۇن كۈچىنى جارى قىلدۇرۇشتا مۇمكىنلىك بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن تەينى ۋاقىتتىكى ئاتالمىش «نېفىتلىكنىڭ ناچارلىشىشى» كېلىپ چىقتى.

نېفىتلىك پارتكومى مۇشۇ ئەھۋاللارنى كۆزدە

2 - تېخنولوگىيىنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى. بىرلەشمە جەڭ ئارقىلىق، نېفىتلىكنى تەكشەشنىڭ بىر يۈرۈش ھۈنەر - سەنئەت تېخنىكىسى مۇكەممەللەشتى ۋە تەرەققىي قىلدى:

(1) ئاخىرقى كالون چۈشۈرۈش تېخنولوگىيىسى. يېڭىدىن قۇدۇق قېزىشنى ئازايتىپ كونا قۇدۇقلاردىن پايدىلىنىپ قاراماي يۇقىرى - تۆۋەن قاتلام سىستېمىلىرىنى تەكشەش ئۈچۈن، ئىلگىرىكى قاراماي يۇقىرى - تۆۋەن گورۇپپىسىدىكى بىرلەشتۈرۈپ نېفىت ئالغان بىرلەشتۈرۈپ سۇ بەرگەن قۇدۇقلارغا ئاخىرقى كالون چۈشۈرۈپ قۇدۇقنى يېڭىباشتىن مۇستەھكەملەپ، تۆشۈك تېشىپ، قاراماي تۆۋەن قاتلىمىنى ئېچىپ، بىرلەشتۈرۈپ نېفىت ئېلىنىدىغان قۇدۇقلارنى قاراماي تۆۋەن قاتلىمىنىڭ قۇدۇق تورلىرى قىلىپ تەكشەلدى.

بىرىنچى رايوننى تەكشەشتە، مۇشۇ تېخنولوگىيە كۆپلەپ ئىشلىتىلىپ، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم قولغا كەلتۈرۈلدى.

(2) قاتلاملارغا بۆلۈپ بېسىم بىلەن يېرىش ئارقىلىق، نېفىت قاتلاملىرىنى ئۆزگەرتىش ھۈنەر - سەنئەت تېخنىكىسى.

قاراماي يۇقىرى، تۆۋەن ئىككى چوڭ قاتلامنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پەرقى ئىنتايىن چوڭ بولۇپ، چوڭ قاتلام ئىچىدىكى كىچىك قاتلاملارنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پەرقىمۇ ئىنتايىن چوڭ ئىدى. قاتلاملار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى ھەل قىلىپ، تۆۋەن ئۆتكۈزۈشچان قاتلامنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئۇنى يېتەرلىك ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى ۋە سۇ سۈمۈرۈش ئىقتىدارىغا

تۇپ، كېرىنلارنى ۋە نېفىت قاتلاملىرىنىڭ تۈزۈلۈشىنى خاتىرىلىدى. تەجرىبىخانىدىكىلەر ئېلىنغان كېرىن ئۈستى-دىن كۆپلەپ ئانالىز ۋە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، نۇرغۇن قىممەتلىك ماتېرىياللارنى قولغا كەلتۈردى. بۇ ماتېرىيال-لارنى ئانالىز قىلىش ئارقىلىق 1 - رايوننىڭ نېفىت قاتلىمى تەكشى ماددىلىق قۇمتاش ئەمەس، چۆكۈندىلەر چاڭگا ھالىتىدە كەلگەن «قورامتاش» ئىكەنلىكىنى بىلدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئەھۋاللارنى كۆزدە تۇتۇپ، نېفىتلىكنى تەكشۈرۈش لايىھەسىنى تۈزۈپ چىقىپ، قاتارىسىغا سۇ بې-رىشنى كۆلەملىك سۇ بېرىشكە ئۆزگەرتتى. ئىككى قاتلامنى بىرلەشتۈرۈپ نېفىت ئېلىشنى ئىككى يۈرۈشلۈك قاتلام سىستېمىسىغا بۆلۈپ نېفىت ئېلىشقا ئۆزگەرتتى. شۇنداق قىلىپ، ئىلگىرىكى يەر ئاستى ئەھۋالغا ماس كەلمەيدىغان ئۆزلەشتۈرۈش لايىھەسى تۈپتىن ئۆزگەرتىلدى. تەكشۈرۈش لايىھەسىنىڭ ئەمەلىيلىشىشى ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىپ، كونا نېفىتلىكتىن تۇراقلىق مەھسۇلات ئېلىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

بىرىنچى رايوننى تەكشۈرۈش بىرلەشمە جىڭى ئارقىلىق نېفىتلىكنى ئۆزلەشتۈرۈشتە تۆۋەندىكىدەك نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى.

1 - كونا نېفىتلىكنى تەكشۈرۈش، يوشۇرۇن كۈچلەرنى ئىشقا سېلىش، تۇراقلىق مەھسۇلات ئېلىشقا يول ئېچىلىپ چارە - تەدبىر تېپىلىپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر قايسى نېفىتلىكلەرنى تەكشۈرۈش خىزمىتى قىممەتلىك تەجرىبىلەر بىلەن تەمىنلەندى. نۆۋەتتە ھەر قايسى كونا نېفىتلىكلەرنى تەكشۈرۈشمۇ مۇشۇنداق ئىشلەنمەكتە.

ئىلغار بولۇپ، نېفىت سانائەت مىنىستىرلىكىنىڭ 1964 -
يىلدىكى داچىڭ تېخنىكا سۆھبەت يىغىنىدا تونۇشتۇرۇل-
غان ئىدى.

(3) تۆۋەن مىقداردا سۇ بېرىشكە ماس كېلىدىغان
بىر يۈرۈش ئېقىش لىنىيىسى ۋە تېخنولوگىيىسى.

بىرىنچى رايوننى تەكشۈرۈشتىن ئىلگىرى سۇ بېرىش
لىنىيىسى «ئېسىلغان پانۇس» شەكىللىك بولۇپ، قۇدۇق
يۇيۇش ۋە سۇ بېرىش تۇرۇبىلىرى بىر لىنىيىگىلا ئۇلانغانىدى.
يەككە قۇدۇقلارغا سۇ بېرىش مىقدارى تۆۋەن، بېسىمى
يۇقىرى بولغانلىقتىن، قۇدۇق يۇغاندا تۇرۇبا بېسىمىنىڭ
تەۋرىنىشىنى پەيدا قىلىپ، سۇ بېرىلگەن نۇرغۇن قۇدۇق-
لار ۋە قاتلاملار «سۇنى سىرتتا پۈركۈپ» سۇنىڭ
سۈپىتىنى ناچارلاشتۇرۇپ، سۇ بېرىشكە بىۋاستە دەخلى
يەتكۈزەتتى. بۇ ئەھۋالنى نەزەردە تۇتۇپ، تەكشۈرگەن چاغدا
سۇ بېرىش، قۇدۇق يۇيۇشتىن ئىبارەت بىر-بىرىگە دەخلى
قىلمايدىغان ئىككى يۈرۈشلۈك لىنىيىگە ئۆزگەرتىپ ھەم
قۇدۇق يۇيۇش خىزمىتىنىڭ نورمال ئېلىپ بېرىلىشىغا
ھەم بېسىمنىڭ تۇراقلىق ۋە سۇ بېرىشنىڭ نورمال بولۇ-
شىغا كاپالەتلىك قىلىندى.

سۇنىڭ سۈپىتى جەھەتتە، چوڭ ھەيدەش مىقدارى
بىلەن قۇدۇق يۇيۇش، ئۈچ نۇقتىدىن بىردەك ئەۋرىشكە
ئېلىش، نېفىت قاتلاملىرىنى ئالدىن بىرتەرەپ قىلىش
قاتارلىق چارە-تەدبىرلەر قوللىنىلدى. بېرىلگەن سۇغا
ئالتە ناتىرى مېتافوسفات ۋە تەبىئى گاز قوشۇش ئارقىلىق
ئوكسىگېنسىزلاشتۇرۇش، يېپىق ئوكسىگېنسىزلاشتۇرۇش
قاتارلىق تەدبىر قوللىنىلىپ، بېرىلگەن سۇنىڭ سۈپىتى

ئىگە، قىلىش ئۈچۈن، بىر يۈرۈش قاتلامغا بۆلۈپ بېسىم بىلەن يېرىش تېخنولوگىيىسىنى ۋە سايمانلارنى راۋاجلان-دۇردى. مەسىلەن: شارىك تاشلاپ بېسىم تاللاش. سىرىلما قاپ ئارقىلىق بېسىم بىلەن يېرىش، ئالدى بىلەن تۆۋەن ئۆتكۈزۈشچان قاتلامدا بېسىم بىلەن يېرىپ تۆشۈك ئېچىشنى ئۆزگەرتكەندىن كېيىن، ئاندىن يۇقىرى ئۆتكۈزۈشچان قاتلامدا تۆشۈك ئېچىش قاتارلىق تېخنولوگىيە ۋە ئىسزوتوپ قىزىملارنى سىقىپ كىرگۈزۈش ئارقىلىق بېسىم بىلەن قاتلام يېرىلمىغان ئورنىنى ئۆلچەش قاتارلىق ئۇسۇللار تەرەققىي قىلدۇرۇلدى. بۇ ئۇسۇللارنى قوللىنىش ئارقىلىق ھەرقايسى كىچىك قاتلاملارنى يېرىش نىشانىنى تېپىلدى. (مەسىلەن: S_7^4 قاتارلىق قاتلاملاردا جەمئىي تاق قاتلاملىق بېسىم بىلەن يېرىشنى ئېلىپ بېرىش كېرەك. بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ يېرىلما، يارغىلى بولمايدۇ.) ھەرقايسى كىچىك قاتلاملارنى يېرىش قانۇنىيەتلىرى ھەممە مۇناسىۋەتلىك پارامېتىرلىرى بىلىنىۋېلىندى ۋە خۇلاسىلاندى.

مۇشۇنداق قىلىپ، نېفىت قۇدۇقلىرىنى ئىشلەپچىقىرىشتا كىرىشتۈرۈش ۋە ئۇلارغا سۇ بېرىشنى باشلاشتىن ئىلگىرى تۆۋەن ئۆتكۈزۈشچان قاتلاملارنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن بېسىم ئارقىلىق يېرىپ، مۇشۇ تۆۋەن ئۆتكۈزۈشچان قاتلاملارنىڭ ئۆزلەشتۈرۈلۈشتىكى رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەندىن كېيىنكى مەزگىللەردە چارە - تەدبىر قوللىنىشتىكى قىيىنچىلىقلاردىن خالىي قىلىندى.

بۇنداق قاتلاملارغا بۆلۈپ بېسىم تاللاش تېخنىكىسى، ئەينى ۋاقىتتا مەملىكەت بويىچە بىر قەدەر

ئەت بىلەن سۈپەتلىك رېمونت قىلىش ھۈنەر سەنئەت تېخنىكىسى.
قاراماي نېفىتلىكىدە ئىلگىرى «قۇدۇق چوڭ رېمونت قىلىنسا، مەھسۇلات كۆپ تۆۋەنلەپ كېتىدۇ. كىچىك رېمونت قىلىنسا ئاز تۆۋەنلەيدۇ. مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇشنىڭ ئەڭ ياخشى تەدبىرى رېمونت قىلماسلىق» دېگەن سۆزلەر تارقالغانىدى. دېمەك، رېمونت خىزمىتىدە بەلگىلىك مەسىلىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى چۈشەندۈرىدۇ. نېفىت قۇدۇقى مەھسۇلاتىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشى ئاساسەن، قۇدۇق رېمونت قىلغاندا ئىشلەتكەن سېغىزلىق ئېرىتمىنىڭ سېلىشتۇرما ئېغىرلىقى يۇقىرى، نېفىت قاتلىمىنى چىلاش ۋاقتىنىڭ ئۇزۇن بولغانلىقىدىن بولغان. تەكشەش بىرلەشمە جېڭگى باشلىنىشى بىلەن، بىرلەشمە جەڭگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى «يېنىك بېسىم بىلەن تېز ئىشلەش، قۇدۇقنى يۇقىرى سۈرئەت بىلەن سۈپەتلىك رېمونت قىلىش»تىن ئىبارەت ئاممىۋى ھەرىكەتنى قانات يايدۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويدى. شۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى مەشغۇلات دۈيلىرى ئۆلگە قۇدۇقلارنى تۇتۇشتىن باشلاپ، بىرىنچىدىن رەھبەرلەر، ئىنژېنېر، تېخنىك خادىملار، ئىشچىلار ئۆزارا بىرلىشىشتىن ئىبارەت ئىككى «ئۈچ تەرەپ بىرلىشىش»نى قەتئىي داۋاملاشتۇردى. لايىھەلەشتىن باشلاپ قول سېلىپ، تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىشنى كەڭ يولغا قويۇپ، قۇدۇق تارىخىنى تەكشۈرۈشتىن تاشقىرى يەنە نەق مەيدانغا بېرىپ نېفىت ئېلىش ئىشچىلىرىدىن يەرئاستى ۋە قۇدۇق كامېرىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ ئۇزۇل - كېسىل ئېنىقلاپ، قۇدۇق ئاستى ئەھۋالىنىڭ ئېنىق، تەدبىر قوللىنىش مەقسىتىنىڭ توغرا بولۇشىنى ئىشقا ئاشۇردى. ئىككىنچىدىن:

ئمنتايەن زور دەرىجىدە ئۇستۇرۇلىدى. قۇدۇق ئاستىدىن ئەۋرىشكە ئېلىش، سۇمۇرۇش كۆرسەتكۈچىنى قەرەللىك ئۆلچەپ تۇرۇش، راسخودومېرنى تەكشۈرەپ تۇرۇش قەتئى داۋاملاشتۇرۇلۇپ، باشقۇرۇش خىزمىتى كۈچەيتىلىپ، نورمال سۇ بېرىشكە كاپالەتلىك قىلىندى.

سۇ بېرىش ئۈسكۈنىلىرى جەھەتتە، شۇ چاغدا 300 – B2 تىپلىق دىزېل ماتور، 3 – U8 تىپلىق سىغىزلىق ئېرىتمە ناسوسىنى سۆرەيتتى. بىسىمنىڭ تەۋرىنىشىنى ئازايتىش ئۈچۈن، دىزېل ماتور يەتتە كۈندە بىر قېتىم ئالماشتۇرۇلۇپ تۇرۇلدى. ھەر قېتىم ناسوس يەڭگۈشلەشتە بونكىت باشلىقى، تېخنىك خادىملار ھەرقايسى بىردىن زادۇژكىنى پۈتۈن دىققەت ئېتىبارى بىلەن كۆڭۈل قويۇپ باشقۇردى. ھەر قېتىمقى ناسوس يەڭگۈشلەشتە، بىسىمنىڭ تەۋرىنىشى ئىككى ئاتمۇسفېرا بېسىمىدىن ئېشىپ كەتمىدى.

1 – رايوندىكى نېفىت قاتلاملىرىنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتى ئانچە ياخشى ئەمەس، سۇ سۈمۈرۈش ئىقتىدارى ناچار بولغانلىقتىن، ئەينى ۋاقىتتا، سۇ بېرىلىدىغان قۇدۇق، نېفىت قاتلىمى «قېلىن، چوڭ، راۋان» بولغان جايلاردىن بەلگىلەنىدى. سۇ بېرىشتە ئالدى بىلەن تۆۋەن ئۆتكۈزۈشچان قاتلاملاردىن تۆشۈك ئېچىلىپ، بېسىم بىلەن يېرىشكە ئۆزگەرتىش قىلىندى. مۇنداق قىلىشنىڭ نەتىجىسى سۇ بېرىلىدىغان قۇدۇقلارنىڭ بەلگىلىك سۇ سۈمۈرۈش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇشىنى كاپالەتلەندۈرۈپ، نېفىتلىككە سۇ بېرىشتىن ئۈنۈم ھاسىل قىلىش ۋە ئۇنى مۇقىملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئاساس يارىتى.

(4) يېنىك بېسىم بىلەن تېز ئىشلەش، قۇدۇقنى يۇقىرى سۈر-

ئاچتى. باش ئىنژېنېر جاڭ يى يېقىندا ئالدى بىلەن ئۆزىنى تەنقىد قىلدى. زاۋۇت رەھبەرلىرىمۇ ئۆزلىرىنى تەكشۈردى. شۇنىڭ بىلەن ئىشچىلار تېخىمۇ تەسىرلىنىپ، ھەممە ئادەم تەربىيە ئالدى. ئۇلار تەشەببۇسكارلىق بىلەن قۇدۇق رېمونت قىلىش سۈپىتىنى ياخشىلايمىز دېيىشتى.

(5) «ئالتىغا بۆلۈش، تۆتتە ئېنىق بولۇش» ھۈنەر-سەنئەت تېخنىكىسى.

تەڭشەش بىرلەشمە جېڭىدا سۇنى بۆلۈپ بېرىش، نېفىتنى ئايرىم-ئايرىم ئېلىش تەلىپىگە ئاساسەن، پەن-تەتقىقات دادۈيى ئايرىم-ئايرىم ھالدا بىر يۈرۈش قۇدۇق ئاستى سايمانلىرىنى لايىھىلەپ سىناق قىلدى. سۇ بېرىشتە سۇنى بۆلۈپ بېرىش پاكېرى، كاۋاك سۇ تەڭشىگۈچ، نېفىت تۇرۇبىسى ۋە كالونىغا سۇنى بۆلۈپ بېرىش تېخنولوگىيىسىنى قوللاندى. نېفىت ئېلىشتا نېفىتنى قوش تۇرۇبىدىن ئايرىم-ئايرىم ئېلىش ھەم نېفىت تۇرۇبىسى ۋە كالوندىن نېفىتنى ئايرىم-ئايرىم ئېلىش تېخنولوگىيىسىنى قوللاندى. بۇ، تېخنولوگىيىلەر ئەينى ۋاقىتتا بەزى نەتىجىلەرگە ئېرىشتى.

(6) كىچىك قاتلاملارنىڭ ھالىتىنى ئانالىز قىلىش.

كىچىك قاتلاملارنىڭ ھالىتىنى ئانالىز قىلىش كىچىك قاتلاملارنىڭ ھالىتىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن تەتقىقات ئورنى بىلەن نېفىت ئېلىش زاۋۇتلىرىدىكى گېئو-لوگ تېخنىك خادىملار بىرىنچى سەپكە چوڭقۇر چۆكۈپ، كەڭ نېفىت ئېلىش ئىشچىلىرى بىلەن بىرلىكتە ئانالىز قىلىپ، قانۇنىيەتنى ئىگىللىدى. نېفىت قۇدۇقلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قانۇنىيەتلىرىنى بىلىش ئۈچۈن، بەزىدە

مۇشۇ ئاساستا ئەمەلىي ئەھۋالغا ئۇيغۇن كېلىدىغان قۇرۇلۇش لايىھىسى تۈزۈپ چىقىلىپ، ھەرخىل ئەھۋال ئاستىدىكى ئالدىن ئۆلچەر ۋە تۈرلۈك ماددىي ماتېرىياللارنى تەييارلاش خىزمىتى ئوبدان ئىشلەندى. ئۈچىنچىدىن: ئىشنى كۆڭۈل قويۇپ ئىشلەپ، قۇدۇق ئېغىزىنى ئاچقاندىن كېيىن، ئۈزۈلدۈرمەي مەشغۇلات قىلىنىپ، بىر قېتىمدىلا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىلدى. ئارىلىقتا توختۇتۇپ قويۇشقا يول قويۇلمىدى. تۆتىنچىدىن: ئامما ئۆزلىرى تەكشۈرۈشنى ئاساس قىلغان بىر يۈرۈش سۈپەت تەكشۈرۈش تۈزۈمى تۇرغۇزۇلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، قۇدۇقنى تاقاپ بېسىمنى ئەسلىگە كەلتۈرگەندىن كېيىن، فونتاننى بېسىش تېخنىولوگىيىسى قوللىنىلىپ، ئېقىم بېسىمى بولغان ئەھۋال ئاستىدا، فونتان بېسىپ، نېفىت قاتلىمىنى «سېغىزلىق ئېرىتمە بىلەن توشقۇزىدىغان» ئىللەتلەردىن ساقلىنىلدى. شۇ چاغدا، رەھبەرلەر ئېتىراز بەرگەنلىكى، ئامما چوڭقۇر قوزغىتىلىپ، ھەممە ئادەم قول سالغانلىقى شۇنداقلا ئۆلگە ئارقىلىق يول ئېچىش ۋە نەق مەيدان يىغىنى ئېچىش ئۇسۇلى قوللىنىلغانلىقى ئۈچۈن، قۇدۇقنى سۈپەتلىك رېمونت قىلىش ھەرىكىتى داغدۇغىلىق بولۇپ، ئۈنۈمى ناھايىتى كۆرۈنەرلىك بولدى. نۇرغۇن دۈيلەر رېمونت قىلغان قۇدۇقلىرى ئۆلچەمگە توشمىغان چاغدا ئۆزلىرىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن تەكشۈردى ۋە قايتىدىن ئىشلىدى. يادىمدا قېلىشىچە، بىر قېتىم 2 - زاۋۇتنىڭ قۇدۇق رېمونت دۈيى قۇدۇققا نېفىت تۇرۇبىسىنى چۈشۈرۈلگەن، بىرلەشمە جەڭگە قوماندانلىق قىلىش شتابى شۇ كۈنى كېچىدە نېفىت ئېلىش 2 - زاۋۇتتا ئاممىۋى يىغىن

قىلىش ئىشىنى ئىشلىدى. ھەممە ئادەم كۆتۈرەڭگۈ روھ، خۇشال - خۇراملىق بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ھەمكارلىشىپ تەڭشەش بىرلەشمە جېڭىنى ئوبدان قىلىش ئۈچۈن، ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلدى. شۇ چاغدا چېگىدۇ گېئولوگىيە ئىنىستىتۇتىنىڭ پىروفېسسورى لوجېتەن ئوقۇغۇچىلارنى باشلاپ قارامايغا پىراكتىكىغا كەلگەنىدى. ئۇلار تېخنىكىلاردىن تارتىپ مۇدىر ئىنژېنېرلارغىچە نەق مەيداندا مۇشۇنداق ئۆيدە تۇرۇپ، بۇنداق ناچار شارائىت ئاستىدا خىزمەتكە ئەستايىدىل مەسئۇل بولۇپ، ئىجتىھات بىلەن ئىشلەپ قىلچە زارلانمىغانلىقىنى، كەڭ ئىشچىلارنىڭ ئىش ھەققى، جاپا - مۇشەققەت ۋە ۋاقىت بىلەن ھېسابلاشماي، پەقەت خىزمەتكە ئېھتىياجلىق بولىدىكەن كېچە - كۈندۈز دېمەي ئىشلەيدىغانلىقىنى كەيپىياتى ئىنتايىن ئۇستۇن ئىكەنلىكىنى كۆردى. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارنى قاتتىق تەسىرلەندۈردى. ئۇلارنى ئىنتايىن چوڭ تەربىيىگە ئىگە قىلدى.

بىرلەشمە جەڭدە ئاساسىي ماھارەت مەشىق قىلىش، تېخنىكا ئۆگىنىپ، تېخنىكا ساپاسىنى ئۆستۈرۈش ئالاھىدە ئوتتۇرىغا قويۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنىڭ كەسىپ دائىرىسىگە ماسلاشتۇرۇپ، مەشغۇلات دۇيلىرى، رېزبا بوشۇتۇش - چىگىتىش، قۇدۇق ئېغىزىنى جىددى قۇراشتۇرۇش ماھارىتىنى مەشىق قىلدى. بەزى ئىشچىلار قوللىرى قاپىرىپ كەتكەنمۇ توختاتمىدى؛ نېفىت ئېلىش دۇيلىرى موم تازىلاش پىچىقىنى ئۇلاش، زادۋىژكىنى ئېچىش، تاقاش ماھارىتىنى مەشىق قىلدى؛ سۇ بېرىش ئىشچىلىرى ناسوس يەڭگۈشلەش، ئەۋرىشكە ئېلىش،

ئىشچىلار بىلەن تېخنىك خادىملار بىرلىكتە ئۆلچەش پۇنكىتىدە 24 سائەت ئۇلاپ نېفىت ئۆلچەپ، بىر-نەچچە مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى نېفىت چىقىش ئەگرى سىزىقىنى سىزىپ چىقىپ، قانۇنىيەتنى ئىگەللەش ئاساسىدا، نېفىت قۇدۇقلىرىنى باشقۇرۇش چارىسىنى تۈزۈپ چىقتى. كەڭ نېفىت ئىشلەش ئىشچىلىرى ئاناليز قىلىش، يەر ئاستىغا «بۆسۈپ كىرىش» ئۆلچەملىك قۇدۇقلارنى، ئۆلچەملىك پۇنكىتلارنى باھالاشتىن ئىبارەت ئاممىۋى ئاناليز قىلىش، باھالاش پائالىيىتىنى قوزغاپ، نېفىت قۇدۇقلىرىنى باشقۇرۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشتە ئىنتايىن ياخشى رول ئوينىدى.

3 - قوشۇن چېنىقتۇرۇلۇپ، ئىستىل ياخشىلىنىپ، تېخنىكا ساپاسى ئۆستۈرۈلدى.

ئەينى ۋاقىتتا، پۈتۈن ئىدارە بويىچە 1 - رايوننى تەڭشەش مەركەز قىلىنىپ، باشتا خىزمەتلەر ئىلگىرى سۈرۈلدى. بىرلەشمە جەڭگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى دەسلەپتە 1 - رايوننىڭ شەرقىدە تۇرغانىدى. كېيىن نېفىت ئىشلەش 3 - زاۋۇتقا كۆچۈپ باردى. رەھبەرلەردىن ئادەتتىكى كادىرلارغىچە ھەركۈنى ئەمەلىيەتكە چوڭقۇر چۆكۈپ، ئەھۋالنى ئىگەللەپ، خىزمەتكە يېتەكچىلىك قىلدى. شۇ چاغدا، ئىدارە بىرلەشمە جەڭگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى بىلەن نېفىت ئىشلەش 2 - زاۋۇت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرى 1 - 8 پۇنكىتتىكى يېرىمى يەر ئاستىدا تۇرىدىغان سېي گەمىسىدە تۇرۇپ، سۇپىدا ياتتى. تاماق يېگەندە ئۇستەل بولمىغاندا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ تاماق يېدى. كۈندۈزى نەق مەيدانغا بېرىپ، كېچىدە خىزمەتنى خۇلاسىلاش، ئاناليز قىلىش، مۇھاكىمە

قاراماي نېفىتلىكىنى تەتقىق قىلىش خىزمىتى توغرىسىدىكى بەزى ئەھۋاللاردىن ئەسلىمە

شى جىيى

1960 - يىلىنىڭ بېشىدا قاراماي نېفىت كانىدا نېفىتلىك تەتقىقات دادۈيى قۇرۇلۇپ، مۇناسىۋەتلىك گېئولوگىيە، گېئوفىزىكا، قۇدۇق ئۆلچەش خادىملىرىنى تەشكىللەپ، قاراماي نېفىتلىكىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن گېئولوگىيىلىك قۇدۇق خاتىرىلەش، قۇدۇق ئۆلچەش، لابوراتورىيىلىك ئانالىز قىلىش، شۇنىڭدەك نېفىت سىناش قاتارلىق تۈرلۈك ماتېرىياللارنى بىرلىكتە تەتقىق قىلدى. دادۈيگە قاراشلىق يەر قاتلىمى، ستروكتورا، گاز، سۇ، نېفىت قاتلىمىنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتى، نېفىت، گاز زاپىسىنى ھېسابلاش قاتارلىق گۇرۇپپىلار تەسىس قىلىندى. مەن شۇ ۋاقىتتا نېفىت قاتلىمى فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتىنى تەتقىق قىلىش گۇرۇپپىسىدا ئىشلەيتتىم. بۇ گۇرۇپپىنىڭ ۋەزىپىسى نېفىت قاتلىمىنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتىنى ئىككى تەرەپتىن ئىنىقلاپ، زاپاس مىقدار گۇرۇپپىسىغا نېفىت، گازنىڭ زاپاس مىقدارىنى ھېسابلايدىغان پارامېتىر

لابوراتورىيىدە ئانالىز قىلىش قاتارلىقلارنى مەشىق قىلدى. بىرلەشمە جەڭ رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قەرەللىك مۇسابىقە ئۇيۇشتۇرۇپ باھالاپ تۇردى. يادىمدا قېلىشىچە، ئىدارە ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدا ئىككى قېتىم چوڭ مۇسابىقە ئېلىپ بېرىلغانىدى. بۇنداق پائالىيەت داۋاملىق ئۇزۇن مۇددەت قانات يايدۇرۇلغانلىقتىن ئىشچىلارنىڭ ئاساسى ماھارىتىنىڭ ئۆسۈشى ئىنتايىن تېز بولدى. مۇشۇنداق قىلىش ئەينى ۋاقىتتىكى تەكشەش خىزمىتىدە ئىنتايىن ياخشى تۈرتكىلىك رول ئوينىدى.

يىگىرمە يىل ئۆتۈپ كەتتى. ھازىر بىزدەك 60 - يىللاردىكى يىگىتلەرنىڭ چېچىغا ئاق كىردى. لېكىن شۇ چاغلارنى ئەسلىگەندە، ئۆزىمىزنى ئەينى يىللاردا تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلىمىز. قەلبىمىز ئىللىپ كېتىدۇ. بۇ ھېينىڭ ئۆمرىمىزدىكى ئۇنتۇلماس بىر ئەسلىمە بولۇپ، يادىمدىن مەڭگۈ كۆتۈرۈلمەيدۇ.

1983 - يىل 3 - ئاينىڭ 31 - كۈنى داگاڭ نېفىت لىكىدە يېزىلدى.

قابدىس تەرجىمىسى

ئاساسلىقى نېفىت قاتلىمىنىڭ قېلىنلىقىنى، ئۆتۈشۈملۈك گاۋاكلىق دەرىجىسى، نېفىت قاتلىمىنىڭ نېفىتكە تويۇنۇش دەرىجىسىدىن ئىبارەت ئۈچ پارامېتىرىنى ھېسابلاپ، زور مىقداردىكى كىچىك قاتلاملارغا ئايرىغان تەكشىلىك تەڭ قىممەت خەرىتىسىنى سىزىپ چىقىپ، نېفىت قاتلىمىنىڭ ئۆزگىرىش قانۇنىيىتىنى تەتقىق قىلىپ، رايونلارغا، قاتلاملارغا بۆلۈنگەن ئوتتۇرىچە قىممىتىنى ھېسابلاپ، زاپاس مىقدارىنى ھېسابلاشنى پارامېتىر بىلەن تەمىنلىدى. ئەمما كېرىن ئېلىشتا ئىشلىتىلگەن سوۋېتلىكلەرنىڭ سىدىك كېرىن ئېلىش كالونكىسىنىڭ ئۈنۈمى ناھايىتى تۆۋەن بولۇپ، پەقەت 30% ئەتىراپىدا؛ ئېلىنغان كېرىننىڭ ھەممىسى ئۇششاق قۇمتاش ۋە نەشمە قۇمتاش بولۇپ، ئاساسلىق قىلىنغان ئۆتكۈزۈشچانلىقى ھەممىسىنىڭ بىر مىللىي دارسىدىن تۆۋەن بولۇپ، نېفىت قاتلىمىنىڭ ئەسلى ئەھۋالىغا ۋەكىللىك قىلالمايتتى. شۇڭا بىز نۇرغۇنلىغان خىزمەت ئىشلەپ بەزى نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ئەھۋالىنى شۇنىڭدەك ئۆزگىرىشىنى بىلگەن بولساقمۇ، لېكىن نېفىت قاتلام ئەھۋالىغا ھەقىقى تۈردە ۋەكىللىك قىلالايدىغان ماتېرىيال بولمىغانلىقتىن نېفىت مىنىستىرلىكى بۇ تەتقىقات دوكلاتىغا ھەمدە شۇ ئاساستا ئېلىپ بارغان زاپاس مىقدار ھېساباتىغا قوشۇلمىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا نېفىتلىكنىڭ ئۆزلەشتۈرۈلۈشى ۋە سۇ بېرىشنى سىناق قىلىشنىڭ كېڭەيتىلىشىگە ئەگىشىپ بەزى زىددىيەتلەر پەيدا بولدى. بۇ بىزگە «چوقۇم نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ئەھۋالىنى تەتقىق قىلىپ ئايدىڭلاشتۇرۇش كېرەك» دىگەن ۋەزىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى. نېفىت مىنىستىرلىكىنىڭ يولىيورۇقى بويىچە، ئىدارە

يەتكۈزۈپ بېرىشتىن ئىبارەت ئىدى: بىرىنچىدىن كېرىندىن ئەۋرىشكە ئېلىپ ئانالىز قىلىنىدىغان فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت مەلۇمات جەدۋەل ئىستاتىستىكىسىغا ئاساسەن نېفىت قاتلىمىنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتىنى تەتقىق قىلىش، ئىككىنچىدىن قۇدۇق ئۆلچەش ماتېرىياللىرى ئارقىلىق نېفىت قاتلىمى فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتىنىڭ ئۆزگىرىشىنى تەتقىق قىلىش. ئالدى بىلەن ئېلېكتىرلىق خۇسۇسىيەت پارامېتىرى بىلەن نېفىت قاتلىمىنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتىنىڭ مۇناسىۋەت ئەگرى سىزىقىنى سىزىپ چىقىپ، ئاندىن قۇدۇق ئۆلچەش ماتېرىياللىرىدىن پايدىلىنىپ، ھەرقايسى قۇدۇقلارنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پارامېتىرىنى ھېسابلاپ، ئۇنىڭ ئوخشاش بولمىغان قاتلاملاردىكى ۋە تەكشىلىكتىكى ئۆزگىرىش قانۇنىيىتى تەتقىق قىلىناتتى.

نېفىتلىك تەتقىقات دادۈينىڭ نېفىت قاتلام فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت گۇرۇپپىسى يېرىم يىلدىن كۆپرەك جاپالىق ئىشلەپ، 300 دىن كۆپرەك قۇدۇقنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتىنى ئانالىز قىلىش ماتېرىياللىرىنى رەتلەپ چىقىپ، رايونلارغا، قاتلاملارغا بۆلۈنگەن ھەرخىل فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پارامېتىرىنىڭ ئۆزگىرىش دائىرىسىنى ۋە ئوتتۇرىچە قىممىتىنى ھەمدە ھەرقايسى فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پارامېتىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزگىرىش مۇناسىۋىتىنى ئىستاتىستىكىلىدى. شۇنداقلا فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پارامېتىرى بىلەن قۇدۇق ئۆلچەش پارامېتىرىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئىستاتىستىكىلىدى ۋە ئانالىز قىلدى. قۇدۇق ئۆلچەش ماتېرىياللىرىدىن پايدىلىنىپ 1-، 2-، 7-رايوندىكى مىڭدىن ئارتۇق قۇدۇقنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پارامېتىرىنى،

ئايرىش، شۇنىڭدەك جىنسىنىڭ قەۋەتلىنىشى، بۆلەكلە-
مىلىكى، يېرىلىمىلىقى قاتارلىق ئۇششاق تۈزۈلۈشى
خاتىرىلىنىپ، كېرىننىڭ بەش سانتىمېتىر قېلىنلىقتىكى
جىنىس خۇسۇسىيىتىدە ئۆزگىرىش بولسىمۇ بۆلەكلەرگە ئايرىپ
خاتىرىلەندى. ھەممىدە كېرىننىڭ 1/50 لىك ئۈزۈكسىمان
كەسمە يۈزلىك خەرىتىسى سىزىپ چىقىلدى.

ئەينى ۋاقىتتا قۇرامىتاشنى ئانالىز قىلىشمۇ بىر
يېڭى تېما ئىدى. ئانالىز قىلىش، لابوراتورىيىدە تەكشۈرۈش-
تىمۇ بىر قاتار ئۆتكەللەر بېسىلىپ ئۆتۈلۈپ، چوڭ
ئەۋرىشكە قىلىنغان قۇرامىتاشنى ئانالىز قىلىش ئۇسۇلى
تېپىپ چىقىلدى.

مۇنداق بىر تۈركۈم تەكشۈرۈش قۇدۇقىغا ئۆلچەش،
سىناش جەھەتلەردىمۇ يېڭى تەلەپلەر (ئوتتۇرىغا قويۇلدى.
كېچىك قاتلاملارغا ئايرىپ نېفت سىناش، بولۇپمۇ نېفت -
سۇ چېگرىسى قاتلىمىدا نېفت سىناش تەلەپ قىلىندى.
نېفت سىنىلىدىغان قاتلام ئورنىنى مۇزەككەرە قىلىشتىن
ئىلگىرى توك بىلەن ئۆلچەش ماتېرىياللىرى ئارقىلىق
نېفت قاتلىمىنى چۈشەندۈرىدىغان سىخېمىلارنى ياساپ
چىقىپ، چېگرا قاتلاملارنى تاللاش ئۈچۈن ئىلمىي ئاساس
يەتكۈزۈپ بېرىشكە توغرا كېلەتتى. ھەرقايسى نېفت
سىنىلىدىغان قاتلاملارنىڭ تۆشۈك ئېچىلىدىغان قۇدۇق
بۆلەكلىرىگە نېفت سىناش باسقۇچى، تېخنولوگىيىلىك
ئىش تەرتىپى، ئىشلىتا تېگىشلىك ماتېرىياللار، شۇنىڭدەك
ئۇنىڭ نەتىجىسى تەلەپكە ئويغۇن بولغان - بولمىغانلىقى
يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا قوللىنىدىغان تەدبىر قاتارلىق-
لارنىڭ ھەممىسى نېفت سىناش گېئولوگىيە، قۇرۇلۇش،

رەھبەرلىكى قارامايدىكى ئاساسلىق رايون بۆلەكلىرىدە 50 كە يېقىن باھالاش قۇدۇقى (يەنى تەكشۈرۈش قۇدۇقى) ئورۇنلاشتۇردى. بۇ قۇدۇقلارغا تەكشۈرۈش 1 ــ دىن تەكشۈرۈش 49 ــ غىچە نومۇر قويۇشنى بەلگىلىدى. شۇنىڭ بىلەن قاراماي نېفىتلىكىنى ئەمەلىي يوسۇندا تەتقىق قىلىشنىڭ مۇقەددىمىسىنى ئاچتى. ئۇنداقلا تەتقىقات ئورنى قۇرۇلۇپ، بۇ ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالدى.

بۇ تۈركۈمدىكى تەكشۈرۈش قۇدۇقلىرىغا قېزىلغان تەلەپ ناھايىتى قاتتىق بولۇپ، نېفىت قاتلام ئورنىنىڭ ھەممىسىدىن كېرن ئېلىش، ئۈنۈمى 95% تىن يۇقىرى بولۇش، قىزمىتاش قۇرامتاشلارنىڭ ھەممىسىنى ئانالىز قىلىش، لابراتورىيىدىن ئۆتكۈزۈش، ئانالىز تورى تولۇق بولۇش تەلەپ قىلىندى. شۇڭا بۇرغىلاش ئىشچىلىرى كاناي شەكلىدىكى كېرن ئېلىش تېخنىكىسىنى ئىجات قىلدى. ئۇنىڭ دىيامېتىرى 12 سانتىمېتىر بولۇپ، كېرن ئېلىش ئۈنۈمى ئومۇمىيۈزلۈك ئۆسۈپ 95% ــ 100% گە يېتىپ، قاراماي نېفىتلىكىدىكى ھەقىقىي ۋەكىللىك قىلالايدىغان قۇرامتاش كېرنى ئېلىپ، نېفىت قاتلىمىنى بىلىش ۋە ئانالىز قىلىش ئۈچۈن ماددى ئاساس يارىتىپ بېرىلدى.

بۇ قىممەتلىك نېفىت قاتلام كېرنلىرىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۇنى كۆز بىلەن بىۋاستە كۆرۈپ خاتىرىلىنىپ، ئۆتكەندىكى بىر قەدەر ئاددى خاتىرىلەش ئەھۋاللىرى ئۆزگەرتىلىپ، قۇرامتاشلارنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ كېرنىنى خاتىرىلەش قائىدىسى بەلگىلىنىپ، جىنىسلارنىڭ دانىچىلىشىش دەرىجىسى، تەركىۋى، يېپىشقاقلىقى، نېفىت ساقلاش خۇسۇسىيىتىنى دەرىجىگە

قاتارلىق تارماقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدى. گېئولوگ ئىشخانىسىدىكىلەرنىڭ ئاساسى ۋەزىپىسى يوقۇرقى بىرنەچچە جەھەتتىكى گېئولوگىيە ماتېرىياللىرىنى ئونىۋېرسال تەتقىق قىلىش، نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ئۆزگىرىشىنى ئېنىقلاش، نېفىت قاتلاملىرىنىڭ ھەرقايسى كىچىك قاتلاملىرىنىڭ فىزىكىلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى نېفىت، گاز، سۇلارنىڭ تارقىلىش قانۇنىيىتىنى ھەممە ئۇنىڭ خارەكتېرىنىڭ ئۆزگىرىشىنى، ئىستروكتورلۇق فورماتسىيىنىڭ ئۆزگىرىشىنى ئىشلەشكە، نېفىت قاتلىمىدىكى نېفىت ـ گازنىڭ زاپاس مىقدارىنى ھېسابلاشقا، نېفىتلىكنى ئۆزلەشتۈرۈشكە كىرىشتۈرۈشنىڭ گېئولوگىيىلىك ئاساسىنى ھەممە نېفىتلىكنى ئۆزلەشتۈرۈشكە كىرىشتۈرۈشنى گېئولوگىيىلىك ئاساس بىلەن تەمىنلەشكە شۇنىڭدەك نېفىتلىكنى ئۆزلەشتۈرۈش جەريانىدا نېفىتانىڭ ھالىتىدىكى تىنچ ھالەتلىك پارامېتىرنى ئانالىز قىلىپ چىقىشقا مەسئۇل بولۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

تەكشۈرۈش قۇدۇقلىرىدىن ئېلىنغان كېرننى ئانالىز قىلىش، نېفىت سىناش ماتېرىياللىرى ۋە قۇدۇق ئۆلچەش ماتېرىياللىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ ئانالىز قىلىش ئارقىلىق ئاساسلىقى تۆۋەندىكى بىرقانچە جەھەتتىكى مەسىلىلەر ھەل قىلىنىدى:

1 ـ قۇدۇق ئۆلچەش ماتېرىياللىرى ئارقىلىق جىنىس خۇسۇسىيىتىنى ئايرىپ، قاراماي نېفىتلىكىنى رايونلارغا ئايرىش، قاتلاملارغا ئايرىشتا قىسقا پوتېنسىياللىق سىلىشتۇرما ئېلېكتىر قارشىلىقىدىن پايدىلىنىپ، قورامتاش، ئۇششاق قۇمتاش، ئەشمە قۇمتاش ھەممە گىلتاشنىڭ ھەر دەرىجىسىنىڭ چېگىرىسى ئايرىپ

نېفىت ئۇۋۇسى قېزىۋېلىشى ۋە قۇدۇق ئۆلچەش ـ ئانالىز
قىلىش خادىملىرى بىرلىكتە مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن
بىر قارارغا كېلەتتى.

قۇدۇق ئۆلچەش ماتېرىياللىرىمۇ ناھايىتى مۇھىم
تەرەپلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئەينى ۋاقىتتىكى تېخنىكا
سەۋىيىسى ئاساسىدا ئىمكانىقەدەر تولۇق، توغرا بولۇش
تەلەپ قىلىنىدى. قۇدۇق ئۆلچەش ماتېرىياللىرى 1/500 لىك
ئۆلچەملىك قۇدۇق ئۆلچەش ئەگرى سىزىقى، 1/200 لىك
توغرا يۆنىلىشلىك قۇدۇق ئۆلچەش، 1/50 لىك مىكرو-
ئېلېكترودلىق ئەگرى سىزىق (قوشۇمچە: كېرىننىڭ كەسمە
يۈزىنى ئىپادىلەش) ھەمدە 1/200 لىك رادىئوئاكتىپلىق
قۇدۇق ئۆلچەش ئەگرى سىزىقى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە
ئالاتتى.

يۇقىرىدىكىدەك قۇدۇق بۇرغىلاپ كېرىن ئېلىش،
كېرىننى خاتىرىلەش، ئانالىز قىلىش، لابراتورىيىدە
تەكشۈرۈش، قۇدۇق ئۆلچەش، نېفىت سىناش ئارقىلىق زور
مىقداردىكى بىرىنچى قول ماتېرىيالغا ئىگە بولدۇق. بۇ
بىر تۈركۈم ئىنتايىن قىممەتلىك بولغان، نېفىت قاتلىمىنىڭ
ھەقىقىي ئەھۋالىغا ۋەكىللىك قىلالايدىغان ئاساس ماتېرىيال
بولۇپ، بۇ ماتېرىياللار نېفىت قاتلاملىرىنى بىلىش، ئانالىز
ۋە تەتقىق قىلىشنىڭ ئاساسى ئىدى.

نېفىتلىك تەتقىقات دادۈيىنىڭ خىزمىتى ئاياقلاشقان-
دىن كېيىن 1961 - يىلى نېفىتلىك تەتقىقات ئورنى
قۇرۇلۇپ، ئۇ، ئۇنىۋېرسال گېئولوگىيە ئىشخانىسى،
نېفىتلىكنى ئۆزلەشتۈرۈش ئىشخانىسى، گېئولوگ لابرا-
تورىيەسى، چېرتيوژ ئىشخانىسى ھەم مەمۇرىيەت باشقۇرۇش

4 - تەجرىبىخانىلاردا مەزكۇر رايوننىڭ قۇرامتاش ئەۋرىشكىسى ئارقىلىق ئېلېكترولىزلىق خۇسۇسىيەت ۋە فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت ئۆلچەپ بېكىتىلىپ، مەزكۇر رايوننىڭ تەجرىبە قىلىنىدىغان مۇناسىۋەت ئەگرى سىزىقى سىزىپ چىقىلدى. يوقۇرىدىكى بىرنەچچە تەرەپلەر يەنى تەكشۈرۈش قۇدۇقلىرىنى قازغاندىن كېيىن قۇدۇق ئۆلچەش، گېئولوگىيىلىك ماتېرىياللارنى ئۇنىۋېرسال تەتقىق قىلىش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلەر بولسۇن، شۇنىڭدەك ئىزدىنىپ تاپقان بىر يۈرۈش تەتقىق قىلىش ئۇسۇللىرى بولسۇن كېيىنكى قاراماي نېفىتلىكىنى تەتقىق قىلىش ئۈچۈن يول ئېچىپ بەردى.

1961 — 1962 - يىللىرى دۆلەت ئۈچ يىللىق قىيىنچىلىق تارتقان مەزگىلنىڭ ئاخىرقى ئىككىنچى يىلى ئىدى. ئۇ ۋاقىتلاردا ھېچقانداق يېڭى ئۈسكۈنىلەر يوق بولۇپ، تۇرمۇشتىمۇ نۇرغۇنلىغان قىيىنچىلىقلار باردى. لېكىن گېئولوگ، ئىنژېنېر، قۇدۇق ئۆلچەش پەن - تەتقىقات خادىملىرى كەڭ نېفىت ئىشچىلىرى بىلەن بىرلىكتە، مۇستەقىل، ئۆز - ئۆزىمىزگە خوجا بولۇپ، ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، ئېلىمىزنىڭ بىرىنچى چوڭ نېفىتلىكىنى ياخشى قۇرۇپ چىقىش يولىدا دۆلەتكە شان - شەرەپ يارىتىش ئارزۇسى بىلەن تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، كېچە - كۈندۈز كۈرەش قىلىپ، ئاخىرى نېفىتلىك تەتقىقاتىدا تۆھپە قوشتى. ئۇلار كۆك ئاسماندىكى يالتىراپ تۇرغان توپ يۇلتۇزلارغا ئوخشاش مېنىڭ قەلبىمدە مەڭگۈ چاقناپ تۇرىدۇ، خالاس.

1983 - يىلى 4 - ئاينىڭ 3 - كۈنى.

تەرجىمە قىلغۇچى: ئىسمايىل ئۆبۇل

چىقىلدى. مۇشۇ چەك - چېگراغا ئاساسەن 1 -، 2 -، 7 -
رايونلاردىكى 200 گە يېقىن قۇدۇقتا قۇدۇق ئۆلچەش
ماتېرىياللىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنىڭ جىنىس
خۇسۇسىيىتىنى ئايرىپ چىقتى ھەمدە جىنىس خۇسۇسىيىتىنىڭ
تەكشى يۈزلۈك تارقىلىش سىخېمىسى سىزىپ چىقىلدى.

2 - كېرننى كۆز بىلەن كۆرۈپ خاتىرىلەش، كېرننى
ئانالىز قىلىش ماتېرىيالى (كاۋاكلىقى، ئۆتكۈزۈشچانلىقى)
يەككە قاتلامدا نېفىت سىناش ماتېرىيالى ۋە ئۇنىۋېرسال
قۇدۇق ئۆلچەش ماتېرىياللىرىغا ئاساسەن قارامايدىكى تۇرامتاش-
لىق نېفىت قاتلىمىنىڭ ئۈنۈملۈك قېلىنلىقىنى تەتقىق
قىلىش ئۇسۇلى تېپىلىپ، نېفىت قاتلىمىنى ئايرىش
ئۆلچىمى ھەم نېفىت قاتلىمىنىڭ چوققىسى ئاستىدىكى
چېگرا يۈزىنى ئايرىش، قىستۇرما قاتلامنى چىقىرىۋېتىش
ئۇسۇلى تۈزۈپ چىقىلىپ، قارامايدىكى ھەرقايسى رايونلار-
نىڭ گېئولوگىيىلىك زاپاس مىقدارى ھېسابلاپ چىقىلدى.

3 - قۇدۇق ئۆلچەش ماتېرىيالى ھەم كېرن ئانالىز
قىلىش كاۋاكلىقى، ئۆتكۈزۈشچانلىقىنى ھەمدە قۇدۇق
سىناش ئۆتكۈزۈشچانلىقىنى سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلىپ،
توك بىلەن ئۆلچەش پارامېتىرى بىلەن نېفىت قاتلىمىنىڭ
فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پارامېتىرىنىڭ مۇناسىۋەت ئەگرى
سىزىقى (كاۋاكلىقى، ئۆتكۈزۈشچانلىقى، تويۇنۇشچانلىقى)
سىزىپ چىقىلىپ، قارامايدىكى ھەرقايسى رايونلارنىڭ
نېفىت قاتلام فىزىكىلىق خۇسۇسىيەت پارامېتىرى ھېسابلاپ
چىقىلىپ، زاپاس مىقدارنى ھېسابلاشتىكى پارامېتىرنى
تاللىۋېلىش ھەم نېفىت قاتلىمىنىڭ ئۇششاق قاتلام
ھەرىكەت ھالىتىنى ئانالىز قىلىش ئۈچۈن ئاساس سالدى.

شۇ چاغدىكى نورمال بىسىمدا چەككىلەش سىخىمدا 30 دەك كىشى بولۇپ، نىفىت ئايرىش زاۋۇتىنىڭ باش ئىنژېنېرى سوۋېتلىك يەرلىكى بولۇپ، ۋارلوف، سادىقوف قاتارلىقلار مۇئاۋىن ئىنژېنېر ئىدى، سىختا جۇڭگو تەرەپ خادىملىرىدىن ۋېي شيۇتاۋ، لۇدەي، ياڭ چىيىمىڭ قاتارلىق كىشىلەر بار ئىدى. نىفىت ئايرىش زاۋۇتىدا نورمال بىسىمدا چەككىلەش سىخىمىدىن باشقا يەنە لابراتورىيە، رېمونت قىلىش سىخى، ئېنېرگىيە يەتكۈزۈپ بېرىش سىخى (بەش پار قازىنى، ئىككى دېزىل ماتور بار)، كاچالكا سىخى، ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتى قاتارلىقلار باردى. پوتكول نىفىت كانىدا بۇرغىلاش، نىفىت ئېلىش ۋە ئاساسى قۇرۇلۇشىنى ئۆز ئىچىگە ئالغاندا تەخمىنەن 700 — 800 كىشى باردى.

1943 - يىلى 3 - ئايدا، نىفىت ئايرىش زاۋۇتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى پۈتۈنلەي توختىتىلدى، 6 - ئايدا، سوۋېت تەرەپ ئۈرۈۋېلىق نورمال بىسىمدا چەككىلەش قۇرۇلمىسىنىڭ ھەممىسىنى چۇۋۇپ ئېلىپ كەتتى، سوۋېت تەرەپ يەرلىك ئۇسۇلدا نىفىت ئايرىش زاۋۇتىنىڭ ئۈسكۈنىلىرىگە چېقىلمىدى، ئۇ ئەسلىدىكى پېتىچە ساقلىنىپ قېلىۋەردى. نىفىت ئايرىش زاۋۇتىدىكى ئىشچىلارنىڭ بىر قىسمى زاۋۇتنىڭ كۆيتكۈدىكى دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئاپىرىلدى، بىر قىسمى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن قولغا ئېلىندى. شۇ چاغدا خەنزۇ ئىشچىلاردىن لاۋشەن، قاتارلىق كىشىلەر، مىللى ئىشچىلاردىن ئۇپا، بېكغازى، زەپەن، ئەيسا مۇسايوف قاتارلىق كىشىلەر قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە سولاندى.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدىكى مايتاغ نېفىت كانى

قابدۇللا

ھەر قانداق تارىخنىڭ ۋارىسچىلىقى ۋە ئىزچىللىقى بولىدۇ. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدىكى مايتاغ نېفىت كانىنى ئېنىق سۆزلەش ئۈچۈن، مۇشۇ مەزگىلنىڭ ئالدى كەينىدىكى ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتۈشىم زۆرۈر.

مەن 1941 - يىلى 10 - ئايدا مايتاغقا كېلىپ ئىشچى بولدۇم، ئىككىنچى يىلى يەنى 1942 - يىلى 1 - ئايدا، مايتاغ نېفىت تايرىش زاۋۇتىدا يىللىق نېفىت پىششىقلاش مىقتىدارى 70 مىڭ توننا بولغان بىر يۈرۈش تۇرۇبىلىق نورمال بېسىمدا چەككىلەش قۇرۇلمىسى ياسالدى. بۇ بىر يۈرۈش ئىلغار نېفىت ئايرىش قۇرۇلمىسى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەندىن كېيىن، 1936 - يىلى ياسالغان يەرلىك ئۇسۇلدا نېفىت چەككىلەيدىغان ئىككى قازان ئىشلىتىلىشتىن توختىتىلدى. يېڭى قۇرۇلما ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلۈش بىلەنلا كاچىگارلىققا تەقسىم قىلىندىم، مەن بىلەن بىللە كاچىگار بولغان ئىبراھىم زۇنۇن ھازىرمۇ ھايات، شىخو ئاھىيىسىدە تۇرىدۇ.

شىخو، مايتاغنى ئېلىش ھارپىسىدا نېفىت ئايرىش زاۋۇتىنىڭ ئىشچىلىرى زاۋۇت تەرەپنىڭ تەھدىت سېلىش زورلىشى بىلەن ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كېتىلدى. پەتتاخ قاتارلىق مىللى ئىشچىلار شىخودىكى تۈرمىگە سولاندى، كېيىن مىللى ئارمىيە تەرىپىدىن قۇتقۇزۇۋېلىندى.

1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئارمىيىسىنىڭ مايۇرى ئايداربېك قوشۇنلىرىنى باشلاپ مايتاغقا كىرىپ، مايتاغ نېفىت كانىنى ئىدارە قىلدى. شۇ مەزگىلدە، مايتاغ نېفىت كانىدا بىر ئىشچىمۇ قالمىغان ئىدى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئارمىيىسى ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ئىلگىرى نېفىت كانىدا ئىشلىگەن ئىشچىلارنى زاۋۇتقا قايتىپ كېلىشكە چاقىردى. ئۇقتۇرۇشنى ئاڭلىغاندىن كېيىن 50 — 60 تەك كىشى زاۋۇتقا قايتىپ كەلدى، مەنمۇ شىخودىن مايتاغقا كەلدىم. ھەربى ئىدارە قىلىش كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، بىز نېفىت ئايرىش زاۋۇتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى ئەسلىگە كەلتۈردۇق.

شۇ چاغدا نېفىت ئايرىش زاۋۇتىدا ئىش باشلاشقا قاتناشقان 20 دىن ئارتۇق ئىشچى بولۇپ، مەسئۇللىرى توقتارخازى بىلەن مىرزاباي ئىدى. يەنىلا شۇ 1936 - يىلى ياسالغان ئىككى نېفىت ئايرىش قازىنى ئىشلىتىلدى، بىر قازانغا 4.5 توننىدىن ئىككى قازانغا 9 توننا نېفىت قاچىلىنغىلى بولۇپ، 3 توننا بېنزىن، 1.5 توننا كېروسىن، 0.5 توننا سالياركا ئايرىپ چىقاتتى، قالغانلىرى قالدۇق مازوت ئىدى. ئىش باشلاش

مېنى كۆيتۈك دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئاپىرىپ ئەمگەككە سالدى. بىر قېتىم، مەن شادىيەنزىگە بېرىپ يەر ئاغدۇردۇم، شۇ چاغدا مەن كېسەل بولغاچقا، ساپاننى باشقۇرالماي ئېتىزلىقتا يىقىلىپ چۈشتۈم، مۇللاق دېگەن بىر گۇڭشۇ (ئىش بېشى) مېنى ھورۇنلۇق قىلدىڭ دەپ ئۇرۇپ - تېپىپ تازا دومبالىدى، مەن بىلەن بىللە يەر ھەيدەۋاتقان بەزى قازاق، ئۇيغۇر قېرىنداشلار چىداپ تۇرالماي، بىرلىكتە گۇڭشۇنىڭ راسا جاجىسىنى بەردى. مۇللاق دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ باشلىقىغا مېنىڭ ئۈستۈمدىن ئەرز قىلدى. ئۇلار ساقچى ئېۋەتىپ مېنى ئۇدا بىر نەچچە قېتىم سوراق قىلدى. مەندە بىر ئاز قورقۇنۇچ پەيدا بولدى، كۆپچىلىكمۇ ماڭا بۇ يەردىن تېز كەتكىن، بولمىسا ئۇلار سېنى تۇتۇپ كېتىدۇ دەپ نەسىھەت قىلدى. 1943 - يىلى 6 - ئاينىڭ ئاخىرىدا، مەن كۆيتۈك دېھقانچىلىق مەيدانىدىن قېچىپ چىقىپ، شىخودىكى دەي يۇفۇ دەيدىغان بىر خەنزۇ باينىڭ ئۆيىگە بېرىپ مەدىكار بولۇپ، شۇ يەردە 1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئىشلىدىم.

1943 - يىلى 6 - ئايدا سوۋېت تەرەپ تۇرۇبىلىق نورمال بېسىمدا چەككىلەيدىغان قۇرۇلمىنى چۇۋۇپ ئېلىپ كەتكەندىن كېيىن، نېفىت ئايرىش زاۋۇتى ئاساسەن پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالدى. لېكىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يەنىلا ماي ئىشلىتىدىغان بولغاچقا، ئىشچىلارنى يەنە يىغىپ، 1936 - يىلى ياسالغان ئىككى يەرلىك نېفىت ئايرىش قازىنىدا، 1945 - يىلى 9 - ئايغىچە نېفىت ئايرىدى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى قوشۇنى

تەبلەۋبايوف، 8 ماشىنا، 3 ـ 4 تىراكتورى بولۇپ، ئادەم سانى تەخمىنەن 25 ئىدى. شۇ چاغدىكى شوپۇرلار كېرىم ساقى، پاكار كېرىم، ۋالتاي نۇرسېيىت قاتارلىقلار. پونكىت يەنە نېفىت ئايرىش زاۋۇتى بىلەن كان رايونىنى توك بىلەن تەمىنلەش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان بولۇپ، ماشىنا موتورى ئارقىلىق توك بېرەتتى.

6. سېتىش گۇرۇپپىسى، گۇرۇپپا باشلىقى ئەلىيوف ئىسكىلاتنىڭ مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالغان بولۇپ، 15 تەك ئىشچىسى بارىدى.

7. سۇ بىلەن تەمىنلەش گۇرۇپپىسى (ۋاداكاشكى)، سۇ پونكىتىدىن سۇ بېرەتتى، گۇرۇپپا باشلىقى سېيىتقان سالىقبايوف، 15 چە ئىشچىسى بار.

8. خوجۇلۇق بۆلۈمى، بۆلۈم باشلىقى رەخمەتجان، مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى ۋارىسجان تۇردى، خوجۇلۇق بۆلۈمى كۈيتۈڭدىكى شىيادىيەنزى دېھقانچىلىق مەيدانىنى باشقۇراتتى، دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ باشلىقى ۋىسكىن دېگەن رۇس ئىدى، مۇئاۋىن باشلىقى مۇلۇك بولۇپ، دېھقانچىلىق مەيدانىدا تەخمىنەن 500 قوي، 200 يىلقا، 500 كالا، 40 ـ 50 تۆگە بېقىلاتتى.

9. دوختۇرخانا، دوختۇرخانا باشلىقى يىماش بولۇپ، دوختۇر سېستىرادىن 20 دەك كىشى بار.

10. قوغداش بۆلۈمى، بۆلۈم باشلىقى موللا ئابدۇللا بولۇپ، 20 دەك كىشى بار.

11. ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتى (پاژارنى)، ئەترەت باشلىقى ئۆمۈرزاق، 10 دەك كىشىسى بار. 1947 ـ يىلى ئۆمۈرزاق ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ئارمىيىسىنى تاغقا

بىر قەدەر ئۇگۇشلۇق بولۇپ، مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىلدى، ھەربى ئىدارە قىلىش كومىتېتى تۇقتارغازى بىلەن مىرزاباپغا كۈمۈش مېدال بەردى. باشقىلارغىمۇ ماددىي مۇكاپات بەردى.

بىراق تۇقتارغازى بىلەن مىرزاباي زاۋۇتنى ياخشى باشقۇرالمىدى. مەن 1946 ـ يىلى 8 ـ ئايدا نېفىت ئايرىش سېخىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ۋە تېخنىكى بولۇپ تەيىنلىنىپ، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى ئۆتكۈزۈۋالدىم.

ئېسىمدە قېلىشىچە شۇ ۋاقىتتا نېفىت ئايرىش زاۋۇتى بېنزىن، كىرسىن، سالياركا ئىشلەپچىقارغاندىن سىرت، يەنە يەرلىك ئۇسۇلدىن پايدىلىنىپ سەلىدول ئىشلەپچىقىپ، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ قاتناش ترانسپورتىغا كېرەكلىك مايغا كاپالەتلىك قىلدى، ھەربى ئىدارە قىلىش كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكى ۋە باشقۇرۇشىدا مايتاغدا كان رايونى قۇرۇلدى.

كان رايونىنىڭ ئاپپاراتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. نېفىت ئايرىش سېخىدا 30 دەك ئىشچى بار.

2. نېفىت تەييارلاش سېخىدا 35 چە ئىشچى بولۇپ، مۇدىرى ۋارىس سىدىق ئىدى، ئۇنىڭ خىزمەت نەتىجىسى گەۋدىلىك بولغاچقا، ئالتۇن مېدال بىلەن مۇكاپاتلانغانىدى.

3. بۇرغىلاش رېمونت ئەتىرىدى، ئەترەت باشلىقى ساپا، 20 دەك ئىشچىسى بار.

4. رېمونت قىلىش سېخىدا 40 دەك ئىشچى بولۇپ، مۇدىرى پەتتاخ تۆمۈر، مۇئاۋىن مۇدىرى سەلىم گىناداي ئىدى.

5. ترانسپورت پونكىتى، پونكىت باشلىقى سېيتغازى

ئىشقىلىپ ئازدۇر-كۆپتۇر نېفىت چىقىدىغان بولۇپ، ھەر كۈنى 3 تونناغا ئەتراپىدا نېفىت ئالغىلى بولاتتى. نېفىت ئاز بولغاچقا، نېفىت ئايرىش زاۋۇتىنى تەمىنلىيەلمەي، ئىش پات-پات توختاپ قالاتتى. پۈتۈن كاندا ئاھالىلەر ئولتۇراق ئۆيىدىن 30 دەك كورپۇس بارىدى.

شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، ئازادلىق ئارمىيە مايتاغ كان رايونىغا كىرگەن چاغدا 200 ئەتراپىدا ئىشچى-خىزمەتچى بارىدى. 1949-يىلى 10-ئايدا، ۋاڭ جېن سىلىڭيۈەن قاتارلىق ئون نەچچە كىشى، مايتاغقا كېلىپ نېفىت ئايرىش زاۋۇتى ۋە نېفىتلىكنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئالغاچ كەلگەن چاينى ئىشچىلارغا بۆلۈپ بېرىپ، كۆپچىلىكتىن ھال سورىدى. 1950-يىلى 6-ئايدا پارتىيە مايتاغ نېفىت كانىغا خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتتى. گۇرۇپپا باشلىقى جياپېيمو ئىدى. 9-ئايدا، شىخو ناھىيىسىدە چاقىرىلغان ئەمگەك ۋەكىللىرى يىغىنىغا، مايتاغدىن يولداش ۋارىس سىدىق ۋەكىل بولۇپ قاتنىشىپ، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزالىققا شەرەپ بىلەن قوبۇل قىلىنىپ مەيدىسىگە قىپ-قىزىل گۈل تاقاپ، مەدھىيە ۋە ئالقىش ساداسى ئىچىدە مايتاغقا قايتىپ كەلدى، شۇنىڭدىن تارتىپ، خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، كان رايوندا پارتىيە گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 10-ئايغا كەلگەندە، ۋارىس سىدىقتىن كېيىن، ۋارىسجان تۇردى، نۇرەخمەت، پەتتاخ قاتارلىق بىر نەچچە يولداش پارتىيىگە قوبۇل قىلىندى. 10-ئايدا

باشلاپ كېتىۋاتقاندا، دۈشمەننىڭ يوشۇرۇن زەربە بېرىشىگە ئۇچراپ شەرەپ بىلەن قۇربان بولغان.

12. كان رايون ئىشخانىسى. خىزمەتچىلەردىن 60 — 70 تەك بار ئىدى. 1945 — يىلدىن 1946 — يىلغىچە كاندىكى رەھبەرلەر (دىرېكتور) ئايداربېك، قاپارقان، پالتاۋسكى قاتارلىق كىشىلەر ئىدى. 1947 — يىلدىن 1948 — يىلغىچە ئەنۋەر سابىر قاجىيوف، ئەمىن موللايوف، بوتىنكوپ (رۇس)، 1948 — يىلدىن 1949 — يىلغىچە قىزىر ئىرجانوف قايىبوللا قاتارلىقلار ئىدى. شۇ چاغدىكى كان رايون ئىشخانىسى ھازىرقى 1 — مېھمانخانىنىڭ ئورنىدا بولۇپ، كېيىن ئىشخانا ئوت ئاپىتىگە ئۇچراپ كۆيۈپ كەتكەن، ھازىرقى 1 — مېھمانخانىنىڭ بۇ بىناسىنى، ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە جۇڭگو — سوۋېت شىرىكلىشكەندىن كېيىن باشقىدىن سالغانىدى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھەربىي ئىدارە قىلىش كومىتېتىنىڭ ئىشخانىسى كان رايون ئىشخانىسىغا يېقىن 7 — كورپۇسنىڭ ئورنىدا ئىدى.

1945 — يىلى 9 — ئايدىن (ئەمەلىيەتتە 1943 — يىلى 3 — ئاي) 1949 — يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە بۇرغىلاش ئۈسكۈنىلىرى بولمىغانلىقتىن مايتاغ كان رايونىدا قۇدۇق قېزىلمىدى. مۇشۇ مەزگىلدە نېفىت ئېلىنىۋاتقان قۇدۇقلارنىڭ ھەممىسى 1943 — يىلىدىن ئىلگىرى قېزىلغان. يۈزمېتىردەك چوڭقۇرلۇقتىكى قۇدۇقلاردىن ئون نەچچىسى بولۇپ، كىچىك تىپتىكى قول بىلەن ئايلاندۇرۇلىدىغان كاچالكا ئورنىتىلغان. مىڭ مېتىردىن چوڭقۇر بولغان بىرقەدەر چوڭ تىپتىكى نېفىت ئېلىش قۇدۇقلىرىدىن 20 —، 36 —، 43 — نومۇرلۇق قۇدۇقلار بار ئىدى. بۇ ئوننەچچە قۇدۇقنىڭ 7 — 8 ىدىن

شى جىنشى بىلەن مەن مۇئاۋىن رەئىس بولۇپ سايلاندۇق، ھەممىدە مايىتاغ نېفىت ئايرىش زاۋۇتى چەككىلەش سېخىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتىمدىم.

1986 - يىلى 5 - ئاينىڭ 30 - كۈنى

تەرجىمە قىلغۇچى: رەخىم رەجەپ

مەن ئىچكىرىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، پارتىيىگە
كىرىشكە ئىلتىماس يازدىم. جياپېيمو بىلەن ۋارىس
سىدىق قاتارلىق يولداشلارنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن
1950 - يىلى 12 - ئايدا شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىس-
تىك پارتىيىسىگە كىردىم.

1950 - يىلى 8 - 9 - ئايلاردا، غەربىي شىمالدىكى
بەش ئۆلكىنىڭ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلتىيى شىئەندە
تەنتەنىلىك ئېچىلدى. مەن مايتاغ نېفىت كانىنىڭ
ۋەكىلى سۈپىتىدە شەرەپلىك ھالدا بۇ قېتىمقى قۇرۇلتايغا
قاتناشتىم. قۇرۇلتايدا مەن ۋە شىنجاڭدىن بارغان
ئون نەچچە ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى غەربىي
شىمال رايونى باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئەزاسى
بولۇپ سايلاندۇق. قۇرۇلتايدىن كېيىن، بىر ئايدىن
ئارتۇق ۋاقىت بېيجىڭ، تيەنجىن، تاڭگۇ قاتارلىق
شەھەرلەردە ئېكسكۇرسىيە ۋە ساياھەتتە بولدۇق.
بىز بېيجىڭدا ئۇلۇغ داھىيمىز رەئىس ماۋزېدۇڭ ۋە ليۇشاۋچى
جۇدې، جۇئېنلەي قاتارلىق پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەر-
لىرىنى كۆردۇق. 1950 - يىلى 10 - ئايدا، مەن مايتاغقا
قايتىپ كېلىپ، مايتاغ، شىخو، كۈيتۇڭ قاتارلىق
جايلاردا غەربىي شىمالدىكى بەش ئۆلكە ئىشچىلار ئۇيۇش-
مىسى ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى يەتكۈزدۈم.

1951 - يىلى 6 - ئايدا، شىنجاڭ نېفىت ئىشچىلار
ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. مايتاغ نېفىت كانىدا بىرىنچى
بولۇپ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرگەن، نېفىت
ئىشچىسى، يولداش ۋارىس سىدىق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى-
نىڭ رەئىسلىكىگە سايلاندى.

بۇ زامانىۋى زاۋۇت سىزنى پەخىرلەندۈرۈشى چوقۇم. شۇندا قىلا ئاشۇ تاغ باغرىدا مۇشۇنداق بىر زامانىۋى زاۋۇتنىڭ دەسلەپكى ئۇلىنى قويغۇچىلارنى ئەسلىمەي مۇمكىن بولمىغىنىدەك، ھازىر جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەۋاتقان ئىنچى - تېخنىكلارغا ئاپىرىن ئېيتماي تۇرالمايمىز، ئەلۋەتتە. ئىگىز بىنالار بىر تال - بىر تال خىشتىن ئۆرە بولىدۇ. مايتاغمۇ ئاشۇ قانۇنىيەتتىن خالى ئەمەس.

مەن بۇ ماقالىدا مايتاغنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ۋاقتىدىكى ئەھۋالى توغرىسىدا ئىگەللىگەن ماتېرىياللىرىمە-نىڭ بىر قىسمىنى ئاما بىلەن ئورتاقلاشماقچىمەن. ئەمما قەلەم كۈچۈم ئاجىز، تارىخى ئارخىپلار تولۇق ئەمەس ... دوخسانلارنىڭ بولمىشى تەبىئىي، يولداشلارنىڭ تۈزۈتۈپ بىردىن - بىردىن خىش قويۇپ تولۇقلاپ كېتىشىنى ئۈمىت قىلىمەن.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھارپىسىدىكى مايتاغنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى. مايتاغ تيانشان تېغىنىڭ شىمالى ئېتىكىگە، شىخو ناھىيىسىنىڭ شەرقى جەنۇبى، كۈيتۈڭ دەرياسىنىڭ سول قىرغىقىغا جايلاشقان. مايتاغنى ئۈچ تاغ ئوراپ تۇرىدۇ، مايتاغ ئۈچ تاغ ئوتتۇرىسىدىكى كېلىن تاغ (خەنزۇچە «دۇسەنزى» يالغۇز تاغ)نىڭ باغرىغا جايلاشقان. قالغان ئىككى تاغ غەربىي تەرەپتە «خەلپەت تاغ» شەرقى تەرەپتە «ئۆچكە تاغ» بار، مايتاغنىڭ يېنىدىكى كېلىن تاغ (دۇسەنزى) دېڭىز يۈزىدىن 860 مېتىر ئىگىز، ئۇنىڭ شەرقى تەرەپىدىكى تۈزلەڭلىكلەردە نۇرغۇن نېفىت قۇدۇقلىرى بار بولۇپ، ھازىرمۇ بىر قىسىم قۇدۇقلاردىن نېفىت ۋە گاز ئېلىنىپ

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدىكى مايتاغ

سىيىت ئۆمەر

تيانشاننىڭ شىمالى ئېتىكىدىكى ئىلىي – ئۈرۈمچى تاش يولىنىڭ ئالتاي – چۆچەك ۋىلايىتىگە قايرىلىش ئېغىزىنىڭ توققۇز كىلومېتىر جەنۇبىدا، ئورمانىدەك مۇنارلار قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان، كۆركەم ۋە ھەيۋەتلىك، زامانىۋى نېفىت ئايرىش زاۋۇتى — مايتاغ نېفىت ئايرىش زاۋۇتى جايلاشقان. ئۇ يەردە قاتار – قاتار سېلىنغان رەتلىك ئېگىز بىنالار، چىرايلىق ھەم پاكىز كەڭ ئاسفالت كوچىلار، زامانىۋى كۇلۇبلار، ئۇزۇن – ئۇزۇن كەتكەن ئائىلىلەرگە پار يەتكۈزۈپ بېرىش لىنىيەلىرى ھەيۋەتلىك تېلېۋىزور مۇنارلىرى تۇرغۇزۇلغان گۈزەل مايتاغنى كۆرگىنىمىزدە ھاياجانلانماي قالمايمىز.

يىلىغا 1.500.000 توننا نېفىتنى 130 خىلدىن ئارتۇق مەھسۇلات قىلىپ ئايرىپ چىقىپ ھەر كۈنلىگى چەتئەللەر- گە، ئىچكى ئۆلكىلەرگە، شىنجاڭنىڭ ھەممە بۇلۇڭ پۇشقاقلىرىغا تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن توشۇلۇۋاتقان مايلارنى كۆرگىنىمىزدە، ۋەتىنىمىزنىڭ غەربى شىمال چېگرا رايونىدا قۇرۇلغان

ئايرىش تەدرىجى تەرەققى قىلىپ بارغان.

1943 - يىلى 3 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىكى 32 - نومۇرلۇق ئىستاتىستىكا جەدۋىلىدە (مىنگونىڭ 32 - يىلى 3 - ئاينىڭ 20 - كۈنى) مۇنداق خاتىرىلەنگەن: 1942 - يىلى 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنىگىچە:

ئېلىنغان نېفىت	7321 توننا
چەككىلەنگەن نېفىت	7060 توننا
بېنزىن	1900 توننا
كىرسىن	1350 توننا

چەككىلەنگەن يىنىك ماي جەمئىي 3250 توننا. دېمەك يىنىك ماي 46% بولۇپ يىنىك ماي ئايرىش ئىقتىدارى تۆۋەن بولغان بولسىمۇ مايتاغ شۇ مەزگىللەردە جۇڭگو- دىكى خېلى ئىلغار نېفىت سانائەت رايونى بولغان. گېرمانىيە فاشىستلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇم قىلىپ ستالىنگراد بوسوغىسىغا كېلىپ قېلىشى، شىنجاڭنىڭ ھۆكۈمرانى شېڭ شىسەينىڭ يالغان ئىلغارلىق نىقاۋىنى چۆرۈپ تاشلىشىنى تېزلىتىپ، سوۋېت بىلەن ئىتتىپاقلىشىشتىن سوۋېتكە قارشى مەيدانغا ئوچۇق - ئاشكارە چىقىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە 1942 - يىلى گومىنداڭ مەركىزى قۇۋۋەت مەنبەئى ۋېيۈەنخۇي قارار قىلىپ شىنجاڭ نېفىتلىكىنىڭ ئەينى ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ ئىگەللەپ، 1936 - يىلى قېزىپ تەكشۈرۈش باشلانغاندىلا رەسمى توختام تۈزۈلمەي نامدا ئۆلكە باشقۇرىشىدا دېيىلسىمۇ ئەمەلىدە جۇڭگو - سوۋېت شېرىكلىشىپ باشقۇرۇپ كەلگەنلىكتىن تەشكىلى ئاپپارات، مالىيە قاتارلىق جەھەتلەردە نۇرغۇن مەسىلىلەر كۆرۈلۈپ كېلىۋاتقان بۇ زاۋۇتنى ئۆزى مۇستەقىل ئېچىشنى ئورۇن-

تۇرۇدۇ. ھازىرقى «مايتاغ» دەپ ئاتىلىپ كېلىۋاتقان بۇ ئورۇندا ماي بارلىقى توغرىسىدا 1906 ـ يىلىدىن كېيىن جۇڭگو ۋە چەتئەل گېئولوگىيە ئەترەتلىرى نۇرغۇن تەكشۈرۈشلەرنى ئېلىپ بارغان. 1907 ـ يىلى مەنچىڭ ھۆكۈمىتى چاررۇسسىيەدىن كىچىك ئىككى ماي ئايرىش قازىنى ئېلىپ كىرىپ ناھايىتى ئاددى ئۇسۇلدا يەنىسخەيدە كىرسىن ئايرىشنى يولغا قويغان. ھەممىدە ھارۋا مايلاش مايلىرىنى ئىشلەپچىقارغان. 1935 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «ئىلمىي تەكشۈرۈش ئۆمىكى» شىنجاڭغا كېلىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ 1936 ـ يىلى 4 ـ ئايدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت، سوۋېت ھۆكۈمىتى بىلەن بىرلىشىپ «مايتاغ نېفىتىنى تەكشۈرۈش ئۆمىكى» قۇرۇپ قەدىمقى مايتاغدا بىرلەشمە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان. شۇ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ئەسلىدە بار بولغان يەنىسخەي نېفىت ئايرىش زاۋۇتىنى "مايتاغ نېفىت ئايرىش تەكشۈرۈش زاۋۇتى» قىلىپ قۇرغان. 1936 ـ يىلى كۈزدە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن بۇرغىلاش جازىسى دىۋىگاتىل، ناسوس، كاتول قاتارلىق نېفىت سانائەت ئۈسكۈنىلىرىنى ئەكىرىپ قۇراشتۇرۇش بىلەن قۇدۇق قېزىشنى باشلىۋەتكەن.

1937 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى 2 ـ نومۇرلۇق قۇدۇقتىن نېفىت چىققان. 1937 ـ يىلى 3 ـ ئايدا نېفىت ئايرىش زاۋۇتى پۈتتۈرۈلۈپ 9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى تۇنجى قېتىم ئايرىلغان بېنزىن، كىرسىننى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە خوش ـ خەۋەر قىلىپ يەتكۈزگەن. بۇ جەريانىدا سوۋېت مەبلىغى بىلەن كېرەكلىك قۇرۇلۇشمۇ سېلىنغان. شۇنىڭ بىلەن قۇدۇق قېزىش، نېفىت ئېلىش، نېفىت

سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى قىلدى دىگەننى ئۆيدۇرۇپ چىقىپ سوۋېتلىكلەرنى ئىشلەپچىقىرىشقا رەھبەرلىك قىلىشتىن چەكلەيدۇ. نەتىجىدە مۇناسىۋەت ناھايىتى كەسكىنلىشىپ كېتىدۇ. سوۋېت تەرەپ 1943 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى جۇڭگو تەرەپكە بارلىق ئۈسكۈنىلەرنى جۇڭگو تەرەپنىڭ ئۆتكۈزۈپ ئېلىپ پۇلنى بېرىشىنى، سوۋېتلىكلەر قايتىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى بىلدۈردى. لېكىن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ھېچقانداق ئۈسكۈنىلەرنى ئالمايدىغانلىقىنى ئۇختۇرۇش بىلەن ئىشلەپچىقىرىش توختاپ قالىدۇ. نەتىجىدە سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى 1943 - يىلى 1 - ئاينىڭ 19 - كۈنى قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى سوۋېتكە قايتىشىدا 19 ئاپتوموبىل ئىككى تانكا 60 — 70 تەك ئەسكىرىنى، شۇ يىلى 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى يەنە 3 ئاپتو- موبىل بىلەن 70 دەك ئەسكىرىنى مايتاقتا كىرگۈزۈپ مۇھىم قاتناش تۈگۈنلىرىنى كانتىرول قىلىۋالىدۇ. كېيىنلىرى چارلاش ئېلىپ بېرىپ مۇتەخەسسىسلىرىنى ۋە ئۈسكۈنىلىرىنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىدۇ.

ئىككى تەرەپ كۆپ قېتىم ئۇچرىشىپ 1944 - يىلى 2 - ئاينىڭ 16 - كۈنى سوۋېت تەرەپنىڭ بارلىق ئۈسكۈنى- لىرىنى ئېلىپ كېتىشىنى نېفىت قۇدۇقلىرىنى تاقاپ تاشلىشىنى جۇڭگو تەرەپ ئۆي ئىمارەتلەر ئۈچۈن بىر مىليون 700 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى تۆلەشنى كېلىشىدۇ.

ئۈسكۈنىلەرنى يەرلىك ئىشچىلارنىڭ بۇزۇپ بېرىشىنى گومىنداڭ ھۆكۈمەت تەرەپ رەت قىلغانلىقتىن بۇتۇڭلارغا بولاپ پۇل تۆلىگەن بولسىمۇ بۇزۇپ بەرمەي قېچىپ كەتكەنلىكتىن، سوۋېت ئەسكەرلىرى ئۆزلىرى قول سېلىپ

لاشتۇرغان بولۇپ 1942 ـ يىلى 10 ـ ئايدا «جۇڭگو گېئولوگىيە تەكشۈرۈش بۆلۈمى» بىلەن «گەنسۇ نېفىت كان» بىرلىكتە، گېئولوگ ۋە ئىنژېنېر ئەترىتى تەشكىللەپ كوچار ۋە مايتاغلارنى تەكشۈرۈپ 1943 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى چۆچەكگە قايتىپ «شىنجاڭنىڭ قىسمەن گېئولوگىيىسىنى تەكشۈرۈشتىن دوكلات»، ئىنژېنېرلار دۈيى «مايتاغ كان رايونىنى تەكشۈرۈشتىن دوكلات»، دېگەن ئىككى دوكلاتنى يېزىپ مايتاغ كانىنى ئۆتكۈزۈۋېلىشنىڭ تېخنىكىلىق تەييارلىقىنىڭ پۈتكەنلىكىنى بىلدۈردى. سوۋېت تەرەپمۇ خەلقئارادىكى ئۇرۇش ۋەزىيىتى تۈپەيلىدىن جۇڭگو ھۆكۈمەت تەرەپنىڭ پوزىتسىيىسىدە ئۆزگىرىش بولۇۋاتقانلىقىنى كۈندىن ـ كۈنگە ئوچۇق كۆرۈپ 1942 ـ يىلى 11 ـ ئايدىلا مايتاغنى بىرلىكتە ئېچىشنىڭ رەسمىي توختامىنى تۈزۈش مەقسىتىدە جۇڭگو تەرەپكە 19 ماددىلىق «سوۋېت ھۆكۈمىتى بىلەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كېلىشىمى» لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويغان بولسىمۇ جۇڭگو تەرەپ جاۋاب بەرمىگەن. 1942 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى مايتاغ بۇرغىلاش جازىسىنى قۇراشتۇرۇش ئىشچىلىرى مائاش، تۇرمۇش شارائىتى قاتارلىق مەسىلىلەردە ھۆكۈمەت تەرەپكە پىكىر قويۇپ 18 كۈن ئىش تاشلاپ پۈتۈن كاندا ئىككى كۈن ئىش توختىغان. ئۇنىڭ كەينىدىنلا 2 ـ ۋە 22 ـ قۇدۇق كاچىگارلىرى تۇرمۇش شارائىتىنى ياخشىلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ ئىشقا چىقمايدۇ، 12 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى نېفىت ئېلىش ئىشچىلىرىنىڭ دىققەتسىزلىكىدىن تاماكا ئوتىدا بىرقانچە تۇڭنا نېفىتنىڭ كۆيۈپ كېتىشى قاتارلىق مەسىلىلەرنى گومىنداڭ ھۆكۈمەت تەرەپ قەستەن

ياتقۇزۇپ، خەنزۇ ئىشچىلارنى مىنبېك قىلىپ تەشكىللەپ،
شۇ ياتاقنىڭ بىقىنىدىكى 2 ـ نومۇرلۇق ياتاقتا ياتقۇزۇپ
چارلاش، نازارەت قىلىش ئىشلىرىغا سېلىپ، يەرلىك
ئىشچىلارنى كېچىسى سىرتقا چىقىشتىن چەكلىگەن، ھەمدە
تەرەتكە چىقىشاندا «تەرەتكە ماڭدىم» دەپ ۋارقىراپ
مېڭىشىنى، ئەگەر ئۇنداق قىلمىسا ئېتىپ تاشلاشنى ئىلان
قىلغان. شۇنداقلا خەنزۇ ئىشچىلار ياتاقلىرىنىڭ ئاستىدا
دىداۋ (يەر ئاستى يولى) بولۇپ ئۇلار سىرتقا چىقىش ـ
كىرىشلەردە يەر ئاستى يولى بىلەن ماڭغان. مىللىلارنى
نىداۋسىز ئۆيلەرگە ئورۇنلاشتۇرغان ھەمدە 1944 ـ يىلى
3 ـ ئايدىن باشلاپ مىللىلارنى كۆيتۈك دېھقانچىلىقتا ۋە
مايتاغ ـ كۆيتۈك تاشيولىنى ياساشتا خەنزۇ ئىشچىلارنى
پوتەي ياساشتا، ئاكوپ قېزىشتا ئويۇشتۇرغان.
1944 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى
«گەنسۇ يۈيمېن نېفىت كانىنىڭ قارمىقىدىكى شىخو نېفىت
كانىغا تەييارلىق قىلىش باشقارمىسى»نى قۇرۇپ يۈيمېندىن
كىچىككىنە بىردانە تۆمۈر ۋىشكا ئەكىلىدۇ. بىرقانچە
ياغاچ جازا ياساپ ئىشچىلارنى تەشكىللەپ قۇدۇقلارنىڭ
ئاغزىنى ئېچىپ قۇدۇقلارنى تازىلاش خىزمەتلىرىنى
باشلايدۇ. ھەمدە ئۇرۇمچىدىن ھەربىرى تۆت توننىلىق
ئىككى دانە كونا كاتول ئېلىپ كېلىپ ئايدا 150 ـ 250
توننا نېفىت ئايرىيالايدىغان زاۋۇت قۇرغان بولسىمۇ
مالىيە كۈچىنىڭ كاملىقى، ئۈسكۈنىلەرنىڭ كاملىقى (تولۇق
بولماسلىقى) تېخنىك كۈچىنىڭ ئاجىزلىقى يەرلىك
ئىشچىلارغا بولۇۋاتقان بېسىمنىڭ ئېغىرلىقىدىن، ئۇلارنىڭ
ئىشقا ئەستايىدىل بېرىلمەسلىكىدىن ئىشلەپچىقىرىشنى

بارلىق ئۈسكۈنىلەرنى بۇزۇپ ئاپتوموبىللارغا قاچىلاپ چېگراغا توشۇيدۇ. پۈتمىگەن قۇدۇقلارنى تاشلاپ كېتىدۇ. ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگەن 11 قۇدۇقنىڭ ئاغزىنى سۇۋاركىلاپ ئېتىپ 1944 - يىلى 2 - ئاينىڭ 24 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن جۇڭگو سوۋېتنىڭ بىرىنچى قېتىملىق مايتاغنى ئېچىشى تاماملىنىدۇ. سوۋېتلىكلەر كېتەردە يەرلىك ئىشچىلارغا «قونا قالىققا قوناق شېخى ئاپارمايمىز، بۇ سايمانلارنى قورغاستىن ئۆتكۈزۈپلا قويۇپ قويىمىز» دېگەن.

سوۋېتنىڭ ئۈسكۈنىلەرنى ئېلىپ كېتىشى ۋە مايتاغدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭنىڭ بىر روتا ئەسكىرىنىڭ سوپاخۇن باشچىلىقىدا ئۈچ ۋىلايەتكە قېچىپ كېتىشى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىرى ئىشچىلار ئۈستىدىن ئاق تېررورلۇقنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ، تۆت نەپەر خەنزۇ ئۈچ نەپەر (مىللى ئىلغار تېخنىك ۋە ئىشچىنى قولغا ئېلىپ ئۈرۈمچى تۈرمىسىگە قامايدۇ. بولۇپمۇ يەرلىك مىللەتلەرگە ئىشەنمەسلىك، ئۇلارنى خارلاشنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ بارلىق مىللى تېخنىك ئىشچىلارنىڭ پىچاق، ئۈستىرالىرىنى يىغىۋېلىپ، «تۆت مىللى بىر يەردە يىغىلىپ تۇرماسلىق» «چاڭچىلى كۆرگەندە ئىككى مىللى بىللە ئولتۇرماسلىق، يەرلىك ئىشچىلار كېچىسى ئىشقا چىققاندا پانار يېقىپ چىقىش، خەنزۇ ئىشچىلار بىللە ئىش ئورنىغا ئاپىرىپ قويۇش شەرت» دېگەندەك مىللى بۆلگۈنچىلىك سېلىش، يەرلىك ئاز سانلىق مىللەت ئىشچىلىرىغا ئىشەنمەسلىك، خورلاش سىياسەتلىرىنى قوللىنىشتىن باشقا 200 دىن ئوشۇق يەرلىك ئىشچىلارنى 3 - چوڭ ياتاققا (بىتىباراق دەپ ئاتىلاتتى)

ئەسكىرى بىلەن سوقۇشۇپ كېچىكىپ قالغان).
مايتاغدا بىرمۇ ئادەم يوق بولۇپ كومەنداڭ ئوت قويىۋەتكەن. 3 ـ چوڭ ياتاقلار كۆيۈپ بولغانىكەن. ھەربىلەر 2 سائەت دەم ئېلىپ كۆيتۈڭ ـ يەنسخەينى ئازاد قىلىشقا يۈرۈپ كېتىدۇ. 10 ـ چېسلا مايتاغنى ساقلاش ئۈچۈن شىخودىن بىر روتا ئەسكەر ئەۋەتىلگەن كومەنداڭ ۋاقتىدا قېچىپ كېتىپ يوشۇرۇنغان 10 دەك ئىشچى پەيدا بولۇپ ھەربىلەر بىلەن بىللە مايتاغنى قوغداش ۋەزىپىسىگە كىرىشكەن.

مايتاغ كامبىناتىنىڭ تەشكىل قىلىنىشى

1945 ـ يىلى 10 ـ ئايدا ئىنقىلابى شەرقى تۈركىستان سودا سانائەتچىلەر بىرلەشمىسى قارمىقىدا «مايتاغ نېفىت كامبىناتى» تەسىس قىلىشنى قارار قىلىپ ئادىلبەكنى (ئۆزبەك) باش مۇدىر، بالتۇۋسكىنى مۇئاۋىن مۇدىر قىلىپ مايتاغ كانىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە ئەۋەتىدۇ. ئۇ كىشىلەر كېلىپلا (1) بىر مالىيە بۆلۈم قۇرۇپ قايتىپ كەلگەن ئىشچىلار بىلەن مۈلۈكلەرنى تىزىملاش خىزمەتلىرىنى باشلىۋېتىدۇ. (2) ئىلان چىقىرىپ قېچىپ كەتكەن تېخنىك ۋە ئىشچىلارنىڭ قايتىپ كېلىشىنى ئۇختۇرۇپ 40 — 30 نەپەر تېخنىكنىك ۋە ئىشچىنى يىغىدۇ. (3) غۇلجىدىن يېڭىدىن 100 دەك يېڭى ئىشچى قوبۇل قىلىدۇ. (4) بىر قۇدۇق رېمونت قىلىش، نېفىت ئېلىش (نېفىت ئېكسپىلاتاتسىيە) سېخىنى قۇرۇپ نېفىت ئېلىش ئەترىتى تەشكىل قىلىدۇ. (5) زاپاس مايلار ۋە يىغىمدىن

بۇرۇنقى سەۋىيەگە يەتكۈزۈش مۇمكىن بولمىغان. ئەنە شۇنداق ئەھۋال ئاستىدا 1944 - يىلى 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى 3 ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابى پارتلاپ، مايتاغدىكى گەنسۇدىن كەلگەنلەر ئائىلىسىنى كۆچۈرۈپ يۇمىنگە قايتىدۇ. بىر قىسىملار قېچىپ كېتىدۇ. گومىنداڭنىڭ مايتاغ مەمۇرىيىتى بۇيرۇق بىلەن قۇدۇقلارنىڭ ئاغزىلىرىنى سۇۋاركىلاپ بىر قىسىم ئۈسكۈنىلەرنى بۇزۇپ مايتاغدا قالغان 300 دەك تېخنىك ۋە ئىشچىلارنى 1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ 6 - كۈنى مەجبۇرى ھەيدەپ ئۈرۈمچىگە قاچىدۇ. يولدا قارشىلىق قىلغان بىرقانچە كىشىنى ئېتىپ تاشلايدۇ. گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئەكسىيەتچىل سىياسىتىنىڭ دەردىدە خەلقنىڭ غەزەپ دولقۇنلىرى ئۆرلەپ 3 ۋىلايەت خەلق ئىنقىلابى قوزغۇلۇپ كەڭ خەلقنىڭ قوللاپ - قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشكەنلىكتىن تېزلىكتە غەلىبىسېرى ئىلگىرىلەپ 1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ 9 - كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت تۆتتە مايتاغنى ئازاد قىلغاندا، مايتاغ بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچرىغان تاشلاندۇق كانىدى.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھۆكۈمىتى باشقۇرىشىدىكى مايتاغ

مىللىي ئارمىيە ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق شتابىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە 1 - ئاتقۇچى پولك پىيادىلەر 1 - باتالىيونى بىلەن ئاتلىق 3 - دىۋىزىئون 1945 - يىلى 9 - ئاينىڭ 8 - كۈنى كېچە سائەت 2 دە شىخودىن يولغا چىقىپ 9 - كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت تۆتتە مايتاغقا يېتىپ كەلگەندە (يولدا جىڭخېدىن قاچقان گومىنداڭ

كامىندانتلار قوروللۇپ ئىشلەپچىقىرىش ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلىدۇ.

1946 ـ يىلى كۆزدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قۇتۇرتىشى ۋە قوللىشى بىلەن قالمىغان ـ تاكىمانلار باندىتلىرى مايتاغقا پاراكەندىچىلىك سېلىپ تىنىچ ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىغا خەۋپ كەلتۈرىدۇ. ئۈچ ۋىلايەت مەركىزى ھۆكۈمىتى يېڭى ۋەزىيەتنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن 1947 ـ يىلى 1 ـ ئايدا مايتاغ نېفىت كامىناتىنى مىللىي ئارمىيە باش شتابىنىڭ ھەربىي ئىدارە قىلىشىنى بەلگىلەپ پولكونىك غاپپارخان شاكروپنى باش مۇدىر، ئەنۋەر سابىر ھاجىۋنى مۇئاۋىن مۇدىر قىلىپ ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇشقا بەلگىلەيدۇ.

باندىتلارنى تازىلاپ مايتاغنى قوغداش ئۈچۈن ئازاد ئىشانلىق 2 ـ پولكنى ئەۋەتىپ ئارمىيە قاتتىق جەڭلەر قىلىش نەتىجىسىدە 1947 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا باندىتلارنى تىيانشاننىڭ شىمالىي ئېتىكىدىن قوغلاپ چىقىرىپ مايتاغنىڭ تىنىچ ئىشلەپچىقىرىشىنى كاپالەتلەندۈرۈيدۇ.

شۇڭا 1948 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك ۋالىي ئىدارىسىدىن تىيىپ ھاجىم ـ سابىتوپ، ئابدۇل غاپپار، ئوسمانوپ قاتارلىق كەمسىيەلەر كېلىپ مايتاغنى ھەربىي شتاپ قارمىقىدىن خەلق خوجۇلۇق سانائەت بىرلەشمىسىگە ئۆتكۈزۈپ، بوتىنكوپ باش مۇدىر، ئىمىناخۇن موللاھاجىۋ (بۇ كىشى بوتىنكوپنىڭ يەرلىك تېخنىكىلارنى چەتكە قېقىشىغا نارازى بولۇپ 6 ئايدەك تۇرۇپ قايتىپ كەتكەن)نى مۇئاۋىن مۇدىر قىلىپ بېكىتىدۇ. شۇ يىلى چۆچەك ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى باشباي «مايتاغ

ئېلىنغان مايلارنى ئايرىش ئۈچۈن زاۋۇتنى ئەسلىگە كەلتۈردۈ. 1946 ـ يىلى 1 ـ ئايدىن باشلاپ ئۇرۇش شارائىتىدىكى ئىختىسادى قىيىنچىلىقلار ۋە نېفىت سانائىتىگە كېرەكلىك ئۈسكۈنىلەرنىڭ كېلىش مەنبەئى يوق، ئوقۇمۇشلۇق تېخنىك ـ ئىنژېنېرلار يوق بولۇشتەك بىر قاتار زور قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ رەسمى ھالدا تۈرلۈك ئىشلەپچىقىرىش سېخلىرى ۋە قوشۇمچە سېخلارنى قۇردۇ. ئۇلار:

1. مايتاغ كامبىنات ئىشخانىسى.
2. مالىيە بۆلۈم.
3. خوجۇۋلۇق ئىشخانىسى (ئۆي ئىمارەت ئات ھارۋا، تۇرمۇش مۇلازىمەت ئامبارلىرى ئاشخانىلار ...).
4. قۇدۇقلارنى رېمونت قىلىپ نېفىت ئېلىش سېخى (نېفىت ئېكسپىلاتاتسىيە).
5. نېفىت ئايرىش زاۋۇتى.
6. ۋادىكاچكا (سۇ بىلەن تەمىنلەش سېخى).
7. مىخانىزىملىق سايمانلارنى رېمونت قىلىش سېخى
8. ئىستاتىستىكىلار سېخى.
9. ئېلېكتر ئىستانسىسى.
10. ئاۋتوگراژ
11. تېخنىك ماتېرىياللار ئىسكىلاتى.
12. تەييار مەھسۇلات ئىسكىلاتى.
13. كۆيتۈڭ دېھقانچىلىق مەيدانى.
14. سودا ماگىزىنى.
15. غۇلجا شەھەردە تۇرۇشلۇق پونكىتى (بازى).
16. شىخودىكى مايتاغ پونكىتى (بازى).

ئۇندىن باشقا رايونلۇق ساقچى ئىدارىسى، ھەربى

405179 سوم ھەر ئايدا ئورتا ھېسابتا 33.764 سوم بولغان. بۇ پۇل پەقەتلا تاماق پۇلىدىن ئىبارەت بولغان. 1949 - يىلدىن كېيىن رەسمىي مۇئاش تۈزۈمىگە ئۆزگەرتكەن 1946 - يىلى تۈرلۈك قىيىنچىلىقلار ئالدىدا ئىشچى - خىزمەتچىلەر دائىم بىلەن ئۈچ ۋىلايەتنى تەمىنلەپ، شىخو خەلقىنى تېزەك ئىسمىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن جېنىمىز پىداە دېگەن شوئارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، مۇئاش، خىزمەت ۋاقتى، تۇرمۇش شارائىتىنى زادىلا سۈرۈشتۈرمىگەن. مەسىلەن: ۋارىس سىدىق مەسئۇلىقىدىكى نېفىت ئىشلەش ئىشچىلىرى تېخنىكا يېڭىلاشتا جۈرئەت قىلىپ 39 - قۇدۇق 40 - قۇدۇقنىڭ گازىنى 20 - قۇدۇققا ئۇلاپ ماڭدۇرۇپ ماي ئېتىلدۇرۇپ چىققان. يەنى 39 - قۇدۇقتا چۈشۈپ كەتكەن، شۇ ۋاقىتتا ئەڭ مۇھىم بولىۋاتقان 800 مېتىر سىم ئاغامچىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۈزمىرى 20 تونىلىق دانگىرات يالاپ 10 كېچە كۈندۈز قۇدۇق بېشىدىن ئايرىلماي ئىشلەپ سىم ئاغامچىنى ئالغان. لېكىن تەشكىلاتدىن ھېچقانداق ئېتىبار بېرىشنى تەلەپ قىلمىغان. ئىشچى - تېخنىكلارنىڭ يۈكسەك ئىنقىلابىي جاسارىتى ئىلىدىكى مەركەزگە مەلۇم قىلىنىپ تۇرغان. شۇڭا ئەخمەتجان قاسىمى 2 قېتىم كانغا كېلىپ كۆزدىن كۆچۈرۈپ يولىيورۇقلارنى بەرگەن. 1947 - يىلى كۈزدە ئەخمەتجان قاسىمى ئالاھىدە مايناققا كېلىپ ئەھۋاللارنى ئۆگىنىپ ئىشچىلارنىڭ غەيرىتىنى يۇقىرى باھالىغان ۋە غۇلجىغا قايتىپ ئابدىكېرىم ئابباسوفنى ئەۋەتىپ ۋارىس سىدىقتا 20 - قۇدۇقتىن ماي چىقارغانلىقى ئۈچۈن 1 - دەرىجىلىك ئىستىقلالىيەت (ئالتۇن) مېدالى، 800 مېتىر سىم ئاغامچىنى

چۆچەك تەۋەسىدە بولغانلىقتىن كادىر بەلگىلىمىشىمىز كېرەك» دەپ قىزىر ئېرجانوۋپىتى «تېخنىكا ئىشلىرىغا مەسئۇل مۇدىرى» قىلىپ ئېۋەتكەن بولسىمۇ بۇ كىشى كەسىپ ئەھلى بولمىغانلىقى ئۈچۈن رولى بولماي ئاز ۋاقىت تۇرۇپ قايتىپ كەتكەن.

مۇدىر بىتىنكوپ ئەسلىدە بار بولغان تېخنىكلارنى چەتكە قېقىپ ئۆز يېقىنلىرىنى ئىشقا قويغىنى ئۈچۈن 1949 - يىلىنىڭ بېشىدا سانائەت ئىدارىسى بىتىنكوپنىڭ ئورنىغا خەيبوللانى مۇدىر قىلىپ بەلگىلەپ مايتاغ كومبىناتىنىڭ خىزمەتلىرىگە يېتەكچىلىك قىلىپ تۇرغان.

تېخنىك ۋە ئىشچىلار قوشۇنى

1949 - يىلى بارلىق ئىشچى خىزمەتچىلەر 196 نەپەر بولۇپ 1946 - يىلدىن 1950 - يىلغىچە ئىشلىگەن تېخنىكلار ئىچىدە قىسقا مۇددەتلىك تېخنىك كۇرسلىرىنى پۈتتۈرگەنلەر ئىككى نەپەر بولۇپ مەخسۇس تېخنىك مەكتەبنى پۈتتۈرگەنلەر يوق ئىدى. ھەتتا بەزى تېخنىك، سېخ باشلىقلىرى ساۋاتسىز بولغان بولسىمۇ ئۇلار ئەمەلى تەجرىبىلەرگە ئىگە، ئۇرغۇپ تۇرغان مەسئۇلىيەتچانلىق، دادىل ئىجادى غەيرەتكە ئىگە بولغان. شۇ ۋاقىتلاردا تەمنات جەھەتتە ھەربى تەمنات تۈزۈمى يۈرگۈزۈلگەن بولۇپ، 1948 - يىلى پۈتۈن يىلدا تارقاتقان ئومۇمى مۇئاش 79.4010.149 سوم (يەتمىش توققۇز مىليون تۆت-يۈز بىر مىڭ بىر يۈز قىرىق توققۇز سوم) بولغان. دېمەك كىشى بېشىغا يىلدا تارتقان ئومۇمى مۇئاش

بۇ قۇدۇقلارنىڭ چوڭقۇرلىقى، يەر قاتلىمى، گاز بېسىمى، ماي زاپىسى ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن قۇدۇقلارنىڭ كونكرېت ئەھۋالىنى تەھلىل قىلىپ ئىگەللەپ ئوخشىمىغان ماي ئېلىش ئۇسۇللىرى قوللىنىلغان. گاز بېسىمى بىلەن ماي ئېلىنىدىغان قۇدۇقلار 39 ـ قۇدۇق 20 ـ قۇدۇق 43 ـ قۇدۇقلار بولۇپ، قالغان قۇدۇقلار كاشاكا (ناسوس) ئارقىلىق ياكى قول ئارقىلىق (ئاغامچىغا تۇرۇبا شەكىللىك چېلەك بېكىتىپ سۇ قۇدۇقلىرىدىن سۇ تارتقاندەك) ماي ئېلىنغان. قۇدۇقلارنىڭ تەپسىلىي ئەھۋالى مۇنداق بولغان.

39 ـ قۇدۇقنىڭ مىيى دەسلەپ ئۆزىنىڭ بېسىمى بىلەن ئېتىلىپ چىقىپ كۈنىگە 9 تۇڭ يەنى 1575 كىلو ماي ئېلىنغان.

ئۇسۇلى:

ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى قۇدۇق ئاغزى ئېچىلىپ 2 ــ 3 سائەت ماي ئېتىلدۇرۇپ قۇدۇق گازى چىققاندا ئېتىپ قويۇلاتتى. بۇنى «قىسىلغان بېسىم» دەپ ئاتايتتى. بۇ قۇدۇق بىر قانچە قېتىم تازىلانغاندىن (رېمونت) كېيىن ئۆز بېسىمى بىلەن چىقماس بولۇپ 1947 ـ يىلى كاشاكا بىلەن ماي ئېلىشقا ئۆزگەرتكەن. 42 ـ قۇدۇقنىڭ ماي ئېلىش ئۇسۇلى 39 ـ قۇدۇق بىلەن ئوخشاش. 36 ـ قۇدۇقتىن ماي ئۆزى ئېتىلىپ چىقاتتى. ھەر كۈنى قۇدۇق ئاغزى ئېچىلىپ 15 مىنۇتتەك ۋاقىت ئىچىدە 6 تۇڭ ماي چىقىپ ئاندىن 2 ــ 3 سائەت قۇرۇق گاز چىقىرىلىپ قۇدۇق ئاغزى ئېتىلىپ «قىسىلغان بېسىم» تەييارلاش ئۇسۇلى قوللىنىلغانىدى. 1948 ـ يىلى

ئالغىنى ئۈچۈن 2 - دەرىجىلىك ئىستىقلالىيەت (كۈمۈش) مېدالىنى تەقدىم قىلىپ «كۈرەش قەھرىمانى» دېگەن شەرەپلىك نامنى بەرگەن. تېخنىك، ئىشچىلاردا ئازادلىققا تەشنالىق ۋەتەنگە مۇھەببەت كۈچلۈك بولغىنى ئۈچۈن ئاشۇ قىيىنچىلىق يىللاردا تولۇپ تاشقان مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە ئىجادىي روھ بىلەن خىزمەت قىلىپ مىللىي ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ ۋە خەلق ئېھتىياجىنى قىسمەن بولسىمۇ نېفىت بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلغان.

ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈشى

قۇدۇق رېمونت قىلىش ۋە ماي ئېلىش جەھەتتە قۇدۇقلارنى رېمونت قىلىپ، ماي ئېلىش سېخىنىڭ تېخنىك ئىشچىلىرى بىر دانە تۆمۈر جازا ۋە بىر دانە ياغاچ جازىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ كونا قۇدۇقلاردىن تۆۋەندىكىلەرنى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرگەن:

№	قۇدۇق نومۇرى	چوڭقۇرلىقى	
1	39 - قۇدۇق	805 مېتىر	
2	〃 〃 42	750 مېتىر	
3	〃 〃 20	〃 715	
4	〃 〃 37	〃 607	
5	〃 〃 43	〃 750	
6	〃 〃 11	〃 80	
7	5 - قۇدۇق	〃 70	
8	〃 〃 3	〃 330	
9	〃 〃 2	〃 224	
10	〃 〃 1	ماتېرىيال يوق	
11	〃 〃 6	48 - يىلى تاشلىنىپ كەتكەن كونا قۇدۇق يېنىدىن يېڭىدىن قېزىلغان 4 قۇدۇق	

شتابىدىن خەلق خوجىلىق سانائەت بىرلەشمىسىگە ئۆتكۈزگەن ئاكتىدا: «... مايتاغ نېفىت كانىنىڭ قارمىقىدا ھازىر مەھسۇلات ئېلىنىپ تۇرغان 42 ـ 39 ـ 37 ـ بورىۋاي 20 ـ 11 ـ 5 ـ تارتارنىيەلەر (رېمونت قىلىنىپ ئىشلىتىلمىۋاتقان ـ كۆچۈرگۈچى) شۇلاردىن ئىبارەت 36 ـ بورىۋاي بىرئاز نەمگەك قىلسا تولۇق مەھسۇلات ئېلىشقا مۇمكىن بولىدۇ دېيىلگەن. بۇلار ئاساسلىق ماي ئېلىنىۋاتقان قۇدۇقلار ئىدى.

ماي ئايرىش

گومىنداڭ بەكمۇ تەمتىرەپ قاچقانلىقى ئۈچۈن نېفىت ئايرىش زاۋۇتىنى بۇزۇپ تاشلاشقا ئۈلگۈرمىگەن. 1945 ـ يىلى 11 ـ ئايدىلا زاۋۇتنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ماي ئايرىشنى باشلىغان بولسىمۇ ئىزچىل ماڭدۇرۇشقا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى ماي ئايرىش مىقدارى كۆپ، ماي ئېلىش مىقدارى ئاز بولغاچقا 15 ـ 20 كۈن توختاپ ماي يىغىپ، ئاندىن 20 — 30 كۈن ماي ئايرىش ئۇسۇلىنى قوللانغان. بۇ يىللاردا زاۋۇتتىمۇ تولۇق ئۈسكۈنىلەر يوق. ھەتتا ئاددىيتىنكى ماتېرىياللار ئىنتايىن كەمچىل بولغان ئەھۋالدا ئىشچىلار، تېخنىكلار ئۆزگەرتىشكە جۈرئەت قىلىپ يېنىك ماي، بېنزىن، كېروسىن، سولىركا ئېلىشنى ئۆستۈرگەن. ئەزەلدىن ئىشلىتىپ باقمىغان مايلاش مېيى ئافتول ئىشلەپ چىقارغان.

ئومۇمى يىلىنىڭ ماي مىقدارى 626.6 توننا بولۇپ يىلىنىڭ ماي ئايرىش نىسبىتى 45% بولغان مايتاغ تارىخىدا ئىشلەنمە-

قۇدۇق ئىچىدىكى قۇم تازىلىنىۋاتقاندا ئىنتايىن يۇقىرى بېسىملىق گاز پارتىلاپ ئېتىپ كېتىش بىلەن قۇدۇق پۈتۈنلەي ئىشتىن چىققان. 37 - قۇدۇقنىڭ مېيى ئۆزى ئېتىلىپ چىقىشمۇ سۇ مىقدارى كۆپ گاز بېسىمى كۈچلۈك بولۇپ كۈنىگە 2 توك ماي ئېلىنىپ تۇرغان. 20 - قۇدۇقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش دەسلەپتىلا قولغا ئېلىنغان 2 يىلدىن كېيىن ۋارىس سىدىق، باياقىش، يولۋاس، بىدەخەتلەر ئىجات قىلىشقا جۈرئەت قىلىپ 39 - ۋە 40 - قۇدۇقلارنىڭ گازىنى 20 - قۇدۇققا ماگدۇرۇپ سىرتتىن گاز بېرىش ئۇسۇلى ئارقىلىق دەسلەپتە ناھايىتى كۆپ ماي چىقىپ ماي قاچىلاشقا باك، بوشكا يېتىشمەي كۆل قېزىپ ماي قاچىلىغان. كېيىنچە ماي مىقدارى ئازلاپ ھەپتىدە 5 توك يەنى 875 كىلو ماي ئېلىنىپ تۇرغان. 43 - قۇدۇقتىن ماي ئۆزى ئېتىلىپ چىقىپ كۈنىگە 3 — 4 توك يەنى 500 كىلو ماي ئېلىنىپ تۇرغان. قالغان 2 - 3 - قۇدۇقلار كاشالكا بىلەن؛ 11 - 5 - 6 - يېڭى 1 - قۇدۇقلاردىن قول بىلەن ماي ئېلىنغان. بۇ قۇدۇقلارنىڭ مەھسۇلاتى بەكمۇ تۆۋەن ئىدى. يېڭى 1 - قۇدۇقنىڭ مېيى بەك ئاز ئىدى. كېيىن كۆمتۈرۈلۈپ ئىشتىن قالغان.

1946 - يىلدىن 1949 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر مەخسۇس قۇدۇق بۇرغىلاش ئېلىپ بېرىلمىغان. قۇدۇقلارنى رېمونت قىلىش قۇدۇقلارنى يۇيۇش ۋە ماي ئېلىش ئاساس قىلىنىپ كۈنىگە 3 — 4 توننا ماي ئېلىنىپ كەلگەن. تولۇقسىز ئىستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا 4 يىل ئىچىدە 5600 توننا ماي ئېلىنغان.

1948 - يىلى 24 - فېۋرال مايتاغ كامبىناتىنى ھەربى

سانائەت ئۈسكۈنىلىرى كىز كۆرۈلمىگەن ۋە كىر كۆزۈش شارائىتىمۇ يوق ئىدى. شۇڭا پۈتۈنلەي كونا سايمانلارنى رېمونت قىلىپ ئۆزگەرتىپ پايدىلانغان. قۇدۇق جازىلىرى ئۈچۈن ياغاچ جازا ياساپ ئىشلەتكەن. بۇ ھازىر كۆلكۈلۈك تۇيۇلسىمۇ شۇ مەزگىللەردە ئاجايىپ يېڭىلىق بولۇپ ئىشلەپچىقىرىشتا دادىل ئىشلىتىلىپ قۇدۇق رېمونت ئېھتىياجىنى قامدىغان.

پېشقەدەملەرنىڭ ئەسلىشىچە: ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە نېفىت سانائىتىگە كېرەكلىك ئۈسكۈنىلەردىن يېڭى ئۈسكۈنىلەر زادى يوق بولۇپ مىخلارنىمۇ تۈزلەپ ئىشلەتكەنلىكىنى ئېيتىدۇ. دىگەندەك ئەينى يىللاردا تېخنىك ماتېرىياللار ھەقىقەتەن قىس بولسىمۇ تېخنىك ماتېرىياللار ئىسكىلاتى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە شارائىت يارىتىپ كېرەكلىك ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەپ تۇرغان.

تېخنىك ماتېرىياللار ھەققىدىكى ئارخىپتىن قارىغاندا: 1947 - يىلى 1 - ئايدا 14.765.045 سوملۇق ماتېرىيالنى ئابوروت قىلىپ ئىشلەپچىقىرىشنى 37.336.999 سوملۇق ماتېرىيال بىلەن تەمىنلەپ 1948 - يىلى 1 - ئايدا ئىسكىلاتتا يەنە 25.975.182 سوملۇق تېخنىك ماتېرىياللار زاپىسى بولغان.

نېفىت كامبىناتىنىڭ كاپىتالى تۆۋەندىكىدەك ئىدى.

1947 - يىلى 83.935.844 سوم

1948 - يىلى 91.824.922 سوم بولۇپ بۇلار ئۆز ئىچىگە 6 دانە ئاپتوموبىل، ئېلېكتىر ئىستانسىسى، دېۋىگاتېل، پاركاتولىرى، ئىستانوك قاتارلىق سايمانلارنى قۇدۇق رېمونت قىلىش، نېفىت ئايرىش ئۈسكۈنىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى.

ئۇنىڭدىن باشقا كۆيتۈك دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ 316 گېكتار (4740مۇ) دېھقانچىلىق يېرى 150 گېكتار

1947 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 47 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنىگىچە ئىستاتىستىكىدا:

تۈرى	يىللىق ماي مىقدارى	%	
نېفىت	1391 توننا		
بېنزىن	266.5 توننا	19.2%	
كېروسىن	202.5 توننا	14.5%	
گوردىن	53 توننا	3.8%	
مازوت	757 توننا		ئىلىكتىر ئىستانسىغا يېقىلغۇ
مىنى ئاپىتول	8.6 توننا	0.6%	قىلغان مايلاش مېيى (ئاپىتول)
سەلەركە	96 توننا	6.9%	

گەن ئاپتول ئىشلەپچىقارغان. بۇ نەتىجىلەرنى ئەنە شۇ قىيىنچىلىق يىللاردا تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئەلۋەتتە.

بۇ زاۋۇت ئازادلىقتىن كېيىنمۇ سايمانلارنى تولۇقلاش ئۈنۈمىنى ئۈستۈرۈش ئارقىلىق 53 ـ يىللارغىچە ئىشلەپ كەلگەن.

تېخنىك ماتېرىياللار، كان كاپىتالى ۋە ئىقتىسادى ئۈنۈمى

1946 ـ يىلى 1 ـ ئايدىن 1949 ـ يىلى 12 ـ ئايغىچە مايتاغقا سوۋېت مۇتەخەسسىسى يېڭىلاش ئۈچۈن 1500 مېتىر 2.5 دىيوملۇق تۇرۇبا كىرگۈزۈلگەندىن باشقا زامانىۋى نېفىت

تەمسىلەپ تارىختا مەلۇم رول ئوينىغان.

ئىنچى، تېخنىكلار تىللاردا داستان بولغىدەك يۈكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك بىلەن سەمەرلىك ئەمگەكلەرنى قىلىپ ۋەتەنگە ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان.

1949 ـ يىلى جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىك قىلغان خەلق ئىنقىلابىنىڭ غەلىبىسى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىللە مايتاغقىمۇ ئۆزىنىڭ بەخت نۇرىنى ئېلىپ كەلدى. ئازادلىقتا تەشنا يۈرەكلەر ئۇسسۇزلۇقتا قېنىپ پارتىيە رەھبەرلىكىدە ئۆزلىرىنىڭ ۋەتەن ئالدىدىكى ئالى بۇرچىنى تېخىمۇ ئوڭۇشلۇق ئىجرا قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتى. نۇرغۇن تېخنىك، ئىشچىلار ئازادلىقتىن كېيىن پارتىيىنىڭ بارلىق چاقىرىقىغا ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ پارتىيە سېپىگە كىرىپ ۋەتىنىمىزنىڭ، شىنجاڭنىڭ نېفىت سانائىتى تەرەققىياتى ئۈچۈن پادرولۇق رولىنى جارى قىلىپ، رەھبەرلىك ئورۇنلىرىدا، ئاساسى قاتلاملاردا نېفىت ئۈچۈن بولغان كۈرەشلەرنىڭ بىرىنچى سەپلىرىدە يېڭى- يېڭى تۆھپىلەرنى ياراتتى.

«كۈرەش قەھرىمانى» مەرھۇم يولداش ۋارىس سىدىق مەملىكەتلىك 6 ـ، 8 ـ ئىشچىلار قۇرۇلتىيىنىڭ دائىمى ھەيئىتى، نېفىت مىنىستىرلىقى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، مايتاغ كان داڭۋى فۇشۇجىسى، مۇئاۋىن كان باشلىقى، شىنجاڭ نېفىت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلەپ يېڭى سەپەردە يېڭى تۆھپىلەرنى ياراتقان. ئەينى يىللاردىكى قۇدۇق بۇرغىلاش ئىشچىسى يولداش يولۋاس بورىۋاي ماستىرى، نېفىت ئېلىش 2 ـ زاۋۇتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ كۆزگە

(2250 مو) ئوتلىغى بولۇپ 1948 ـ يىلى 160.889.101 سوم‌لۇق تېخنىكا ئۈسكۈنىلىرى ۋە مال ـ مۈلكى بولغان.

بۇ يەر مايتاغنى ئاشلىق، گۆش ـ ياغ، ئات ئۇلاقلىرى يەم ـ بوغۇز ھەم ئوت ـ چۆپلەر بىلەن تەمىنلەپ تۇرغان.

مايتاغ 1947 ـ يىلدىن باشلاپ نېفىت ئىشلەپچىقىرىش دېھقانچىلىق سودا ـ سېتىق ئىشلىرىدىن يىلمۇ ـ يىل يۇقىرىغا پايدا يەتكۈزۈپ تۇرغان.

مىسال: 1947 ـ يىللىق ئاتچوتتا.

1947 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىكى مەبلەغ 141.737.129 سوم.

1947 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ پۈتۈن يىللىق راسخوت 347.747.900 سوم.

1947 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ پۈتۈن يىللىق كىرىم 1.124.284.667 سوم.

1947 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ پۈتۈن يىللىق ساپ پايدا 918.270.896 سوم. شۇ يىلى بېزىنىنىڭ تونىنى 400 دوللاردىن سېتىلغان. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈشكە بولىدىكى: مايتاغ نېفىت كامبىناتىنىڭ مالىيە قىيىنچىلىقى زور تېخنىكا كۈچى ئاجىز، تېخنىك ماتېرىياللار يوق دېيەرلىك ھالدىمۇ شۇ دەۋرگە نىسبەتەن يۇقىرىغا پايدا تاپشۇرۇپ كەلگەن. مايتاغ نېفىت كامبىناتى تۆت يىللىق ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھۆكۈمىتىنىڭ باشقۇرۇشى مەزگىلىدە ئۇرۇش شارائىتىدىكى تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى ئازادلىق ئۇرۇشىغا ماسلىشىپ ئىلى، ئالتاي، چۆچەك خەلقلىرىنىڭ ۋە مىللىي ئارمىيەنىڭ بېزىن كىرسىن، سەلەركىگە بولغان. بىر قىسىم ئېھتىياجىنى

ھەر يىلى ئالماشتۇرۇپ تېرىپ پايدىلانغان. 1955 - يىلى بارلىق يەر ۋە دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش ئارمىيەسى 7 - دىۋىزىيەسىگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن.

(3) ئۈچ ۋىلايەت ۋاقتىدىكى مۇدىرلار

1945 - يىلى 10 - ئايدىن 1947 - يىلى 1 - ئايغىچە

باش مۇدىر ئادىلبەك، مۇئاۋىنى پالتاۋىسكى.

1947 - يىلى 1 - ئايدىن 1948 - يىلى 2 - ئايغىچە

باش مۇدىر غاپپارخان شاكىروف، مۇئاۋىنى ئەنۋەر سابىرھاجىيوف.

1948 - يىلى 2 - ئايدىن 1949 - يىلى ئەتىيازغىچە

باش مۇدىر بوتىنكوپ، مۇئاۋىنى ئىمىن موللاھاجى (ھازىر ئىلىدا) قىزىر ئېرجانوف.

1949 - يىلى ئەتىيازدىن 1950 - يىلى - ئايغىچە

باش مۇدىر خەبىبوللا.

4. بۇ ماقالە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئارخىپ بۆلۈمىدىكى 67 -، 68 -، 70 -، 71 -، 72 -، 73 -، 74 - 75 - نومۇرلۇق ئارخىپتىكى مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىپ يېزىلدى.

كۆرۈنەرلىك خىزمەتلەرنى قىلغان. ھازىرمۇ يولداش ۋارىسجان تۇردىغا ئوخشاش بىر قىسىم پېشقەدەم يولداشلار نېفىت باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مەسئۇللىرى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. مەيلى رەھبەرلىك ئورۇنلىرىدا بولسۇن، ئاساسىي قاتلاملاردا بولسۇن بۇ يولداشلار تولۇپ تاشقان ئىپتىخارلىق بىلەن ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزدە تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۈچۈن داۋاملىق تۆھپە قوشماقتا. 1936 ـ يىلدىن كېيىنكى يىللاردا ئىزچىل شىنجاڭ نېفىتى ئۈچۈن ئىشلەپ كەلگەن نۇراخمەت، ئەلىيوف، قابىدوللا دەك كۆپلىگەن پېشقەدەملەر سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزگە، ئۇلۇغ كوممۇنىستىك پارتىيەمىزگە ئاپىرىن ئېيتىپ ئاخىرقى ھاياتىنى خۇشال ـ خۇرام دەم ئېلىپ ئۆتكۈزۈش بىلەن ياشلارنى ھازىرقى بەختىنىڭ قەدرىگە يېتىپ پېشقەدەملىرىمىزنىڭ ئىزىنى بېسىپ بۈگۈنكىدەك ياخشى شارائىتتا تېرىشىپ ئۆگىنىپ يىراقنى كۆزلەپ يېڭى سەپەردە يېڭى تۆھپىلەرنى يارىتىش ئۈچۈن ئىلھاملاندۇرماقتا.

1982 ـ يىلى 8 ـ ئاي.

ئىزاھات

(1) 1949 ـ يىلى رەسمىي ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر 196 نەپەر بولۇپ، مايتاغ كامبىناتى 1947 ـ يىلىدىن 1950 ـ يىلىغىچە ھەر يىلى يازلىق ۋە قىشلىق خىزمەت ئېھتىياجىغا قاراپ ۋاقىتلىق ئىشچىلارنى ئىشلىتىپ كەلگەن.

(2) كۆيتۈك دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ 316 گېكتار يېرىنى

كەلدۇق. بۇ كىشىلەر جامال مۇسايۇپ، قۇربان قۇربانوف،
داۋۇت (كېيىن سايۇزغا كەتكەن) لۇبۇشەن، جاك دېشاڭ،
چېڭ چېجېي، مەن ۋە يەنە بىر خەنسۇ كىشى بارىدى.
بىز كەلگەندە مايتاغدا نۇرەقمەت (قازاق) ساپا توكۇر
(بۇرۇلچىك)، مىرزىۋاي، ۋارىس سىدىق (سابىق نېفىت
ئىدارە ئىشچىلار ئويۇشمىسى جۇشىسى) جاۋ چاڭجاڭ دېگەن
كىشىلەر بار ئىكەن. شۇ چاغلاردا مايتاغنىڭ باشقۇرۇش
ئىشلىرىنى، سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى باشقۇراتتى، سىرگېي
دېگەن كىشى بىز كەلسەك باشلىق ئىكەن. رۇسچە سۆزنى
ياخشى بىلىدىغان دۇڭبېلىق جاۋ چاڭجاڭمۇ ۋە مىرودوف
نېرىستىن، سابىر مۇختارسۇۋېچ، ئاركەدى ئارگونوۋىچ
ئوۋنىسىن، باگرۇپلارمۇ ھەربىر ئورۇنلاردا رەھبەرلىك
خىزمىتىگە مەسئۇل ئىدى. ئۇ چاغلاردا مايتاغنىڭ تۇرمۇش
شارائىتىمۇ ناچار ئىدى. خىزمەت شارائىتى ئۇنىڭدىنمۇ ناچار
ئىدى. سېركېي مىخايىنۇۋىچ بۇرغىلاشتا مەسئۇل تېخنىك ئىكەن.

ئۇ چاغلاردا مايتاغدا ئىپتىدائى نېفىتلىكلەرگە ئوخشاش
يەرلىك ئۇسۇل بىلەن نېفىت ئېلىناتتى. نېفىت گاز كۆرۈنۈپ
تۇرغان يەرلەرنى، ئۇزۇنلۇقى بەش چاڭ ئەتراپىدا كېلىدىغان
ئىككى چوڭ كۆلچەك قېزىپ، ئاندىن كېيىن بۇ كۆلچەكلەر
ئىچىگە چوڭقۇرلۇقى يەتتە چىدىن بىر جاڭغىچە بولغان
5 ـ 6 تىك قۇدۇق قازساق، نېفىت ۋە سۇ بىرلىكتە
ئېقىپ چىقىپ بۇ قۇدۇقلارغا يىغىلاتتى. كېيىن چېلەك بىلەن
ئېلىناتتى. ياز كۈنلىرى كۈنىگە 500 جىڭ ئەتراپىدا
ئالغىلى بولاتتى. قىش كۈنلىرى ئاران 70 — 80 جىڭلا
ئالغىلى بولاتتى. ئۇ چاغلاردا چۈشكۈنلەشكەن شىڭ شىسەي
ھۆكۈمىتى، تەرەققىيات يولىنى بىلمىگەچكە، زامانىۋى

مايتاغ — شىنجاڭ نېفىت سانائىتىنىڭ ماكانى

مەھەممەت ئەلىيوف

بۇندىن يېرىم ئەسىر ئىلگىرى، كۈز كۈنلىرىنىڭ ئالدىنقى ئاياغلىرى ئىدى. جۇڭغارىيە ۋادىسىنىڭ غەربى - جەنۇب بۇرجىكىگە جايلاشقان بىر پارچە يەرنىڭ نەچچە مىڭ يىللاردىن بۇيانقى غەپلەت ئۇيقۇسى، بۇرغۇ ساداسى ئىچىدە بۇزۇپ تاشلاندى. شۇ ۋاقىتتىن بېرى، بۇ جايدا كىشىلەر شاۋقۇنلۇق يېڭى ھاياتنى باشلىۋەتتى. گېئولوگىيە ئەترەتلىرى ھەرتەرەپتە تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. بۇرغۇچىلار ئەترىتى، ماشىنا - تىراكتورلار ئەترىتى ئارقا سەپ مۇلازىمەت خادىملىرى، ۋە قۇرۇلۇش ئىشچىلىرى بولۇپ ئىككى - ئۈچ يۈزدەك ئىشچى - خىزمەتچىلەر بۇ يەرنى شىنجاڭ بويىچە، تۇنجى نېفىت بازىسى قىلىپ قۇرۇپ چىقتى. مانا بۇ جاي، مايتاغ بولۇپ، ئېغىر سانائەت بويىچە بىرىنچى قېتىم قۇرۇلغان تۇنجى بازا ئىدى.

مەن (مەھەممەت ئەلىيوف) 1938 - يىلى 4 - ئايدا ئۈرۈمچى جەنشىتىڭ (ئىسلاھات) ئىدارىسىنىڭ تونۇشتۇرىشى بىلەن، خەنزۇ - مىللى بولۇپ سەككىز كىشى مايتاغقا

ئىلمى ھەققىدە تېخىنىكىلىق بىلىمگە ئىگە بولدۇق. 1938 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا مايتاغدىن ۋادىكاشكىغا (غەربىدىكى نېفىتىن دەريا) غا 6 كىلومېتر ئەتراپىدا كاناۋا (سۇ تۇرۇبىسى) كولاپ سۇنى مايتاققا تارتتۇق. 1939 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى 1940 ـ يىلىنىڭ باشلىرىدا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن بوسورىك جازىلىرى كېلىشكە باشلىدى. شۇ ۋىشكىلار بىلەن 17 ـ، 36 ـ، 39 ـ، 40 ـ، 41 ـ، 42 ـ نېفىت قۇدۇقلىرى قېزىلدى.

ئۇ، بورۋايلار بىلەن 700 — 800 مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى قۇدۇقلارنى ئاران قازالايتتى. تاغ جىنىسلىرى قاتتىق، سەۋىيە ئاجىز بولغاچقا بۇ قۇدۇقلارنى قېزىشتا ئاز دىگەندەمۇ بىر ئاي ۋاقىت كېتەتتى. بۇ قۇدۇقلاردىن پەقەت 3 — 4 تونىنىلا نېفىت چىقاتتى.

1941 ـ يىلى مايتاغدا خېلى ئىلغار تېپتىكى ماي ئايرىش زاۋۇتى قۇرۇلدى. شۇندىن تارتىپ ئۆزىمىز چىقارغان نېفىتنى بۇ زاۋۇتتا چەككىلەيدىغان بولدۇق. بىراق 1943 ـ يىلى سوۋېتلىكلەر بۇ زاۋۇتنى چۇۋۇپ ئۈسكۈنىلىرىنى سوۋېتكە ئېلىپ كەتتى.

شۇ چاغدا ئىشچىلارنىڭ تاماق يېيىشى ئۈچۈن بىرلا ئاشخانا بار ئىدى. كۆڭۈل ئېچىش ئورۇنلىرى ۋە كىنوخانىلار يوق ئىدى. يەرلىك زاۋۇت ئالدىدا بىر كانتۇر (ئىشخانا) ئىككى كورپۇس باردى. غەربى تەرەپتە مىخانىزىم زاۋۇتى (كىچىك تېپتىكى) كېلاوگىيە بۆلۈمى، ۋىشكا قۇراشتۇرۇش ئەترىتى، بىر ياغاچچىلىق ئورنى، كىچىك گەرەج، بىر ئاتخانا ھەم ئىشچىلار ياتىدىغان بىرنەچچە زېمىلانكىلار باردى.

نېفىت ئۇسكۇنىلىرىنى كۆرگۈزۈپ، نېفىتلىكنى ئېچىشنى بىلمەيتتى. شۇ سەۋەپتىن بۇ يەرنىڭ ئەھۋالى قالاق ھالەتتە تۇراتتى. نېفىت قۇدۇقلىرىمۇ ئانچە كۆپ ئەمەس ئىدى. ئۇ، قۇدۇقلاردىن چىققان مايلارنى تاغ ئىچىگە كولانغان شاختىغا (3 ـ بورۋاينىڭ يېنى) يىغىپ يەرلىك زاۋۇتقا، ئۆتكۈزەتتۇق. ئورۇمچى ھەم مايتاغدىكى يەرلىك زاۋۇتلاردا ئاران كېرسىن، بېنزىن، سالياركا قاتارلىق مايلارنى ئاجرىتىپ چىقىراتتى. شۇ چاغلاردا يىللىق مەھسۇلات 5000 جىڭ ئەتراپىدىكى خام نېفىت ئىدى. مايتاغنىڭ نېفىت مېنېرال توپىلىرى سۇس قارا رەڭلىك بولۇپ، سۇدا لەيلەپ تۇراتتى. شۇنىڭغا قاراپ ماي قۇدۇقلىرى بار ئورۇنلارنى بىلگىنى بولاتتى. ئۇ چاغلار-دىكى كىچىك ۋىشكا ھەم كىچىك دىۋىزىك ماتور بىلەن 50 مېتىردىن 150 مېترغىچە قۇدۇق قېزىلىپ نېفىت ئېلىناتتى. سىرگەي مىخايلوۋىچ شۇ چاغلاردا بىزگە قۇ-دۇق بۇرغىلاشنى ھەم نېفىت يىغىپ ئېلىشنى تۇنجى قېتىم ئۆگەتكەن كىشى ئىدى. ئۇ چاغدا مايتاغنىڭ جەنۇپ تەرىپىدە ئىگىزلىكى بىرەريۈز مېتر كېلىدىغان بىر لاتقا ۋولقان نېغى بولۇپ، تاغ ئۈستىدە گاز بىلەن قوشۇلۇپ، لاتقا ئېتىلىپ تۇرىدىغان نۇرغۇن ئېغىزلار باردى. بۇ ئېغىزلاردىن گاز، سۇغا ئارىلىشىپ چىقىدىغان كۆلى-رەڭ يېشىل ۋە كۆشرەڭ قۇم لاتقىلار نېفىت پۇرىقىنى تارقىتىپ ئېتىلىپ تۇراتتى. بۇنىڭغا قاراپ، بۇ ئەتراپ-تا، نۇرغۇن نېفىت قۇدۇقلىرىنى قازغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. سېرگەي مىخايلوۋىچ يۇقىرىدىكى ئىشلارنى دەرىس قىلىپ ئۆتتى. بىز دەسلەپكى قەدەمدە نېفىت

يىلىنىڭ بېشىدا نېفىت ئايىش زاۋۇتىنىڭ ئورنىغا قوزۇق قېقىپ ھازىرقى زاۋۇتنىڭ ئورنىنى بەلگىلەپ چىقتۇق. 1940 ـ يىلى ئاركەدى، جامال مۇسايۇپ، مەن، سابىر مۇختاردۇچ تۆتىمىز، قاراماي دۆمبەلىكىنى تاپىمىز دەپ، ئىككى ماشىنا بىلەن يولغا چىقىپ، بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، «كۆل» دىگەن يەردىن قايتىپ كەتكەندۇق. شۇ چاغدا شۇلارنىڭ دېيىشىچە، 1800 نەچچىنچى يىللىرى سىۋېتنىڭ بىر ئالىمى، «قاراماي دۆمبەلىكى دىگەن بىر تاغ بار، ئۇ يەردە ماي قاتلىمى بار» دەپ كەتكەن دىگەن ئىدى. ئۇلار مايتاغدىكى دۆمبەلەردىمۇ نېفىت بار. ئۇ يەرلەردە نېفىت بولغاشقا دائىم ئۆرلەپ تۇرىدۇ دىگەن ئىدى. ئۇلار قاراماي دۆۋىلىكى شىمال تەرەپتە دەپ بىز بىلەن ئىزدەپ تاپالماي مايتاغقا قايتقان ئىدۇق. مۇشۇ خىزمەت بىلەن تاكى 1942 ـ يىلى 10 ـ ئايغىچە شۇغۇللاندىم.

1942 ـ يىلى، مېنىڭ نېفىتكە ۋە ئۆز خىزمىتىمگە بولغان ھەۋىسىم تازا قوزغىلىۋاتقان چاغلار ئىدى، بىراق، مۇشۇ يىلى 10 ـ ئايدا مەن نېفىت كانىدىن قوغلاندى قىلىندىم.

1943 ـ يىلى مەن قوبۇقاردىكى ئاكامنىڭ يېنىغا باردىم. قوبۇقارغا بېرىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئەكسىل ئىنقىلابچى ھۆكۈمەت ئادەم ئەۋەتىپ، مېنى سىۋېت ئىشپىيونى دەپ قولغا ئېلىپ كەتتى. مەن چۆچەك تۈرمىسىدە 11 ـ ئاي ياتتىم، 1944 ـ 1945 يىلغىچە مېنى ئۈرۈمچى تۈرمىسىگە سولىدى.

1947 ـ يىلى 3 ـ ئايدا مەن قەشقەر ماناردىپ ئىدا-

يولدىكى تېرەكلەرنى 1940 - يىلى ئەتىيازدا بىز قويغان-
دۇق. شۇ چاغلاردا باشقا يەرلەرى تاشلىق چۆل
دى. پۈتۈن زاۋۇتتا 20 نەچچە ئاپتوموبىل، ئالتە
تىراكتور بار بولۇپ، بۇلارنى ترانسپورت پونكىتى باشقۇراتتى
ۋە رېمونت قىلاتتى. مەن بىر مەزگىل قۇدۇق قېزىشتا
ئىشلەپ كېيىن شاختىغا ماي يىغىشقا قاتناشتىم.
بىز ئۇ چاغلاردا كۈنىگە ئاران 3 — 5 تۇڭلا ماي
يىغالايتتۇق. بەزىدە بۇ مايمۇ يوق بولاتتى. 7 - 8
ئاي ماي تۇشۇغاندىن كېيىن، شۇ چاغدا مېنى گېولو-
گىيە بۆلۈمىنىڭ لابراتورىيىسىگە بۆلدى. ھەم كاللىكتىر-
لىق خىزمىتىنى بىرگە ئىشلىدىم. 1939 - يىلى كۈزدە نىر-
تىن، سابىر مۇختارىۋىچ، ئاركەدى ئاگونوۋىچ ئوۋنىن،
باكروپ دىگەن موتەخەسسىسلەر، سايۇزدىن كېلىپ، مېنى،
جامال مۇسايۇف، داۋۇت ۋە باشقىلارنى بىر مەزگىل
گېئولوگىيە بىلىمىنى ئۆگىنىش ئىشىغا سالدى. ھەم
ئېمتىھان ئېلىپ مەن، جامال مۇسايۇف، داۋۇتلارنى
گېئولوگىيە بۆلۈمىدە ئېلىپ قالدى. مەن يەر ئۈستى
ھەم يەر ئاستى چىرتيوژ خىزمىتى بىلەن شۇغۇللاندىم.
كاللىكتىرلىق خىزمىتىنى بىرگە ئېلىپ باردىم. كېيىن
ئاركەدى ئارگونوۋىچ بىلەن يەنىسخەي، توستى، شىخو
جىڭ، ماناس، چىگىشور، شىخەنزە ئۈستىدىكى تاغ
ئىچىگە كىرىپ، تاغ قاتلاملىرىنى تەكشۈرۈپ، پارۇدا
(تاغ جىنسلىرى) نى، تەكشۈردۇق توستىدىن راستۇر تو-
پىسىنى تەكشۈرۈپ تاپتۇق. ھەم شىخو ناھىيىسىنىڭ
چىگىشور كۆمۈر كان ئەتراپىدا نېفىت گېئولوگ تەكشۈرۈ-
شى بىلەن بولدۇق. 1939 - يىلىنىڭ ئاخىرى 1940 -

مەسئۇل بولدۇم. شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، مەن جۇڭگو سوۋېت نېفىت شىركىتىنىڭ تېخنىكا ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەش بۆلۈمىدە ئىشلىدىم. كېيىن تېخنىكا ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەش باشقارمىسى قۇرۇلدى، مەن بۇ باشقارمىدا ئۈچ يىل ئىنژېنېر بولدۇم.

1954 - يىلى، شەرەپلىك ھالدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىردىم. كېيىن قاراماي شەھەرلىك تېخنىكا سايمانلار بىلەن تەمىنلەش باشقارمىسىغا يۆتكىلىپ كېلىپ مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى بولدۇم.

ھازىر شىنجاڭ نېفىت سانائىتى ئۇچقاندەك راۋاجلىنىپ، كۈن ساناپ ئۆزگىرىۋاتىدۇ. ئەمما مايتاغ يەنىلا شىنجاڭ نېفىت سانائىتىنىڭ بۆشۈكى.

1986 - يىلى 6 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئىسمايىل قاسىم**

رىسىدىن ئۈرۈمچىگە كەلدىم. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن غۇلجىغا باردىم. ئۈچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن 1947 - يىل 4 - ئاينىڭ ئاخىرى مايتاغقا قايتا خىزمەتكە كىردىم.

مەن شۇ كەلگىنىمدە بۇرۇۋاي تېخنىكى بولۇپ ئورۇنلاشتىم. تاكى 1950 - يىلىغىچە مۇشۇ خىزمەتنى ئىشلىدىم. مەن كەلسەم ۋارىس سىدىق نېفىت پورما (زاۋۇتىنىڭ سابىق باشلىقى) ئىكەن، (يەنى بۇ كىشى شۇ چاغدا، 3 ۋىلايەت تەرىپىدىن ئالتۇن مېدال بىلەن مۇكاپاتلانغان) مەن شۇ كىشىگە مۇئاۋىن بولدۇم. بىز دەسلەپتە ئەسلى سوۋېتلىكلەر قازغان، ھەم ئۇلار كەتكەندە تاقاپ كەتكەن نېفىت قۇدۇقلىرىنى قايتا ئېچىپ، نېفىت ئېلىشنى قايتىدىن باشلىۋەتتۇق.

1948 - يىلى 36 - نومۇرلۇق قۇدۇقنى ئېچىۋاتقىنىمىزدا تۇيۇقسىز ھادىسە يۈز بېرىپ، ئېتىلىپ چىقىۋاتقان نېفىت، گاز ئىچىدە چىقالماي قالدىم، ئەھۋال ئىنتايىن خەتەرلىك ئىدى. يولۋاس قاتارلىق بىرقانچە يېشقەدەم ئىشچىلار ماڭا ئارقان تاشلاپ، قۇتۇلدۇرۇپ چىقىپ، ھاياتىمنى ساقلاپ قالدى، بىراق، ئېتىلىپ چىققان نېفىت، گاز بىر كۆزۈمنى زەخىملەندۈردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» داۋامىدا، قاتتىق قىيىن - قىستاققا ئېلىنىپ تاياق دەستىدە كۆزۈمگە ناھايىتى زىيان يەتتى، ھازىر ئىككى كۆزۈم كۆرۈش قۇۋۋىتىدىن ئايرىلىپ ھېچ نەمە كۆرەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم.

1947 - يىلدىن 1949 - يىلغىچە، مەن يەنىلا مايتاغ نېفىت ئايرىش زاۋۇتىدا نېفىت ئايرىش خىزمىتىگە

ئىچكى گېزىت - ژۇرناللارنىڭ بېسىلىشىغا يول قويۇش
كېنىشكىسى، شىنجاڭ 2 - نومۇرلۇق
内部资料准印证（新出）字第二号